

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»

Н. М. САМОЙЛЕНКО, Д. В. РАЙКО, В. І. АВЕРЧЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник
для студентів спеціальності 101 «Екологія»

Рекомендовано Вченою радою НТУ «ХПІ»

Харків
Видавництво «ЛІДЕР»
2018

УДК 330.16:502.13](075.8)

C17

Автори:

Н. М. Самойленко, канд. техн. наук, професор, *Д. В. Райко*, д-р екон. наук, професор, *В. І. Аверченко*, канд. техн. наук, доцент

Рецензенти:

Ястремська О. М., д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри економіки, організації планування та логістики ХНЕУ ім. С. Кузнеця;
Панасенко В. О., д-р техн. наук, начальник науково-технічного відділу ДУ «НІОХІМ»

Рекомендовано

вченою радою НТУ «ХПІ» як навчальний посібник для студентів спеціальності 101 «Екологія» (протокол №6 від 6 липня 2018 р.)

Самойленко Н. М.

С 17 Організація та управління в природоохоронній діяльності : навч. посіб. / Н. М. Самойленко, Д. В. Райко, В. І. Аверченко. – Харків : НТУ «ХПІ», Видавництво «Лідер», 2018. – 174 с.
ISBN 978-617-7476-12-1

Розглядаються питання теорії організації і управління, які є базовими для вивчення системи організації та управління природоохоронною діяльністю (ПОД) в Україні. Характеризуються такі складові управління ПОД, як функції та методи, а також державна екологічна політика. Наводяться відомості щодо установ, які здійснюють управління ПОД в Україні на центральному рівні. Детально розглядається система корпоративного екологічного управління. Подана інформація щодо сучасного стану громадського екологічного управління в Україні.

Навчальний посібник призначений для студентів спеціальності 101 «Екологія» і може бути корисним для студентів, що проходять підготовку за освітніми програмами у сфері менеджменту, а також для фахівців-екологів.

Іл. 13. Табл. 7. Бібліогр.: 89 назв

УДК 330.16:502.13](075.8)

ISBN 978-617-7476-12-1

© Н. М. Самойленко, 2018

© НТУ «ХПІ», 2018

© Видавництво «Лідер», 2018

ЗМІСТ

	ВСТУП.....	5
1	ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ТЕОРІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ	7
1.1	Сутність природоохоронної діяльності та заходів.....	7
	Організаційне забезпечення управління природоохоронною діяльністю.....	12
1.3	Організація та управління природоохоронною діяльністю.....	27
	<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	<i>31</i>
	<i>Рекомендована література.....</i>	<i>33</i>
2.	УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	36
2.1	Принципи управління природоохоронною діяльністю.....	36
2.2	Функції управління у природоохоронній сфері.....	39
2.3	Методи управління природоохоронною діяльністю.....	46
2.4	Екологічна політика та її реалізація в Україні	49
	<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	<i>52</i>
	<i>Рекомендована література.....</i>	<i>53</i>
3	СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ.....	56
3.1	Державне екологічне управління	56
3.2	Установи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю на центральному рівні.....	58
3.2.1	Органи загальнодержавного та територіального рівня регулювання природоохоронних відносин.....	58
3.2.2	Міністерство екології та природних ресурсів України та установи, що підпорядковані міністерству.....	66
3.2.3	Інші міністерства та урядові органи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю в Україні.....	77
	<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	<i>89</i>
	<i>Рекомендована література.....</i>	<i>90</i>
3.3	Корпоративне екологічне управління.....	94
3.3.1	Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління.....	94

3.3.2	Спеціальні функції корпоративного екологічного управління.....	106
3.3.3	Організаційна структура корпоративного екологічного управління.....	127
3.4	Громадське управління.....	137
	<i>Контрольні запитання та завдання.....</i>	142
	<i>Рекомендована література.....</i>	144
	ДОДАТКИ.....	148

ВСТУП

Управління взаємодією суспільства та навколишнього середовища в цілях охорони об'єктів біосфери та здоров'я людини можливо забезпечити шляхом виконання комплексу заходів, серед яких важливе місце відводиться управлінню природоохоронною діяльністю. При цьому організація управління такою діяльністю розглядається як утворення системи екологічного управління на різних рівнях її здійснення, а також як удосконалення вже утвореної діючої системи управління.

Дисципліна «Організація управління природоохоронною діяльністю» є нормативною та однією із найбільш важливих у підготовці студентів за спеціальністю 101 «Екологія» освітнього рівня «бакалавр». Вона надає можливості майбутнім фахівцям одержати знання щодо організації та системи управління природоохоронною діяльністю в Україні, яка здійснюється на різних рівнях її проведення.

Матеріал посібника розроблявся з урахуванням вимог щодо компетентності та результатів навчання за даною дисципліною студентів спеціалізації «Інженерна екологія». Суттєвим при написанні посібника був той факт, що питання, які висвітлюються у ньому, узгоджені з вимогами роботодавців та випускників, що навчалися у закладах вищої освіти за екологічною спеціальністю.

Враховується те, що студентам інженерного напрямку підготовки, які вивчають дану дисципліну на освітньому рівні «бакалавр», необхідно мати певний обсяг базових знань з теорії управління. Тому у розділі 1 приводяться основні поняття щодо теоретичних основ організації, – в першу чергу підприємств, на яких у своїй більшості працюють спеціалісти з інженерної екології, а також управління організацією, що у подальшому пов'язується з управлінням природоохоронною діяльністю.

Характеризується система державного екологічного управління, якій в Україні відводиться визначальна роль. Розглядаються установи, що здійснюють

управління природоохоронною діяльністю на центральному рівні, та вказуються їх повноваження і компетенції у природоохоронній сфері. Особлива увага приділяється вивченню студентами діяльності Міністерства екології та природних ресурсів України та установ, що підпорядковані міністерству, а також іншим міністерствам та урядовим органам, що у межах своїх повноважень реалізують управління природоохоронною діяльністю в Україні.

У посібнику приводиться детальна характеристика системи корпоративного екологічного управління. Зазначаються вимоги стандартів щодо даного роду управління, розглядаються спеціальні функції такого управління, а також організаційна структура корпоративного екологічного управління, що має вагомє практичне значення для фахівців, які зайняті у сфері охорони довкілля на підприємствах. Також у посібнику приводяться відомості щодо сучасного стану громадського екологічного управління в Україні.

У виданні використані діючі нормативно-правові документи, а також проекти нових документів природоохоронного призначення та наукові публікації, у яких висвітлюються сучасні погляди з питань організації і управління у сфері охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки .

1 ПРИРОДООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: ТЕОРІЯ, ОРГАНІЗАЦІЯ, УПРАВЛІННЯ ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

1.1 Сутність природоохоронної діяльності та заходів

Сучасне суспільство добре усвідомило надзвичайну важливість охорони навколишнього середовища, яка здійснюється на різних рівнях та із залученням численних механізмів. Регулювання впливу виробничо–господарської діяльності людей на довкілля неможливе без здійснення процесу управління природоохоронною, яке виділилось із загальної структури управління.

Довкілля (навколишнє середовище) – середовище, в якому функціонує організація, охоплюючи атмосферне повітря, водні об'єкти, земельні ділянки, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також взаємозв'язки між ними (ДСТУ ISO 14001:2006)

Зазначений стандарт розглядає вплив на довкілля як будь–яку зміну у довкіллі, сприятливу чи несприятливу, яку цілком або частково спричинено екологічними аспектами організації. При цьому екологічний аспект організації – елемент діяльності організації або її продукції чи послуг, який має або може мати значний вплив на довкілля.

Охорона навколишнього середовища. Звичайно *охорона навколишнього середовища (environmental protection / control / conservation)* розглядається як сукупність видів охорони соціально– економічного і природного середовища, які включають всі їхні форми, що оточують людину. До них входить комплекс міжнародних, державних, регіональних і локальних (місцевих) адміністративно–господарських, технологічних, політичних, юридичних і суспільних заходів, спрямованих на забезпечення соціально–економічного, культурно–історичного, фізичного, хімічного і біологічного комфорту, які необхідні для збереження здоров'я людини.

Синонімом терміну «охорона навколишнього середовища» є «охорона природи». На 1–й Європейській робочій конференції по природоохоронній

просвіті (Швейцарія, 1971 р.) при обговоренні питань термінології було визнано, що ці два поняття – синоніми. У широкому розумінні «охорона навколишнього середовища» і «охорона природи» передбачають працю людей та їх дії у сфері охорони довкілля, тому такий підхід є виправданим. Разом з тим в останній час ці терміни часто підміняються іншими: «екологічна діяльність», «природоохоронна діяльність».

Природоохоронна діяльність. У теперішній час існує багато визначень терміну «природоохоронна діяльність», які одночасно з розвитком суспільства і змін у природному середовищі еволюціонують, змінюються і доповнюються. Н.Ф. Реймерс визначає, що природоохоронною є будь-яка діяльність, що направлена на збереження якості навколишнього середовища на рівні, який забезпечує сталість біосфери [3]. Враховуючи це, природоохоронною є діяльність, що здійснюється як у великих масштабах, в межах держави та регіонів щодо збереження та відновлення територій незайманої природи, біорізноманіття, підвищення екологічної свідомості та екологічного виховання населення і ін., так і діяльність, яка проводиться локально, у промислових організаціях щодо зменшення утворення та емісії у довкілля забруднюючих речовин, а також раціонального використання енергетичних та матеріальних ресурсів. Така діяльність пов'язується з водо- і енергозбереженням, утворенням відходів населенням у побуті, збереженням природного середовища урбанізованих територій та багатьох інших проявів щодо позитивного відношення людини до природи.

У загальному контексті природоохоронну діяльність можливо представити як дії державних і недержавних органів, юридичних і фізичних осіб, що направлені на гармонійне єднання навколишнього середовища, суспільства та стійкого розвитку, ефективне використання і відновлення природних ресурсів, попередження зміни клімату, збереження біорізноманіття та якісного середовища існування людини.

Природоохоронна діяльність (ПОД) у розширеному понятті включає [8]:

1) міжнародну, державну, регіональну та місцеву адміністративно – господарську, технологічну, політичну, юридичну і суспільну діяльність, спрямовану на збереження, раціональне використання та відновлення природи в інтересах сучасного та майбутнього поколінь;

2) систему заходів щодо підтримки взаємодії між діяльністю людини та навколишнім природним середовищем, що забезпечує збереження і відновлення природних ресурсів, яке попереджає прямий або опосередкований вплив результатів діяльності суспільства на природу та людину;

3) планування діяльності, тобто систему заходів, спрямованих на найбільш повне вилучення ресурсів та використання природних умов, мінімальне їх питоме споживання на одиницю продукції .

Природоохоронна діяльність може розглядатись у двох напрямках. Перший передбачає таку діяльність як безперервну поточну активність та роботу, яка направлена на збереження та поліпшення довкілля (п.1). Другий – це природоохоронні заходи (п. 2–3). При цьому під *природоохоронними заходами* розуміють науково – обґрунтовану планову діяльність органів держав, державних, кооперативних, громадських підприємств, установ, що проводиться з метою попередження і усунення шкідливих наслідків рекреаційної та господарської діяльності людини і відтворення природних ресурсів [8].

В економіці природокористування природоохоронні заходи виступають як види господарської діяльності, що мають безпосередньо вирішити певне природоохоронне завдання. У такому сенсі зазначені заходи направлені на вирішення тільки одного конкретного завдання по охороні навколишнього середовища. Даний підхід надає можливості конкретизувати витрати на проведення заходу та відповідно визначити результат від його реалізації.

Слід зазначити, що у загальному випадку результат природоохоронного заходу розглядається як ефект від запровадження цього заходу, який може виражатись матеріально, соціально та у грошовому еквіваленті.

Серед природоохоронних заходів особливе значення має запобігання забрудненню навколишнього середовища, ціллю якого є збереження елементів довкілля та здоров'я людини.

Запобігання забрудненню – це використання процесів, методів, засобів, матеріалів, продукції, послуг або енергії для уникнення, зменшення чи регулювання (окремо чи в поєднанні) утворення, викидання чи скидання будь-якого виду забруднювальних речовин чи відходів, щоб зменшити несприятливі впливи на довкілля [ДСТУ ISO 14001:2006].

Запобігання забрудненню може стосуватися послаблення або усунення джерела забруднювання, зміни в процесі, продукції чи послугах, ефективного використання ресурсів, заміни матеріалів і виду енергії, їх повторного використання, відновлювання, рециклізації, утилізації та оброблення.

Природоохоронна діяльність держави – це сукупність усіх заходів держави, спрямованих на збереження, відновлення і поліпшення сприятливих природних умов, забезпечення раціонального природокористування та запобігання екологічній небезпеці [13].

Згідно з Постановою КМУ від 17 вересня 1996 р. N 1147 «Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів» (з урахуванням змін, внесених у період з 2001 по 2015 рр.) природоохоронна діяльність в Україні проводиться за такими напрямками:

- охорона і раціональне використання водних ресурсів;
- охорона атмосферного повітря;
- охорона і раціональне використання земель;
- охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів;
- охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів;
- охорона і раціональне використання ресурсів тваринного світу;
- збереження природно-заповідного фонду;
- раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів;

- ядерна і радіаційна безпека;

- наука, інформація і освіта, підготовка кадрів, екологічна експертиза, організація праці, забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Детальний перелік видів діяльності, що у відповідність із зазначеною постановою належать до природоохоронних заходів, приведений у додатку 1.

Для здійснення природоохоронної діяльності необхідні економічні ресурси, які направляються на запобігання, зменшення, ліквідацію забруднення довкілля або будь-яку іншу діяльність щодо протидії деградації навколишнього середовища.

Український підхід щодо видів природоохоронної діяльності і витрат на таку діяльність узгоджується з європейським (додаток 2) та включає наступні напрямки [16]:

- захист атмосферного повітря та клімату;
- очистка стічних вод;
- поводження з відходами;
- захист та відновлення ґрунтів, підземних та поверхневих вод;
- зниження шуму та вібрації (за винятком захисту на робочому місці);
- захист біорізноманіття та ландшафтів;
- захист від радіації (без зовнішньої безпеки);
- дослідження та розробки;
- інші заходи з охорони навколишнього середовища.

1.2 Організаційне забезпечення управління природоохоронною діяльністю

Термін «організація» має грецьке походження і означає побудову, поєднання, об'єднання чогось або когось у єдине ціле; приведення до строгої системи. Разом з тим слово «організація» перекладається як «інструмент» і передбачає цільове об'єднання ресурсів для досягнення певної мети.

Одне із найбільш признаних визначень терміну «організація», що використовується у всьому світі, сформульовано американським вченим Майклом Месконом.

Організація – це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення загальної цілі або цілей (Мескон М.Х.)

Зазначене визначення стосується тільки формальних організацій. Неформальні організації представляють собою групи людей, які виникають спонтанно та вступають у взаємодію для досягнення певної цілі. Такі організації можуть існувати у більшій кількості формальних організацій.

Організаціями називаються підприємства (фірми, асоціації, корпорації, концерни та ін.), державні установи, орган державної влади та органи місцевого самоврядування, неприбуткові організації, політичні партії. Організації класифікуються за різними ознаками. Наприклад, за галузево–функціональним видом діяльності виділяються промислові, будівельні, сільськогосподарські, банківські та ін. організації; за формою власності майна – приватні, колективні, державні; за розміром і чисельністю працівників – малі, середні, великі.

Складні організації мають взаємопов'язані між собою цілі. У таких організаціях виділяються спільні ознаки. Перелік спільних ознак та їх короткі характеристики наведені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Спільні характеристики складних організацій

Назва ознаки	Характеристика
Наявність відповідних цілям організації ресурсів	Технології, технологічне, допоміжне та очисне обладнання, інформаційні ресурси, ліцензії (наприклад, на здійснення діяльності по збору та утилізації відходів) та ін.
Залежність від зовнішнього середовища	Політичні, економічні, екологічні, науково–технічні чинники, органи державної влади та державного контролю, засоби масової інформації.
Наявність розподілу праці	Розподіл праці між співробітниками для досягнення цілей та ефективного виконання завдань
Необхідність управління	Необхідність координації робіт, системності, порядку при розподілі праці та ін.

Організація – це система, що має внутрішню структуру, яка складається із сукупності взаємодіючих та взаємопов'язаних елементів. Такі елементи під впливом управлінських рішень стають перемінними та взаємодіють із зовнішнім середовищем. Основними елементами внутрішньої системи є:

- цілі, завдання організації;
- організаційна структура;
- система технологій;
- персонал;
- організаційна культура;
- фінансово–економічна база.

Цілі організації. За визначенням М. Мескона, «організацію можливо розглядати як засіб досягнення цілей, які дозволяють людям виконувати колективно те, що вони не змогли б виконати індивідуально».

Цілі – це бажаний кінцевий результат або конкретний бажаний стан об'єкта.

Цілі розробляються у ході планування діяльності організації і можуть бути як різними, так і однаковими для певного роду організацій. Головною ціллю комерційних організацій є отримання прибутку; ціль бюджетних та некомерційних стосується вирішення соціальних та інших важливих питань суспільства. До останніх у тому числі відносяться вирішення проблем охорони довкілля та здоров'я людей, а також раціонального використання природних ресурсів. Згідно екологічного законодавства України промислові та інші організації, які чинять негативний вплив на його складові, повинні проводити природоохоронну діяльність. Тому серед економічних, технічних та інших цілей розробляються і цілі, що стосуються вирішення екологічних проблем.

Організаційна структура. В теорії організації в рамках системного підходу термін “організація” ототожнюється з терміном “структура”. При цьому організація базується на організованості – внутрішній упорядкованості і узгодженості взаємодії багатьох елементів “як одного цілого”. Організаційна структура є одним із основних елементів управління організацією. Для неї характерний розподіл цілей і завдань управління між підрозділами та службовцями організації.

Організаційна структура – це упорядкована сукупність елементів і рівнів управління та їх взаємовідносин один з одним. Така структура являє собою форму сукупність управлінських ланок, що мають бути розміщені в суворій підлеглості й забезпечувати взаємозв'язки між керівною та керованою системою.

У організаційній структурі організації виділяються такі елементи: *ланки* (відділи, служби, лабораторії, окремі виконавці), *рівні* (ступені) управління і *зв'язки між елементами структури*.

Елементи організаційної структури, знаходячись у взаємозв'язку і співвідпорядкованості, мають різні функції, задачі і пов'язані з ними права та відповідальність, які забезпечують виконання досягнення визначених для них цілей. Для виконання сумісної роботи між ними проводяться координаційні дії. В рамках структури циркулюють потоки інформації та виробляються управлінські рішення, тобто протікає управлінський процес.

Розробка структури організації проводиться з урахуванням специфіки і масштабів діяльності, технологічних особливостей та інших факторів, серед яких відповідну роль відіграють і екологічні завдання. Основою розробки виступає розподіл праці між елементами структури. Останній передбачає спеціалізований розподіл праці, тобто закріплення робіт за фахівцями. Майже у всіх організаціях має місце розподіл праці по спеціалізованим лініям, а у великих організаціях відповідних фахівців виділяють у окремі групи. Розподіл праці відноситься до управлінських рішень.

У промислових організаціях обов'язково виділяється *виробнича структура*. Виробнича структура формується на основі цілей та завдань, які ставляться перед взаємопов'язаними виробничими підрозділами та стосуються випуску продукції чи надання послуг. З екологічної точки зору важливими для виробничих структур є стратегії, цілі та задачі, що стосуються запровадження сучасних технологій, енергоефективного та енергозберігаючого обладнання, утилізації відходів виробництва.

Для відображення організаційної структури управління використовують графічні схеми. Вищий ступінь управління в організації належить вищому (генеральному) керівникові.

Відношення між елементами структури управління підтримуються зв'язками, що називають вертикальними та горизонтальними. Вертикальні – це зв'язки підпорядкування, які виникають при наявності декількох рівнів

управління. Горизонтальні зв'язки є однорівневими і носять характер узгодження.

Існують дві групи (типи) організаційних структур: *механістичні* (ієрархічні) та *органічні* (адаптивні). Механістичні структури (бюрократичні, класичні, традиційні) відзначаються ієрархічністю, централізованим прийняттям рішень, формалізацією правил та процедур. До них відносяться лінійна, функціональна, лінійно–функціональна та дивізійна структури управління.

Органічні структури характеризуються децентралізацією прийняття рішень, слабким використанням формальних правил і процедур, неформальними стосунками. Вони включають матричні, проектні, множинні організації.

Лінійна організаційна структура є однією із найбільш простих і базується на ієрархічному підпорядкуванні нижчої ланки вищій. Вона передбачає управлінський процес, у якому задіяні тільки лінійні керівники, тобто – особи, що повністю відповідають за діяльність організації або її підрозділів. Їм підпорядковуються усі працівники і вони зосереджують всі функції управління. Кількість ступенів обмежується двома–трьома. При цьому процес управління здійснюється в умовах, коли кожен підлеглий підпорядковується тільки одному керівнику (рис. 1.1).

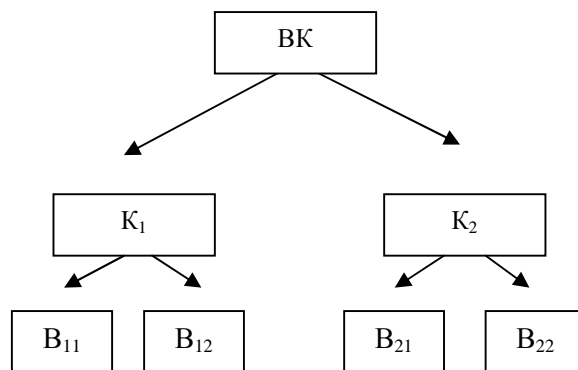


Рис. 1.1 – Лінійна структура управління

ВК – вищий керівник; К₁, К₂– керівники; В₁₁, В₁₂, В₂₁, В₂₂ – виконавці відповідних керівників.

У лінійній організаційній структурі управління оперативність управління зменшується, ускладнюється процес обробки інформації. Така структура має низький рівень спеціалізації робіт, що виконуються підрозділами.

На відміну від лінійної *функціональна організаційна структура* передбачає розвинену спеціалізацію праці (технічний відділ, фінансовий відділ, відділ охорони навколишнього середовища та ін.). Її особливість – кожен підрозділ одержує розпорядження від декількох керівників інших підрозділів одночасно. Але така структура на практиці майже не застосовується.

Більш широко використовується лінійно–функціональна схема організаційної структури (рис. 1.2). В такій схемі лінійні керівники одержують допомогу функціональних підрозділів, а при цьому залишаються єдиноначальниками. Адміністративно лінійні керівники нижчих рівнів не підпорядковуються функціональним керівникам вищих рівнів. Схема сприяє

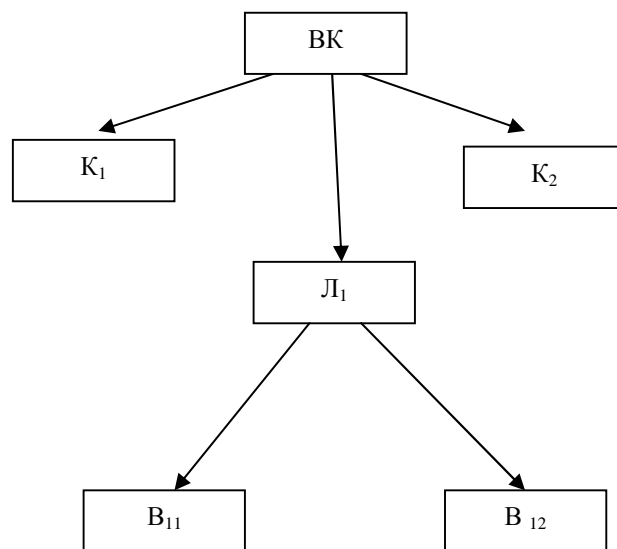


Рис.1.2 – Лінійно–функціональна структура управління
ВК – вищий керівник; K₁, K₂– керівники; Л₁ – лінійний керівник;
В₁₁, В₁₂ – виконавці керівника Л₁.

підвищенню оперативного запровадження прийнятих управлінських рішень. Разом з тим, така структура управління непридатна для підприємств, що

імплементують технологічні нововведення, так як підготовка та прийняття управлінських рішень все ж затягується.

У порівнянні з розглянутою *лінійно–штабна структура* управління надає можливості лінійному керівнику готувати більш компетентні управлінські рішення. Це обумовлено тим, що при ньому організується штабний підрозділ, у склад якого входять кваліфіковані фахівці з певних питань. Лінійно–штабна структура управління характерна для підрозділів контролю, юридичних служб. Крім того, така структура може мати місце при розробці та запровадженні масштабних екологічних проектів та програм. Вона може бути розформована після вирішення проблем організації.

У великих організаціях при необхідності зменшити значні об'єми робіт у її підрозділах структура управління будується у формі *дивізійної*. При цьому проходить децентралізація управління, так як у дивізійних підрозділах створюються свої підрозділи. Дивізійна структура управління розробляється у відповідності з видами продукції, що випускається, регіональним розташуванням організації, споживачами.

Матричні організаційні структури мають короткий цикл існування і передбачають створення тимчасових робочих груп, що реалізують цільові програми та проекти, у виконанні яких задіяні усі ланки організації. Керівнику такої групи підпорядковуються працівники інших підрозділів, а також виділяються додаткові ресурси. Основна його увага направлена на об'єднання різних видів діяльності та ефективне виконання цільової програми чи великого проекту (у тому числі вони можуть мати екологічну направленість).

У теперішній час визнано, що ні один тип структур управління не є найкращим. Тому на практиці використовуються різні комбінації структур.

У великих та середніх організаціях, діяльність яких негативно впливає на довкілля, створюються структурні підрозділи (відділи чи служби), задачею яких є проведення природоохоронної діяльності. Вони повністю відповідають загальній організаційній структурі управління в організації і найчастіше підпорядковуються заступнику директора з екології та охорони праці або

технічному директору. На малих підприємствах виконання функцій щодо сфери охорони довкілля доручається окремому фахівцю, що працює на даному підприємстві. У деяких випадках зазначені функції виконуються сторонніми організаціями на договірних засадах.

Органи управління. Як відомо, орган управління – це організаційно відокремлена у відповідності зі специфікою і характером свого об'єкта ланка в системі. Сукупність підрозділів органа складає його *апарат*.

Діяльність, що проводиться органом, повинна відповідати його цілям, задачам та функціям. Для кожного органа розробляються організаційна структура, штати, а також положення та інструкції, які регламентують його діяльність.

Компетенція — сукупність предметів відання, завдань, повноважень, прав і обов'язків державного органу чи посадової особи, що визначаються законодавством. З іншого боку компетенція – це коло повноважень органу управління або коло питань, у яких особа має певні повноваження, знання, досвід. Розроблена компетенція підлягає затвердженню.

Типова компетенція розробляється вищими органами з метою встановлення єдності з ціллю, задачами та функціями конкретних органів.

Професійна компетенція — вміння використати знання, навички, досвід в конкретно даних умовах, досягнувши при цьому максимально позитивного результату.

Розподіл обов'язків, функцій і кадрів за структурними підрозділами відбувається на основі затвердженого штатного розкладу. Останній знаходить своє вираження у Положенні про орган управління, а також у положеннях про його підрозділи і посадових інструкціях персоналу.

У положеннях повинні бути чітко розмежовані задачі, функції, права, службові зв'язки і відповідальність кожного підрозділу з урахуванням специфіки його робіт, а також діяльність всього апарата і його окремих підрозділів.

Система технологій як елемент внутрішньої системи організації.

Сучасні промислові підприємства характеризуються високим технічним рівнем розвитку виробництва і мінливістю технологій. Це обумовлює гнучкість форм організації, яка стосується спеціалізації (технологічна, функціональна, предметна), комбінування (вертикальне, горизонтальне, змішане), а також галузевого, регіонального та іншого кооперування.

Зміна існуючих на підприємстві технологій на більш досконалі забезпечує випуск конкурентноспроможної продукції і це є важливим завданням для всього підприємства. Перехід на нову технологію та техніку вимагає нових знань у працівників, які задіяні у її реалізації, збільшення обсягів узгодження робіт та координації діяльності різних підрозділів. Учасником цього процесу є природоохоронна структура підприємства та її працівники.

Технології виробництва продукції і надання послуг, що реалізуються на підприємствах, впливають на навколишнє середовище. З екологічної точки зору досконалість технологій, що застосовуються в організаціях, в основному, визначає екологічний статус підприємства.

Застосування ресурсо– та енергоємних технологій, а також технологій за якими утворюються значні обсяги забруднюючих речовин і відходів створюють екологічні проблеми як для організації, так і для суспільства. Тому однією із важливих цілей організації є екологізація виробничого процесу, яка, в перше чергу, стосується запровадження найкращих сучасних технологій і відповідного їм обладнання. Такий підхід стосується і технологій очистки викидів та скидів, а також переробляння і утилізації відходів.

Персонал і організаційна культура. Організація представляється як сукупність персоналу та факторів виробництва, що об'єднуються у єдину цілісну систему. Вони направлені на вирішення певної задачі і є результатом безперервного процесу взаємодії. Але без активного людського ресурсу та необхідних спеціалістів організація не може досягати своїх цілей. Тому до

виконання цілей та задач залучаються виконавці, які мають відповідний рівень кваліфікації та наділені певними обов'язками і правами.

Спеціалісти по персоналу необхідні в організаціях, чисельність працівників яких складає від 100 до 150 чоловік. Відділ кадрів створюється, коли кількість працівників досягає 200 – 500 чоловік в залежності від профілю організації. Відділу кадрів доручені функції по прийому та звільненню кадрів, організації навчання, підвищення кваліфікації та ін. Задачами служб управління персоналом є реалізація кадрової політики та координація діяльності по управлінню трудовими ресурсами організації, а також планування потреби організації у персоналі, розробка систем стимулювання трудової діяльності, управління кар'єрою працівників, попередження конфліктів, вивчення ринку праці та ін. Ефективне управління персоналом повинно допомагати організації забезпечувати її компетентними кадрами постійно та у довгостроковій перспективі. Це у повній мірі стосується і забезпечення фахівцями у сфері охорони навколишнього середовища. Чим більші обсяги забруднених викидів, скидів та промислових відходів утворюється у виробничому процесі, тим більші обсяги природоохоронної роботи потрібно проводити в організації. Цей факт безпосередньо визначає штатний розклад працівників відповідної природоохоронної організаційної структури, їх завдання та обов'язки.

Персонал організації, кількість та посада якого зазначається у штатному розкладі, є ключовим фактором розвитку. Ефективне виконання працівниками дорученої роботи обов'язково позначається на результатах її діяльності. Фактори, які діють на людей в організації, включають: засоби впливу, культуру організації, ринкові взаємовідносини. До переважаючих факторів відноситься культура організації та ринкові взаємовідносини. Культура організації включає такі характеристики як:

- вироблені спільні цінності;
- соціальні норми;
- установка поведінки;

– регламентація дій особистості.

Організаційна культура впливає на прийняття рішень на всіх рівнях управління, напрямку розвитку організації та інших важливих аспектів діяльності організації. До організаційної культури необхідно віднести і питання, що стосуються екологічної культури та екологічної свідомості персоналу. У цьому випадку значна роль відводиться діяльності фахівців природоохоронної структури організації. Вони повинні проводити роботу по вихованню екологічної культури, екологічного мислення та свідомості серед працівників організації.

Організація в зовнішньому середовищі. Організація постійно взаємодіє з зовнішнім середовищем, яке здійснює на неї різний по характеру вплив.

Зовнішнє середовище – це сукупність господарських суб'єктів, економічних, суспільних і природних умов, національних і міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх (відносно підприємства) умов і чинників, що діють у глобальному оточенні.

Зовнішнє середовище оцінюють і аналізують, застосовуючи групи факторів. Виділяються групи факторів *прямого зовнішнього впливу*, а також *опосередкованого впливу*.

Факторами прямого зовнішнього впливу на організацію є законодавча база, споживачі, постачальники, конкуренти, ринок праці. Такі фактори безпосередньо пов'язані з операціями організації. До факторів опосередкованого впливу, яким властивий високий рівень непередбачуваності, відносяться економічні, соціально–культурні, політичні, науково–технічні. Особливістю факторів, пов'язаних з екологічними характеристиками зовнішнього середовища, є те, що вони можуть впливати як прямо (підприємство знаходиться у зоні неблагополучної екологічної ситуації, підвищеної екологічної небезпеки та ін.), так і опосередковано. Відповідно

цьому такі фактори можуть входити як до факторів прямого, так і опосередкованого впливу.

Зовнішнє середовище впливає на внутрішнє середовище організації і змушує останнє адаптуватись до них. Організація повинна своєчасно приймати рішення щодо нових шляхів досягнення цілей та нової поведінки у ситуації, яка змінилась. Це стосується і екологічних аспектів діяльності підприємства. Так, якщо останнім порушується екологічне законодавство чи певний екологічний норматив, то з боку підприємства необхідно терміново приймати міри по усуненню екологічної небезпеки, що пов'язана з цими явищами.

Управління. Визначення терміну «управління» не є однозначним і сталим. Найчастіше «управління» представляють синонімом «менеджмент». Але така подібність не завжди правомірна і може бути застосована тільки до організацій та їх персоналу.

Управління асоціюється з керівництвом певним видом діяльності, яке здійснюється з метою найбільш ефективного її проведення.

Об'єктом управління є окрема людина або група людей. Так, при розгляді управління персоналом організації управління – це процес здійснення ким – небудь керівництва групою людей, при якому вони виконують певні, задані дії. Відповідно, у сфері охорони довкілля розглядається управління не природою чи окремими її компонентами, а діями людей відносно природи.

У загальному виді управління – цілеспрямований вплив суб'єктів управління (тобто тих, хто управляє) на об'єкти управління (ті, ким управляють) з метою здійснення їх дій у напрямку отримання бажаного результату.

Суб'єкт управління – юридична чи фізична особа (організація, група людей, особа), яка має повноваження впливати на об'єкт управління. Об'єктом управління є держава та її адміністративно–територіальні утворення, глобальні організації та глобальні процеси (наприклад, попередження зміни клімату та

ін.), організації, групи людей і окрема особистість. Крім того, ним можуть бути предмет, інформація, комунікації, фінанси.

Суб'єкт і об'єкт управління, а також прямий і зворотній зв'язок між ними створюють систему управління.

Система управління утворює єдине ціле, її елементи взаємодіють один з одним та з навколишнім середовищем і не можуть розглядатись окремо. Суб'єкт утворює *управляючу підсистему*, а об'єкт управління – *керовану*. Управляюча підсистема виробляє, приймає управлінське рішення та забезпечує його виконання. Керована підсистема приймає та реалізує управлінське рішення.

Процес управлінської діяльності включає такі складові як:

- організаційні структури управління;
- технологія управлінської діяльності;
- обробка інформації;
- методи прийняття управлінських рішень та їх запровадження;
- методи керування персоналом;
- техніка управління;
- інформаційне забезпечення систем управління;
- управління виробничим процесом, персоналом, природоохоронною діяльністю та ін.

Початковим етапом процесу управління є формування цілі, а кінцевим – її досягнення. На основі виробленої цілі розробляються способи її досягнення. У складі управляючої підсистеми використовуються такі механізми впливу на керовану підсистему як планування, контроль, координація, стимулювання. При необхідності проводяться зміни в організаційній системі управління, здійснюється кадровий вибір та використовується техніка управління. Використовуються певні *методи управління* (способи здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей). У процесі роботи керівник використовує різні організаційні форми. При цьому під *організаційною формою* розуміється:

спосіб впливу (колективний, одноособовий), тип впливу (норматив, акт), характер впливу (пряме, опосередковане, шляхом створення чи обмежень стимулювання), тимчасова характеристика впливу (постійне, періодичне, разове) та ін.

Управлінське рішення представляється як:

– вибір альтернативи, найкращої ідеї та варіанта дій при здійсненні управління;

– основний результат діяльності суб'єкта управління, спрямованої на об'єкт управління з метою досягнення певних цілей управління;

– соціальний акт, в якому в логічній формі висловлені впливи управлінських ланок (державних органів, посадових осіб) на суспільну систему (керовані об'єкти), необхідні для досягнення поставлених цілей, забезпечення інтересів та задоволення відповідних потреб в управлінні.

Управлінське рішення може розроблятися та прийматися щодо неживої природи (елементів техносфери), живої природи (біологічні системи) та соціальних систем. В залежності від цього характер варіантів рішень та наслідки їх прийняття суттєво різняться. Особливо відповідальними є управлінські рішення, які стосуються живої природи і не виключають певну невизначеність обставин. Наслідками недосконалого чи помилкового управлінського рішення можуть стати негативні та незворотні зміни в природних екосистемах.

Управління передбачає виконання функцій, які являють собою напрямки діяльності, що мають властивість повторювання. У теперішній час пропонується різна класифікація функцій управління. Найбільш простою і вживаною є класифікація функцій на дві групи: *загальні та специфічні*.

Загальні функції мають місце у процесі управління в кожній організації. Вони передбачають:

– формулювання цілей і задач, що направлені на кінцевий результат управління;

- планування, яке включає розробку стратегічних дій, а також планів і програм по їх виконанню;
- організацію;
- мотивацію, призначену для стимулювання працівників у процесі досягнення цілей і задач організації;
- контроль, що передбачає виявлення відхилень від планів реалізації встановлених цілей та планів.

Крім того, зазначені функції можуть доповнюватись функціями координації та регулювання. *Координація* направлена на узгодження роботи підрозділів організації, окремих робітників, які виконують планові завдання. *Регулювання* застосовується при визначенні відхилень від запланованих процесів і завдань при проведенні контролю чи координації. Зазначена трактовка загальних функцій збігається з визначенням управління як процесу прогнозування, планування, організації, мотивації, координації та контролю, який необхідний для того, щоб сформулювати та досягнути цілі організації.

Планування, організація, мотивація та контроль потребують прийняття рішень, комунікації і обміну інформацією. Прийняття рішень та комунікації називають процесами зв'язування.

Комунікація – процес обміну інформацією (передачею інформації), її змістовним значенням між двома чи більшою кількістю людей.

Специфічні функції стосуються управління певними об'єктами та процесами у організації. Такі функції включають: управління виробництвом, господарчими процесами, фінансами, маркетингом, кадрами, матеріально-технічним забезпеченням, природоохоронною діяльністю та ін.

Усі види функцій при здійсненні процесу управління виконуються одночасно. Вони взаємопов'язані між собою і їх взаємодія забезпечує успішне управління в організації.

З урахуванням зазначеного, основною функцією управління є організація (організаційна діяльність). Організаційна діяльність представляється як

упорядкування та оптимізація процесів, які мають місце при досягненні конкретних результатів (цілей).

Організаційна діяльність – функція управління, що спрямована на:

– встановлення постійних зв'язків і тимчасових взаємин між усіма підрозділами організації;

– визначення порядку та умов функціонування організації.

Основними складовими організаційної діяльності є:

– розподіл загальної роботи на окремі складові серед працівників організації відповідно їх кваліфікації та здібностей;

– об'єднання робіт та видів діяльності у групи, відділи, сектори та ін.;

– наділення обов'язками та правами керівників підрозділів та інших працівників, тобто делегування повноважень (делегування повноважень означає передачу задач та повноважень особі, яка приймає на себе відповідальність за їх виконання. При цьому відповідальність являє собою обов'язок виконувати задачі та відповідати за їх задовільне вирішення);

– встановлення діапазону контролю;

– створення механізмів координації (забезпечення вертикальної та горизонтальної координації робіт).

1.3 Організація та управління природоохоронною діяльністю

Як і при визначенні терміну «управління», у теперішній час існують різні підходи до трактовки виразу «управління природоохоронною діяльністю» (екологічного управління).

З точки зору гармонізації відношення у системі суспільство – навколишнє середовище управління природоохоронною діяльністю може трактуватись як сукупність заходів по регулюванню стану цієї системи з метою стійкості природних систем та сталого розвитку суспільства.

Головною метою екологічного управління є найбільш ефективно досягнення гармонізації соціального, економічного і екологічного розвитку;

реалізація законодавства, контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у сфері охорони довкілля.

Предметом управління природоохоронною діяльністю є вивчення закономірностей управління, направленою на гармонічну взаємодію суспільства і природи та забезпечення охорони елементів довкілля та здоров'я людини.

В.Я.Шевчук та ін. [2] визначають *екологічне управління* як системну складову загальної системи управління, що має мету здійснення екологічної політики й досягнення екологічних цілей і яка містить організаційну структуру, діяльність із планування, функціональні обов'язки, відповідальність, методології і методи, процедури та ресурси, а також професійно підготовлені кадри. Екологічне управління є процесом підготовки, прийняття й реалізації рішень, спрямованих на досягнення екологічних цілей із використанням різних спеціальних і загальносистемних, адміністративних і економічних методів та механізмів. При цьому цілі класифікуються за змістом, періоду їх здійснення, рівнях управління, об'єму. Підкреслюється, що екологічне управління являє собою сучасний підхід до врахування пріоритетів охорони середовища при плануванні та здійсненні будь-якої діяльності. Це допомагає уникнути чи зменшити несприятливі впливи діяльності, продукції та послуг на навколишнє середовище [10].

У галузі права *екологічне управління* трактується як врегульована нормами права діяльність спеціально уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, а також діяльність юридичних осіб і громадян, спрямована на створення конкретних правовідносин у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, дотримання екологічних прав та виконання екологічних обов'язків [14]. При цьому важливим є те, що управління природоохоронною діяльністю передбачає забезпечення нормативів та лімітів по обмеженню

надходження забруднюючих речовин у довкілля, раціональне використання природних ресурсів, проведення дій по відновленню та відтворенню елементів природи.

Існує різниця між екологічним управлінням та екологічним менеджментом. За визначенням Семенова В.Ф. та Михайлик О.Л. [17], *екологічне управління* – діяльність державних органів і економічних суб'єктів, що головним чином, спрямована на розробку і реалізацію відповідних цілей, проектів і програм, а *екологічний менеджмент* – ініціативна і результативна діяльність економічних суб'єктів, спрямована на досягнення їхніх власних екологічних цілей, проектів і програм, розроблених на основі принципів екоефективності і екосправедливості. Відмінності у цих поняттях приведені у табл.1.2.

Разом з тим, мета та предмет екологічного управління та екологічного менеджменту збігаються і трактуються наступним чином [11]:

1. Мета – підвищення екологічного ефекту (мінімізація негативних впливів діяльності підприємств на довкілля).
2. Предмет – природоохоронні та ресурсозберігаючі напрямки діяльності підприємств.

Організація управління в сфері природокористування визначає питання організаційної структури, упорядкування і регламентації дій виконавців.

Таблиця 1.2– Відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом

Відмінності	Екологічне управління	Екологічний менеджмент
Наявність нових функцій	Відсутні	Екологічне планування, екологічний інжиніринг, екологічний аудит, екологічний облік, екологічний маркетинг,

		екологічне оподаткування, екологічна освіта та культура
В інструментах екополітики	В основному адміністративно–командні, додатково економічні	Економічні, у т.ч. ринкового характеру з елементами адміністративно–командного стилю
У мотивах	Обов'язкова у своїй основі діяльність	Свідомо добровільна й ініціативна діяльність
У різних рівнях централізації	Здійснюється органами державної влади й економічними суб'єктами національного і регіонального рівнів	Здійснюється економічними суб'єктами на базі державного регулювання
Заохочувальні стимули	Відсутні	Присутні

У загальному випадку організація управління у сфері природоохоронної діяльності – це утворення системи управління або внесення прогресивних змін у побудову чи порядок функціонування раніше утвореної діючої системи управління.

Організація управління у сфері природокористування та охорони елементів довкілля як поняття має декілька трактовок (табл.1.3)

Таблиця 1.3 – Характеристика понять «організація у сфері природокористування та охорони довкілля»^x

Головна ознака	Характеристика
Функція управління	Координація дії окремих елементів системи, досягненні взаємної відповідності функціонування її

	частин
Процес, прояв діяльності, що виникла на основі суспільного розподілу праці.	Створення нових та якісне удосконалення діючих систем різного типу. Організувати – значить створити нову систему або покращити стан діючої системи в процесі її функціонування згідно з мінливими внутрішніми та зовнішніми умовами.
Стан системи управління	Вивчення організаційного стану різних об'єктів
Упорядкування елементів та частин системи управління	Сукупність процесів об'єднання елементів, частин в єдине ціле, впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовленого його будовою.

^x Розроблено авторами на основі публікації [15]

Організація управління у галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та техногенної та екологічної безпеки підлягає законодавчо–нормативному регулюванню, методології системного підходу при прийнятті управлінських рішень, врахування екологічних та функціональних механізмів екологічного управління.

Контрольні запитання та завдання.

1. Дайте визначення терміну «природоохоронна діяльність» та наведіть приклади великомасштабної та локальної природоохоронної діяльності.
2. Яку діяльність та заходи включає природоохоронна діяльність?
3. За якими напрямками в Україні проводиться природоохоронна діяльність? Наведіть порівняльну оцінку напрямків діяльності, що проводиться в Україні та в країнах ЄС.

4. Дайте визначення терміну «організація». Що являють собою неформальні організації?
5. З яких основних елементів складається внутрішня структура організації? Яким чином внутрішня структура організації пов'язується з природоохоронною діяльністю?
6. Обґрунтуйте необхідність постановки екологічних цілей в організаціях.
7. Що таке організаційна структура організації та які фактори враховуються при її розробці?
8. Якими зв'язками підтримуються відношення між елементами структури управління? У чому проявляється суть вертикальних та горизонтальних зв'язків?
9. Які відмінності існують між механістичними та органічними типами організаційних структур?
10. Чи впливають масштаби природоохоронної діяльності підприємства на тип організаційної структури управління?
11. Запропонуйте тип організаційної структури управління підприємства. Обґрунтуйте відповідь за умови, що у її складі повинна бути природоохоронна служба.
12. Як технології виробництва підприємства впливають на навколишнє середовище? В чому проявляється негативна дія недосконалих технологій?
13. Який існує зв'язок між екологічним вихованням і екологічною свідомістю працівників підприємства та впливом діяльності цього підприємства на довкілля?
14. В чому проявляється дія зовнішніх факторів на організацію? Яке місце в цьому займають фактори екологічної спрямованості?
15. Дайте визначення поняття «управління» та розкрийте його суть.
16. Охарактеризуйте суб'єкт і об'єкт управління як складові системи управління.
17. Що таке «управлінське рішення»? Наведіть приклад управлінського рішення відносно охорони довкілля.

18. Охарактеризуйте загальні та специфічні функції управління.

19. Розкрийте суть організаційної діяльності як функції управління.

20. Як трактується термін «управління природоохоронною діяльністю»? Обґрунтуйте зв'язок управління природоохоронною діяльністю із загальною системою управління організацією.

21. Визначте спільні ознаки та відмінності між екологічним управлінням та екологічним менеджментом.

22. Розкрийте суть поняття «організація у сфері управління природоохоронною діяльністю».

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Організація управління в екологічній діяльності [Текст]: підруч. / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський, Р. О. Квартенко; вид. 3-тє, перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 282 с.

2. Шевчук, Ю.М. Екологічне управління [Текст]: підруч. /В.Я. Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О.Білявський. – Київ:Либідь, 2004. – 432 с.

3. Реймерс, Н.Ф. Природопользование: словарь – справочник [Текст] /Н.Ф.Реймерс. – М.:Мысль,1990. – 637 с.

4. Мескон, М.Х. Основы менеджмента [Текст] / М.Х.Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М.:Дело, 1992. – 702 с.

5. Кіндюк, Б.В., Бизова М.Б. Організація управління в природоохоронній діяльності [Текст]: консп. лекцій / Б.В.Кіндюк, М.Б.Бизова. – Одеса: Наука і техніка, 2006.– 232 с.

6. Менеджмент організацій [Текст]: підруч. / під ред. Л.І.Федулової – К.:Либідь, 2003. – 448 с.

7. Осовська, Г.В. Основы менеджменту [Текст]: навч. пос. / Г.В.Осовська, О.А. Косовський. – К.:Кондор, 2006. – 664 с.

Допоміжна література

8. Жарова, Л.В. Природоохоронна діяльність: питання теорії та методології впровадження [Текст] / Л.В.Жарова// Продуктивні сили України.– 2009.–№1.–С.73–82.

9. Виноградський, М.Д. Управління персоналом [Текст]: навч. пос. / М.Д. Виноградський, А.М. Виноградська, О.М.Шкапова. – К.:Центр учбової літератури, 2009. – 509 с.

10. Словник–довідник сучасних екологічних та природоохоронних термінів [Електронний ресурс] / [укл. Гончаренко Г. Є., Совгіра С. В.]. – К.: Наук. світ, 2010. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2369/1/Slovnnyk_ecologicchnyj.pdf

11. Михайлова, М.Д. Екологічний менеджмент як засіб керування природоохоронною діяльністю підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/2237/2271.

12. Основи менеджменту [Текст]: навч. пос. / за ред. В.С.Верлоки, І.Д.Михайлова. –Х.:Основа, 1996. – 352 с.

13. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

14. Олефіренко, О.В. Концептуальні основи формування екологічного управління в Україні [Текст] // Актуальні проблеми державного управління. – 2015 – 1 (45). – С. 72–79.

15. Рассадникова, С.І. Теоретичні основи реформування організаційно–управлінської системи природокористування в Україні в контексті сучасних викликів [Електронний ресурс] //Економічні іновачії. – 2014. – Вип.№57. – С. 321–331. – Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/72589/32-Rassadnikova.pdf?sequence=1>

16. Classification of Environmental Protection Activities and Expenditure [Електронний ресурс] / Eurostat. METADATA, 2000 – Режим доступа : http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nomenclatures/index.cfm?TargetUrl=LST_NOM_DTL&StrNom=CEPA_2000&StrLanguageCode=EN&IntPcKey=&StrLayoutCode=HIERARCHIC&IntCurrentPage=1

17. Екологічний менеджмент [Текст]: навч. пос. / За ред. В.Ф. Семенова та О.Л. Михайлюк. – К.: Знання, 2006. – 366 с.

2 УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

2.1 Принципи управління природоохоронною діяльністю

Процеси управління охороною навколишнього середовища для досягнення визначених природоохоронних цілей викликають необхідність у забезпеченні цілеспрямованої та узгодженої діяльності відповідних структур. Для цього розроблюються та застосовуються теоретичні і методичні підходи, що покладаються в основу розробки та регулювання природоохоронної діяльності на різних рівнях її здійснення.

Екологічне управління базується на *принципах*, які відповідають цілям управління, визначають зв'язки та відношення, що мають місце в процесі управління. Вони є основою для побудови органів управління, розподілу компетенцій, задач, що стосуються діяльності органів управління.

Принципи управління природоохоронною діяльністю формулюються на базі екологічних закономірностей взаємозв'язку суспільства з навколишнім середовищем та актуалізуються відповідно процесів, що проходять при цьому.

Основні принципи управління природоохоронною діяльністю мають правову основу та відображаються у відповідних нормативних документах. З точки зору правових аспектів виділені такі основні принципи управління у галузі охорони навколишнього середовища [3]:

- забезпечення законності при здійсненні управління у даній сфері;
- поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища;
- поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у даній сфері;
- впровадження басейнового управління;
- програмно–цільове забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів;

Принцип законності при здійсненні державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища означає, що органи управління в даній сфері, їх посадові особи в процесі своєї діяльності мають керуватися приписами законодавства, що визначають їх повноваження, порядок прийняття відповідних управлінських рішень, а також надання управлінських послуг екологічного характеру. Органи державного управління повинні додержуватись екологічних вимог щодо заходів, які вони мають розробляти з метою забезпечення охорони довкілля, екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів.

Принцип поєднання комплексного та диференційованого підходів в управлінні охороною навколишнього природного середовища. Взаємозалежність природних ресурсів, нерозривність зв'язків у природних процесах потребує проведення в даній сфері єдиної науково–технічної політики, координації зусиль усіх органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій і громадян у розробці та здійсненні заходів щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки. Комплексність передбачає всебічне врахування екологічних, економічних, технічних, соціальних та ін. чинників, що можуть вплинути на ефективність природоохоронних заходів.

Принцип поєднання державного управління із самоврядним і громадським управлінням у галузі охорони навколишнього природного середовища. Вирішення екологічних проблем потребує узгоджених дій з боку органів державного управління й органів місцевого самоврядування. За таких обставин створюється правовий механізм взаємодії органів державного управління й органів місцевого самоврядування та органів громадського управління при прийнятті на територіальному рівні рішень з певних питань охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки.

Принцип басейнового управління. У Водному кодексі України зазначено, що державне управління у галузі використання й охорони вод та відновлення природних ресурсів здійснюється за басейновим принципом. Його

запровадження викликано екологічним і економічним значенням річкових басейнів, які можуть охоплювати територію декількох адміністративно-територіальних одиниць. У межах річкових басейнів замикається кругообіг речовин, розповсюджуються та акумулюються забруднюючі речовини, здійснюється розміщення об'єктів виробництва. Басейнове управління створює умови для управління річковим басейном як єдиним цілим, а також для збалансованості використання, охорони і відтворення водних ресурсів, запобігання порушенню умов формування водного стоку, прояву шкідливої дії вод.

Принцип програмно-цільового забезпечення розробки та реалізації заходів у галузі охорони довкілля, забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів. Цей принцип є ключовим у даній сфері державного управління, дозволяє пов'язати цілі та завдання охорони довкілля на перспективний період із спрямованими на їх виконання конкретними заходами організаційного, технічного, наукового й іншого характеру, ресурсним (фінансовим, матеріально-технічним) забезпеченням цих заходів, а також із відповідальними за їх розробку та реалізацію органами. Програмно-цільовий принцип реалізується шляхом підготовки державних екологічних програм, розділів з питань екологічної безпеки, охорони довкілля у складі державних програм економічного та соціального розвитку держави та в інших програмних документах.

Крім того, з правової точки зору важливим є *принцип взаємної відповідальності держави та громадян за збереження навколишнього середовища.* Завдання держави полягає у забезпеченні якісного стану довкілля для усіх та кожного громадянина окремо, а громадян – у добровільному та свідомому додержанні норм охорони його складових.

Зазначені принципи розроблені на основі екологічних закономірностей, що є базовими для гармонізації системи «природа – суспільство». Такі закономірності знайшли своє вираження у *принципах охорони довкілля та екологічно безпечної діяльності людини, які передбачають:* пріоритетність

вимог екологічної безпеки в усіх сферах життя суспільства; гарантування екологічно безпечного для здоров'я людини довкілля; наукове обґрунтування природоохоронних заходів; узгодження економічних, екологічних та соціальних факторів розвитку суспільства, стале споживання природних ресурсів; забезпечення екологізації суспільного виробництва та широке впровадження новітніх технологій; відтворення природних ресурсів; комплексне вирішення питань охорони довкілля; прогнозування погіршення якості компонентів навколишнього середовища та ін.

У період переходу до сталого розвитку та підвищення ролі громадськості у прийнятті управлінських рішень робиться акцент на таких принципах управління охороною навколишнього середовища: гласності; своєчасності управлінських рішень; екологічній мотивації при регулюванні економічних відношень; міжнародного співробітництва у галузі охорони довкілля та використання природних ресурсів; екологічній свідомості людей та підвищення відповідальності за негативний вплив на навколишнє середовище; збереження біорізноманіття і ін.

2.2 Функції управління у природоохоронній сфері

Сутність управлінської діяльності, що пов'язується із здійсненням природоохоронних дій, проявляється через функції управління природоохоронною діяльністю. Тому управління природоохоронною діяльністю у певній сфері охорони природи може представлятись як виконання сукупності відповідних функцій. Функції управління представляються напрямками діяльності та відповідними їм задачами по забезпеченню охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічно безпечного життя людини.

Функції управління у сфері природокористування та охорони довкілля – основні види діяльності органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань по забезпеченню організації

раціонального використання природних ресурсів, їх відтворення та захисту, охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки

У теперішній час немає єдиного підходу до класифікації функцій екологічного управління. Більше того, у деяких випадках одна і та ж функція може трактуватись як правовий засіб, так і метод управління.

Аналіз джерел інформації показує, що найбільш розповсюдженим є класифікація функцій управління наступним чином.

З позицій об'єкта функції розподіляються між різними ступенями ієрархії органів управління. Вони називаються *господарськими* і існують між органами вищих та нижчих щаблів управління.

Функції управління, виділені на основі суб'єкта управління, називають *організаційними*. Серед них визначається група функцій, що показує стадії управління. Це такі основні функції як *попереднє, оперативне і завершальне управління*.

Функції попереднього управління включають: визначення мети (наприклад, підвищення екологічної безпеки поводження з відходами), прогнозування (зменшення забруднення водного басейну) й планування (реконструкція установки системи очистки забруднених викидів).

Мета – це вихідний пункт процесу управління та основа реалізації всіх інших функцій процесу управління. Прогнозуванню – наступній функції попереднього управління, підлягають практично всі сторони життєдіяльності будь-якої організації. В ній розробляється система прогнозів, що складається із соціальних, економічних, демографічних і науково-технічних. Планування також відноситься до попереднього управління, так як план включає визначення мети, перелік засобів і методів досягнення мети, узгодження цілей, передбачуваних витрат і результатів. Загалом функція планування призначена визначити систему заходів, що дозволять забезпечити досягнення цілей.

Функції оперативного управління передбачає: організацію (включає організацію об'єкта й суб'єкта управління, дію суб'єкта на об'єкт); мотивацію

(стимулювання шляхом морального або адміністративного впливу), координацію дії; усунення конфліктів.

До *функції завершального управління відноситься* контроль, облік та аналіз. Контроль забезпечує перевірку відповідності процесу функціонування (діяльності) об'єкта і суб'єкта управління цілям і іншим критеріям (законам, постановам, наказам, нормам, правилам). У процесі контролю перевіряються результати роботи, ступінь відхилення від запланованих етапів, виявляються причини і винуватці не виконання робіт.

Особливе значення серед усіх функцій екологічного управління має функція *організації*, що забезпечує взаємозв'язок і ефективність усіх інших функцій управління. Її суть виражається у створенні органів управління, побудові структури апарату управління, формуванні управлінських підрозділів, ланок, розробленні положень про органи управління, встановлення взаємозв'язків між управлінськими структурами, підбір і розстановку кадрів тощо.

У відповідності із законодавчими положеннями (ст.16 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»), управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій *спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю, прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо-розпорядчої діяльності*.

Гетьманом А.П. [4] зазначається, що всі функції управління в сфері охорони навколишнього природного середовища пропонується умовно поділити на групи: організаційні, попереджувально-охоронні і стабілізаційні групи функцій.

До *організаційних функцій* екологічного управління належать: просторово-територіальний устрій об'єктів природи; ведення природо-ресурсних кадастрів; екологічне планування; екологічне прогнозування.

Попереджувально-охоронні функції — це екологічний моніторинг; екологічний аудит; екологічна експертиза; екологічний контроль; екологічне страхування.

До **стабілізаційних функцій** необхідно віднести інформування про стан довкілля; нормування; екологічне ліцензування.

В системі організації природоохоронної діяльності в Україні прийнята класифікація функцій екологічного управління за поділом органів управління [5,6]. У цьому зв'язку функції природоохоронного управління поділяються на *загальні* та *спеціальні*. Загальні функції здійснюються в особі державних законодавчих, виконавчих, правових органів, а спеціальні – суб'єктами, що мають спеціальне повноваження на екологічне управління відповідно до чинного законодавства.

До **загальних функцій** відносяться:

Законодавче регулювання. Визначення основних напрямів державної екологічної політики, яка забезпечує гармонізацію відносин суспільства і природи, збалансований розвиток, формування й розвиток законодавчо-правової бази та регулювання відносин у галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів, екологічної безпеки й екологічного управління державою.

Прогнозування. Отримання науково обґрунтованих варіантів тенденцій розвитку показників якості навколишнього природного середовища та здоров'я населення, показників природно-ресурсного потенціалу, ризиків виникнення надзвичайних ситуацій природного й техногенного характеру, індикаторів збалансованого розвитку.

Планування. Виважена передбачуваність використання, відновлення й охорони навколишнього природного середовища; розробка міждержавних, державних, регіональних, місцевих екологічних програм; планування заходів щодо попередження й реагування на надзвичайні ситуації щодо забезпечення екологічної безпеки.

Організація. Забезпечення реалізації державної екологічної політики на національному й міжнародному рівнях у контексті збалансованого розвитку, максимальне сприяння виконанню законів та інших нормативних актів з охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, організація екологічного управління державою.

Координація. Координування діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності та підпорядкування, у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відновлення природних ресурсів та екологічної рівноваги.

Погодження. Максимальна погодженість поточних і перспективних планів роботи галузей, підприємств, установ та організацій в питаннях охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів.

Контроль і нагляд. Забезпечення додержання вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища всіма державними органами, підприємствами, установами та організаціями, незалежно від форм власності та підпорядкування, а також громадянами.

До спеціальних функцій належать:

Біовпорядження. Формування національної екологічної мережі з біосферними ядрами (центрами), збереження й примноження біологічного різноманіття, посилення біотичного механізму регулювання навколишнього середовища.

Ресурсовпорядження. Здійснення просторово–територіального устрою природних ресурсів та об'єктів: землеустрою, лісовпорядкування, паспортизації водних об'єктів тощо, а також встановлення територій з особливим режимом користування та охорони.

Розподіл і нерозподіл природних ресурсів. Механізм пронесу надання природних ресурсів у користування (власність) та припинення права користування (власності) природними ресурсами.

Облік природних ресурсів. Ведення природо ресурсних кадастрів (сукупність кількісних, якісних та інших характеристик екологічного, господарського та правового стану природних ресурсів): земельного, водного, лісового, рекреаційного, родовищ корисних копалин, рослинного й тваринного світу, Червоної книги України, територій та об'єктів природно–заповідного фонду, відходів, екологічно небезпечних об'єктів і територій тощо .

Спеціалізований контроль. Державний контроль за додержанням норм і правил у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання й відновлення природних ресурсів, у тому числі землі, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів, інших об'єктів рослинного й тваринного світу, морського середовища та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони, територій та об'єктів природно–заповідного фонду України, а також у сфері поводження з відходами, додержання норм екологічної безпеки.

Лімітування. Затвердження для підприємств, установ та організацій лімітів використання чи видобування природних ресурсів, лімітів викидів і скидів забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище, а також лімітів на утворення й розміщення відходів.

Нормування. Визначення нормативів гранично допустимих викидів і скидів забруднювальних речовин у навколишнє природне середовище та інших видів шкідливого впливу на нього, а також нормативів плати за забруднення навколишнього середовища і розміщення відходів. Впровадження стандартів екологічного управління й аудиту.

Експертиза. Забезпечення проведення екологічного дослідження, аналізу, оцінки об'єктів чи діяльності, спроможних безпосередньо чи в процесі реалізації (застосування, впровадження тощо) негативно впливати на стан навколишнього природного середовища і здоров'я населення, а також забезпечення процесу підготовки висновків про їхню відповідність екологічним вимогам.

Моніторинг. Спостереження, збирання, обробка й передавання, зберігання й аналіз інформації про стан навколишнього природного середовища, оцінка й прогнозування його змін та ступеня небезпечності, розробка науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень.

Вирішення спорів. Врегулювання розбіжностей між суб'єктами екологічних правовідносин та захист порушених екологічних і пов'язаних із ними суб'єктних прав.

Забезпечення відповідальності за екологічні правопорушення. Складання протоколів та розгляд справ про адміністративні правопорушення в галузі охорони навколишнього природного середовища і використання природних ресурсів; подання позовів про відшкодування збитків і втрат, заподіяних у результаті порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; обмеження чи призупинення (тимчасове) діяльності підприємств та об'єктів, незалежно від форм власності та підпорядкування, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням лімітів і нормативів гранично допустимих викидів і скидів забруднювальних речовин.

Стандартизація. Розробка і встановлення комплексу обов'язкових правил, вимог, норм і нормативів у галузі використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів, забезпечення екологічної безпеки.

Аудит. Збирання інформації та оцінка відповідності екологічного стану, діяльності, заходів, умов, а також системи екологічного управління об'єкта аудиту (суб'єкт господарювання, природний об'єкт, програма, проект тощо) екологічним вимогам, розробка рекомендацій щодо поліпшення його екологічних аспектів.

Сертифікація. Визначення, перевірка й документальне підтвердження об'єкта сертифікації встановленим екологічним вимогам.

Ліцензування. Екологічне обґрунтування, адміністративно–правове й державне економічне регулювання, а також екологічний контроль за виробництвом і сферою послуг шляхом видачі дозволів на здійснення певної діяльності, пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин, захоронення (складування) відходів, екологічно небезпечна діяльність тощо.

Страховання. Встановлення відповідальності страхувальника (страхової фірми) за ризики, пов'язані з понаднормативним забрудненням навколишнього природного середовища.

Організація освіти. Організація екологічного виховання, забезпечення безперервної екологічної освіти населення та обов'язкової екологічної підготовки керівних кадрів.

Інформування. Забезпечення систематичного й оперативного інформування населення, органів державної влади, підприємств, установ, організацій та громадян про стан навколишнього природного середовища, захворюваності населення.

Постійне вдосконалення управління. Процес систематичного оцінювання діяльності державної системи екологічного управління, розробка і впровадження заходів щодо підвищення ефективності й результативності екологічного управління.

2.3 Методи управління природоохоронною діяльністю

Методи управління природоохоронною діяльністю – це механізми, які на основі виробленої методології дозволяють ефективно вирішувати питання природокористування та охорони навколишнього середовища. Система методів управління природоохоронною діяльністю, що існує в Україні, включає *адміністративні, економічні та ринкові* методи.

Адміністративні методи, як власне управлінські, забезпечують можливість примусовості виконання певних умов чи рішень. Економічні методи створюють матеріальну зацікавленість у екологічній поведінці та прояві

екологічної свідомості. Ринкові методи використовують підхід процесу купівлі–продажу, об'єктом якого є права на забруднення.

Адміністративні методи природоохоронної діяльності базуються на використанні заборон і дозволів, що встановлюються законодавством. Це означає введення відповідних нормативів і обмежень, а також пряий контроль і ліцензування процесів, що впливають на довкілля. Таким чином природокористувачу встановлюються допустимі величини забруднення елементів навколишнього середовища та використання природних ресурсів, яких він повинен дотримуватися.

В першу чергу, застосовується нормування антропогенного навантаження на природу:

- нормативи екологічної безпеки (гранично допустимі концентрації та гранично допустимі рівні впливу на навколишнє середовище, а також вміст шкідливих речовин у продуктах харчування);

- гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє середовище забруднювальних хімічних речовин;

- рівні впливу фізичних та біологічних факторів на природне середовище.

Крім того, використовуються:

- технічні нормативи, що регламентують утворення забруднюючих речовин та утворення відходів у виробничому процесі, та екологічні вимоги, які застосовуються до ефективності технологій очистки викидів та скидів;

- стандарти якості продукції.

Контроль за виконанням екологічного законодавства покладений на державні органи нагляду (контролю); певну роль у цьому відіграє громадський контроль.

У теперішній час адміністративні методи природоохоронної діяльності у найбільшій мірі гарантують екологічну безпеку в Україні, але вони практично не враховують економічні особливості виробництв, не мають стимулюючої

функції у процесі прийняття управлінських рішень, а також мало впливають на розвиток екологічної просвіти.

Економічні методи управління природоохоронною діяльністю є більш перспективними як у розвинених країнах світу, так і в Україні. Існують такі економічні стимули, що сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля: збори за спеціальне використання природних ресурсів, екологічні податки за забруднення навколишнього середовища, пільгове кредитування, фінансування проектів, екологічне страхування, субсидії. До економічного впливу на природокористувача, який порушує екологічні вимоги, відносяться штрафні санкції. Саме економічний механізм екологічного управління забезпечує надходження у державні фонди фінансових ресурсів, які направляються на природоохоронні заходи.

Разом з тим, даний механізм в Україні ще не є досконалим. Зазначається [8], що реалізований принцип «забруднювач платить» стимулює підприємця впроваджувати екологічні технології і здійснювати природоохоронні заходи. Але цей принцип поки що погано працює: легше заплатити за забруднення, чим будувати очисні споруди чи купувати очисне обладнання при дефіциті інвестиційних засобів. Істотним недоліком системи платежів є той факт, що в їхню основу не закладені відтворювальний і компенсаційний принцип. Це пояснюється слабкою економікою підприємств–забруднювачів і має такий наслідок, як відсутність у них стимулу для запровадження природоохоронних заходів.

Ринковий метод управління природоохоронною діяльністю формує ринки торгівлі та продажу, а також перерозподіл права на забруднення (здійснення викидів і скидів). При його реалізації органи державного управління повинні встановлювати допустимий рівень негативного впливу на елементи довкілля, що базується на сумарній емісії забруднюючих речовин.

У теперішній час в Україні цей метод практично не використовується. Для його активізації необхідно організувати видачу та вільний продаж зацікавленим сторонам ліцензій – права на викиди забруднюючих речовин.

Незважаючи на перспективність, ринковий метод не позбавлений недоліків. Є побоювання, що ринкові стимули можуть превалювати над цінностями природи. Це може привести до порушення рівноваги у екосистемах та вгасання їх функцій, якщо природоохоронні заходи на певній території будуть довго не проводитись (з огляду на наявність у природокористувача–забруднювача ліцензії).

Крім зазначених методів управління, у літературних джерелах вказується на необхідність застосування *ідеологічного* методу управління природоохоронною діяльністю, що заснований на проведенні екологічної просвіти та виховання. Вони можуть застосовуватись у сукупності з іншими методами та стосуватися популяризації екологічної інформації, проведення тренінгів, діяльності громадськості та ін.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою показує, що у екологічному управлінні необхідне поєднання адміністративного регулювання зі стимулюючим. Для ефективного екологічного управління в Україні необхідна не тільки інтеграція механізмів такого управління, а й врахування економічного і соціального стану регіонів і міст. Це надасть певні умови для підвищення екологічної безпеки навколишнього середовища шляхом запровадження у виробництва технологічних інновацій та підходів до управління.

2.4 Екологічна політика та її реалізація в Україні

Сталий розвиток суспільства забезпечується узгодженістю дій та оптимізацією потреб людини щодо навколишнього природного середовища. У цьому зв'язку важливу роль відіграє екологічна політика як діяльність державної влади та державного управління, а також підприємств (організацій) і громадськості.

Екологічна політика – це комплекс заходів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, збереження і відновлення природних ресурсів,

запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронної освіти і виховання, правова охорона екологічних систем з метою забезпечення оптимальних умов природокористування.

Виділяють наступні види екологічної політики: *глобальна, державна (національна), регіональна, місцева, корпоративна.* Глобальна екополітика направлена на вирішення глобальних екологічних проблем, проведення міжнародних екологічних акцій та ін. Визначальною є екологічна політика держави. Вона розробляється у поєднанні з іншими видами екополітики і є основою для створення регіональної, а також місцевої екологічної політики, що здійснюється на рівні міста, села, та корпоративної політики (підрозділ 3.2).

Метою національної екологічної політики є стабілізація і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально–економічного розвитку України для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [1]

Державна екологічна політика – це складова політики держави, що відображає сукупність її цілей і завдань у сфері екології, які формуються політичною системою держави відповідно до її соціального призначення і реалізуються нею за допомогою певних механізмів [14].

Нормативно–правовою базою екологічної політики є Конституція України, кодекси України, закони України, укази Президента України, постанови та рішення Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; нормативно–правові акти центральних органів виконавчої влади, місцевих адміністрацій та органів місцевого самоврядування; Національна енергетична стратегія; Генеральні плани розвитку й розміщення населених пунктів; ратифікація міжнародних конвенцій та протоколів, використання міжнародних положень і стандартів та ін. [15].

Екологічна політика включає в себе такі елементи: принципи, пріоритети, цілі, суб'єкти, об'єкти, механізми реалізації, інструменти тощо. Принципи екополітики мають інтегральний підхід і включають правові, економічні, соціальні та інші аспекти, що є найбільш актуальними у взаємодії суспільства та природного середовища.

До суб'єктів екополітики відноситься держава, господарсько–економічні суб'єкти (підприємства, організації), науково–дослідні організації, політичні партії, громадські організації, окремі громадяни. Перелік об'єктів екополітики досить великий і включає органи загальної та спеціальної компетенції, промислові та інші організації, установи, населення, елементи навколишнього середовища Землі, космічний простір та ін.

Реалізація екологічної політики здійснюється з використанням адміністративних, нормативно–правових, економічних, організаційних та соціально–психологічних засобів регуляторного впливу.

Проектом Закону «Про внесення змін до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» пропонується розглянути стратегію політики на період до 2030 року. Даний проект був розроблений на виконання Угоди про асоціацію з ЄС для визначення основних стратегічних цілей та завдань нової державної екологічної політики, яка б враховувала сучасні міжнародні стандарти та законодавство, що діє в країнах ЄС.

Уряд України схвалив проект Закону «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року», який буде винесено на розгляд Верховної Ради.

Державна екологічна політика спрямована на досягнення п'яти важливих стратегічних цілей, що включають відповідні їм задачі [2]:

Ціль 1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва

Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природно–ресурсного потенціалу України

Ціль 3. Забезпечення інтеграції екологічної політики в процес прийняття рішень щодо соціально–економічного розвитку України

Ціль 4. Зниження екологічних ризиків для екосистем та здоров'я населення до соціально прийняттого рівня

Ціль 5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Україна до 2030 року отримає сучасні системи моніторингу, ринкові механізми для озеленення економіки, а також зменшення викидів парникових газів і скорочення викидів від стаціонарних джерел забруднення на 15% порівняно із 2015 роком. Стратегія містить 30 вимірюваних індикаторів успішності її виконання.

Регіональна екологічна політика представляється як це система цілей, задач і дій, що реалізуються органами державної влади і місцевого самоврядування, та направлена на збереження елементів довкілля і забезпечення екологічної безпеки населення, що проживає в регіоні. Така політика розробляється на основі положень та інтересів держави і враховує соціально–економічний та екологічний стан регіонів.

У теперішній час актуальним є діяльність регіонів по адаптації законодавства України до норм і стандартів ЄС в екологічній сфері. На регіональні органи влади покладаються функції щодо проведення реформ у сферах екологічної політики, що стосуються оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки, поводження з відходами, управління водними ресурсами, якості атмосферного повітря та ін.

Контрольні запитання та завдання.

1. Розкрийте суть поняття принципів управління природоохоронною діяльністю.
2. Охарактеризуйте основні принципи екологічного управління
3. Приведіть визначення функцій управління у сфері природокористування та охорони довкілля

4. Що включають функції попереднього, оперативного і завершального управління?
5. Охарактеризуйте загальні функції екологічного управління.
6. Розкрийте суть спеціальних функцій екологічного управління.
7. Які методи управління природоохоронною діяльністю використовуються в Україні? Приведіть їх характеристику та висловіть свою думку щодо ефективності їх застосування.
8. Сформулюйте поняття «екологічна політика». Які існують види екополітики ?
9. Які нормативно–правові документи є основою для розробки та реалізації екологічної політики?
10. Визначте суб'єктів та об'єктів екополітики в Україні.
11. Які цілі державної екополітики визначаються її стратегією на період до 2030 року?
12. Що таке регіональна екологічна політика? Сформулюйте своє бачення регіональної екополітики регіону свого помешкання.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року. Закон України від 21.12.2010 р. № 2818–VI /Відомості Верховної Ради України, 2011, № 26, ст. 218.

2. Проект закону «Про внесення змін до Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» – Режим доступу:

https://menr.gov.ua/files/docs/Proekt/proekt_zakony_11_09_2017.pdf

3. Комарницький, В.М. Екологічне право [Текст]: навч. пос. / В.М.Комарницький, В.І.Шевченко, С.В.Єлькін. – К: Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.

4. Гетьман, А.П. Організаційно–правовий механізм охорони навколишнього природного середовища [Текст] / А.П.Гетьман // Екологічне право й охорона природи. – 2014. – С.119–128.

5. Шевчук, Ю.М. Екологічне управління [Текст]: підруч. /В.Я. Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О.Білявський. – Київ:Либідь, 2004. – 432 с.

6. Шмандій, В.М.Управління природоохоронною діяльністю [Текст]: навч, пос. / В.М.Шмандій, І.О.Солошич. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 296 с.

7. Організація управління в екологічній діяльності [Текст]: підруч. / Н. В. Максименко, В. В. Задніпровський, Р. О. Квартенко; вид. 3–тє, перероб. і доп. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 282 с.

Допоміжна література

8. Рижова К.І. Механізми екологічного управління природокористуванням в сучасних умовах [Електронний ресурс] / Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, м. Київ – Режим доступу <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/12519/1/1.doc>

9. Андрієнко, М.В. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональному рівнях / М.В. Андрієнко, В.С.Шако// Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2016. –№9. – Режим доступу: №9<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1051>

10. Мельниченко, О. А. Елементи державної екологічної політики/ О.А.Мельниченко// Державне будівництво. – 2016. –№2.

11. Система управління природокористуванням: процеси удосконалення та теоретичні основи [Електронний ресурс] / С. І. Рассадникова // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 5 (21). – С. 167–174. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n5.html>

12. Залевська–Шишак А. Д. Основні напрями державного регулювання охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів в Україні

/ А. Д. Залєвська–Шишак // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право: зб. наук. пр. – 2014. – Вип. 25. – С.46–54.

13. Рассадникова, С.І. Теоретичні основи реформування організаційно–управлінської системи природокористування в Україні в контексті сучасних викликів [Електронний ресурс] //Економічні іновациї. – 2014. – Вип.№57. – С. 321–331. – Режим доступу:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/72589/32–Rassadnikova.pdf?sequence=1>

3. СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

3.1 Державне екологічне управління

Захист довкілля вимагає координації й узгодження дій усіх членів суспільства: представників влади, політиків, суб'єктів господарчої діяльності, громадськості, окремого громадянина. Сфера їх діяльності та інтересів по відношенню до навколишнього природного середовища є різною, тому визначальну роль у гармонійній взаємодії людської спільноти та довкілля відіграє держава. У цьому зв'язку державне управління природоохоронною діяльністю в Україні є головним.

Система державного екологічного управління – складова національної системи екологічного управління, що функціонує згідно з чинним законодавством України та має за мету здійснення державної екологічної політики і гармонізацію суспільно–природних відносин на державному рівні.

У Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” [2] ціль державного управління деталізується. Передбачається реалізація екологічного законодавства, контроль за додержанням вимог екологічної безпеки, забезпечення проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення узгодженості дій державних і громадських органів у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Об'єктом державного управління є суспільство в цілому, адміністративно–територіальні утворення, процеси, відносини в різних галузях, сферах діяльності, організації, колективи, окрема людина, на яких спрямована направляюча, організуюча та контролююча діяльність відповідних суб'єктів управління.

Суб'єкт державного управління – це орган влади, установа, підрозділ апарату управління чи посадова особа, які виробляють і ухвалюють державно–управлінські рішення щодо здійснення керуючого впливу на підпорядковані об'єкти управління або регулювання певних процесів та відносин у різних сферах суспільної життєдіяльності. При цьому *суб'єктом місцевого самоврядування виступає* носій владних повноважень щодо самостійного розв'язання місцевих проблем, які становлять предмет відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування.

Основними напрямками державного екологічного управління є:

- екологічне оздоровлення деградованих природних об'єктів, ландшафтів і стабілізація екологічного стану держави;
- відновлення природного потенціалу, заощадливе природокористування;
- формування національної екологічної мережі;
- охорона навколишнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки, зменшення антропогенного тиску і забруднення відходами;
- екологізація загальних функцій управління державою;
- екологізація соціально–економічного розвитку, впровадження принципів збалансованого розвитку;
- розвиток національного екологічного партнерства.

Організація в державному управлінні – це ефективний розподіл різних функцій управління між спеціалізованими органами влади, тобто їх функціональна спеціалізація.

У найбільш загальній формі функції управління в природокористуванні та охороні довкілля врегульовані у Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища”. Зазначається (ст. 16), що управління охороною навколишнього природного середовища полягає у здійсненні в цій галузі функцій спостереження, дослідження, екологічної експертизи, контролю,

прогнозування, програмування, інформування та іншої виконавчо–розпорядчої діяльності.

У державній системі екологічного управління застосовується *загальне управління*, яке здійснюється в особі державних законодавчих, виконавчих, правових органів, і *уповноважене або спеціальне управління*, яке здійснюється суб'єктами, що мають спеціальні повноваження на екологічне управління відповідно до чинного законодавства. Як зазначалося, такий поділ має своє відображення в структурі функцій державної системи екологічного управління, які діляться на загальні й спеціальні (розділ 2).

3.2 Установи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю на центральному рівні

3.2.1 Органи загальнодержавного та територіального рівня регулювання природоохоронних відносин

Органами загальної компетенції, для яких повноваження з питань охорони навколишнього природного середовища є лише складовими загальних повноважень, є органи загальнодержавного управління та органи територіального рівня регулювання природоохоронних відносин.

1. До органів загальнодержавного управління входять: Президент України, Верховна Рада, Рада національної безпеки та оборони, Центральні органи виконавчої влади (міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади) (рис. 3.1).

2. Інформація щодо органів територіального рівня регулювання природоохоронних відносин представлена на рис. 3.2.

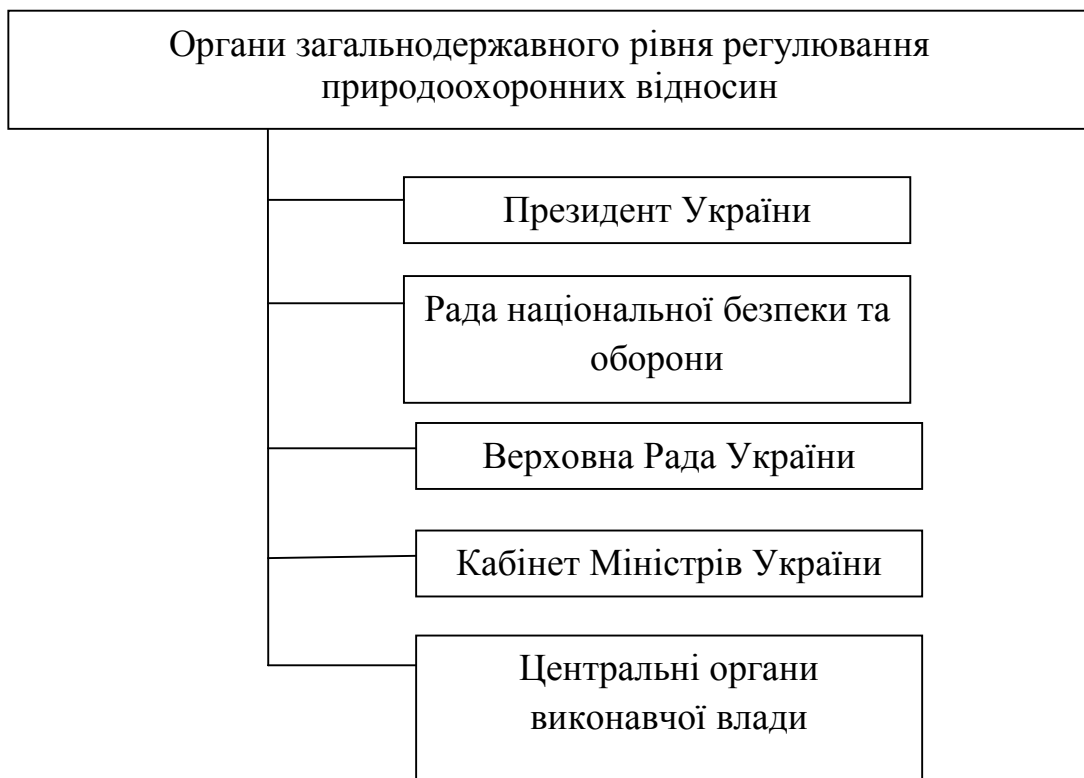


Рис. 3.1 – Органи загальнодержавного рівня регулювання природоохоронних відносин

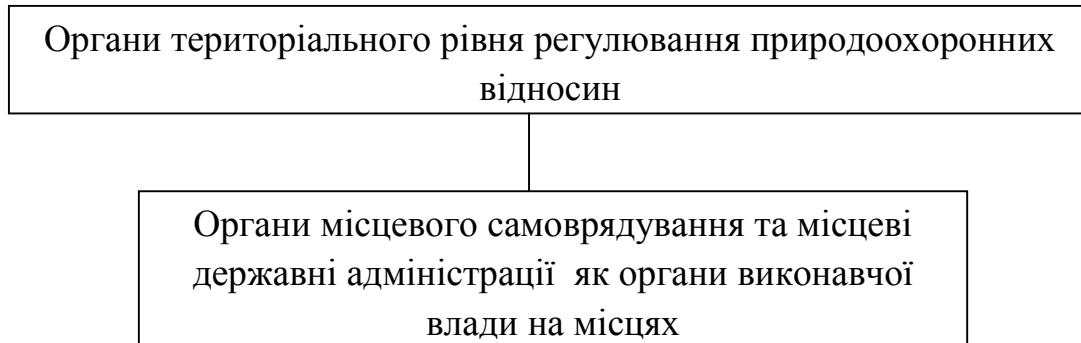


Рис. 3.2 – Органи територіального рівня регулювання природоохоронних відносин

Президент України згідно Конституції України має статус службовця вищої категорії, який наділений повноваженнями: у разі необхідності призупинити рішення органів влади, застосувати право вето до законів, за які проголосувала Верховна Рада. Президент України виступає гарантом стабільності суспільних правовідносин, які у тому числі включають екологічну сферу. Він оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації (з наступним затвердженням рішення

Верховною Радою України); впливає на процеси розвитку екологічного законодавства та вдосконалення організаційної системи забезпечення екологічної безпеки на державному рівні.

Президент здійснює свої Конституційні повноваження через вертикаль влади, до складу якої входять: Адміністрація Президента, Консультативна рада, Рада національної безпеки і оборони та місцеві адміністрації.

Верховна Рада України виконує законодавчу функцію, до якої відноситься прийняття законодавчих документів, що містять концептуальні і програмні положення для вирішення актуальних екологічних проблем.

Згідно с.13 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» виключної до компетенції Верховної Ради України у галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища відповідно до Конституції України належать:

- а) визначення основних напрямів державної політики у галузі охорони навколишнього природного середовища;
- б) затвердження загальнодержавних екологічних програм;
- в) затвердження указів Президента України про оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;
- г) вирішення інших питань у галузі охорони навколишнього природного середовища відповідно до Конституції України.

Верховна Рада України ратифікує міжнародні угоди і гармонізує відповідно до цих угод національне законодавство.

Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ) – постійно діючий конституційний орган з питань координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. РНБОУ є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

До повноважень РНБОУ, зокрема, віднесено внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики

у сфері національної безпеки і оборони, у т.ч. і екологічної безпеки; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної (у тому числі екологічної) безпеки і оборони у мирний час; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони за умов воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України.

Рішення РНБОУ відіграють вагомую роль у вирішенні гострих проблем забезпечення, екологічної, науково–технологічної безпеки.

Кабінет Міністрів України має численні функції та повноваження, серед яких виділяється і природоохоронна. Згідно Ст. 17 закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» Кабінет Міністрів України:

–здійснює реалізацію визначеної Верховною Радою України екологічної політики;

–забезпечує розробку державних цільових, міждержавних екологічних програм;

– координує діяльність центральних органів виконавчої влади, інших установ та організацій України у питаннях охорони навколишнього природного середовища;

–встановлює порядок утворення і використання Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у складі Державного бюджету України та затверджує перелік природоохоронних заходів;

–встановлює порядок розробки та затвердження екологічних нормативів, лімітів використання природних ресурсів, скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, а також порядок надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами;

–приймає рішення про організацію територій та об'єктів природно–заповідного фонду загальнодержавного значення;

–організує екологічне виховання та екологічну освіту громадян;

–керує зовнішніми зв'язками України в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Кабінет Міністрів України може здійснювати й інші повноваження відповідно до цього та інших законів України.

До Центральних органів виконавчої влади відносяться міністерства, державні служби та державні агентства, Національна поліція України та інші центральні органи виконавчої влади. Серед центральних органів виконавчої влади зі спеціальними природоохоронними повноваженнями провідна роль належить Міністерству екології та природних ресурсів України.

Органи територіального рівня регулювання природоохоронних відносин включають органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації, як органи виконавчої влади на місцях. Згідно ст. 2 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст.

Крім того, система місцевого самоврядування включає органи самоорганізації населення.

На даному рівні передбачається вирішення проблем місцевого значення, яке базується на інтересах населення та його історичних та інших особливостях. Екологічні проблеми на окремих територіях, що визначаються гостротою свого прояву, відносяться до одних із головних, що визначають якість навколишнього середовища

Виключно до компетенції сільських, селищних, міських рад відповідно ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3] відносяться:

–вирішення відповідно до закону питань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення, а також про скасування такого дозволу;

–прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно–заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні;

–внесення пропозицій до відповідних державних органів щодо оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом;

–прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об'єктів тваринного світу.

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища (ст.33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні») належать:

а) власні (самоврядні) повноваження:

1) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу), а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки;

2) підготовка і подання на затвердження ради проектів місцевих програм охорони довкілля, участь у підготовці загальнодержавних і регіональних програм охорони довкілля;

3) підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про організацію територій і об'єктів природно–заповідного фонду місцевого значення та інших територій, що підлягають особливій охороні; внесення пропозицій до відповідних державних органів про оголошення природних та інших об'єктів, що мають екологічну, історичну, культурну або

наукову цінність, пам'ятками природи, історії або культури, які охороняються законом, підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо прийняття рішень про оголошення в місцях масового розмноження та вирощування потомства дикими тваринами "сезону тиші" з обмеженням господарської діяльності та добуванням об'єктів тваринного світу;

4) справляння плати за землю;

б) делеговані повноваження:

1) здійснення контролю за дотриманням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів;

3) координація діяльності місцевих органів земельних ресурсів;

4) погодження клопотань про надання дозволу на спеціальне використання природних ресурсів загальнодержавного значення;

5) вирішення земельних спорів у порядку, встановленому законом;

6) вжиття необхідних заходів щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій відповідно до закону, інформування про них населення, залучення в установленому законом порядку до цих робіт підприємств, установ та організацій, а також населення;

7) визначення території для розміщення відходів відповідно до законодавства та здійснення контролю за діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності у сфері поводження з відходами;

8) підготовка висновків щодо надання або вилучення в установленому законом порядку земельних ділянок, що проводиться органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

9) організація і здійснення землеустрою, погодження проектів землеустрою;

10) здійснення контролю за впровадженням заходів, передбачених документацією із землеустрою;

11) створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно–аналітичних систем, які є складовою мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно–аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації;

12) здійснення контролю за додержанням юридичними та фізичними особами вимог у сфері поводження з побутовими та виробничими відходами та розгляд справ про адміністративні правопорушення або передача їх матеріалів на розгляд інших державних органів у разі порушення законодавства про відходи;

13) надання відомостей з Державного земельного кадастру відповідно до закону.

Згідно статей 5, 6, 39, 41 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», Постанови Кабінету Міністрів України від 26.09.2012 №887 «Про затвердження типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації» [5] у складі обласної державної адміністрації передбачається структурний підрозділ, що проводить свою діяльність у сфері екології та природних ресурсів. Такий підрозділ підпорядкований голові обласної державної адміністрації, а також підзвітний і підконтрольний Міністерству екології та природних ресурсів України. Його завданнями передбачається:

–забезпечення реалізації державної політики у сферах:

–охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси, тваринний і рослинний світ);

–поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами;

–екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи;

– здійснення регулювання у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів,

– збереження та використання екологічної мережі.

Крім того, даний підрозділ здійснює інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища на відповідній території, оперативне оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації.

3.2.2 Міністерство екології та природних ресурсів України та установи, що підпорядковані міністерству

Міністерство екології та природних ресурсів України (Мінприроди України) є провідною установою в системі центральних органів виконавчої влади, яка забезпечує реалізацію державної політики у галузі охорони навколишнього середовища. Мінприроди здійснює уповноважене або спеціальне управління.

Діяльність Мінприроди регулюється Положенням, що затверджене Постановами КМУ №32 від 21.01.2015 р. [6] та №755 від 4.10. 2017 р. [7]

Основні завдання Мінприроди України стосуються формування та реалізації державної політики у сферах [6]:

- охорони навколишнього середовища,
- екологічної та в межах своєї компетенції біологічної, генетичної та радіаційної безпеки;
- поводження з відходами, пестицидами і агрохімікатами;
- раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- відтворення та охорони земель;
- збереження, відтворення та невиснажливого використання біо– та ландшафтного різноманіття;

- формування, збереження та використання екологічної мережі;
- організації, охорони та використання природно–заповідного фонду;
- охорони атмосферного повітря, збереження озонового шару;
- регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату і адаптації до його змін і виконання у межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;
- розвитку водного господарства і меліорації земель;
- геологічного вивчення та раціонального використання надр;
- державного нагляду за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення і охорону природних ресурсів, відтворення та охорону земель, екологічну та у межах своєї компетенції радіаційну безпеку, охорону та використання територій та об'єктів природно–заповідного фонду, збереження, відтворення і невиснажливе використання біо– та ландшафтного різноманіття, формування, збереження і використання екологічної мережі, з питань поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, дотримання вимог біологічної і генетичної безпеки щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні генетично модифікованих організмів (ГМО) у відкритій системі, здійснення державного геологічного контролю.

Міністерство екології та природних ресурсів реалізує державну політику відповідно покладених на нього завдань. Напрямки діяльності, функції та повноваження Мінприроди охоплюють сфери:

- екологічної безпеки, поводження з відходами, небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, державної екологічної експертизи;
- охорони атмосферного повітря;
- збереження озонового шару;

– регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання у межах компетенції вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;

– раціонального використання, відтворення і охорони об'єктів тваринного і рослинного світу, біо– та ландшафтного різноманіття, формування, збереження та використання екологічної мережі та у межах своєї компетенції біологічної та генетичної безпеки, відтворення та охорони земель;

– організації, охорони та використання природно–заповідного фонду;

– охорони та відтворення вод (поверхневі, підземні, морські), раціонального використання водних ресурсів;

– геологічного вивчення та раціонального використання надр;

– контролю за дотриманням природоохоронного законодавства;

– ліквідації наслідків катастрофи ЧАЕС та діяльність в зоні відчуження;

– екологічний моніторинг та стан довкілля в зоні АТО.

У своїй діяльності Мінприроди співпрацює з громадськістю. Громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на реалізацію повноважень Міністерства таким чином: приймати участь у засіданнях Громадської Ради та у громадських обговореннях проектів нормативних актів Мінприроди, а також через Громадську приймальню Міністерства.

Структура апарату Міністерства екології та природних ресурсів включає :

– Управління експертної роботи та організаційно–аналітичного забезпечення;

– Департамент стратегії та європейської інтеграції;

– Управління роботи з об'єктами державної власності;

– Управління охорони земельних та водних ресурсів;

– Управління охорони біорізноманіття та біобезпеки;

– Департамент екомережі та природно–заповідного фонду;

– Управління бюджетної політики і фінансового планування;

– Департамент екологічної безпеки та дозвільно–ліцензійної діяльності та ін.

Структура установ, підпорядкованих Мінприроди, приведена на рис. 3.3.

У структурі установ, що підпорядковані Міністерству екології та природних ресурсів України, державний нагляд у сфері охорони навколишнього середовища здійснюється Державною екологічною інспекцією.

Державна екологічна інспекція України (Держекоінспекція України) входить до системи виконавчої влади та утворюється для забезпечення реалізації державної політики із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Розпорядженням КМУ №616–р від 31.05. 2017 р. «Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища» була ухвалена концепція реформування природоохоронної служби. Відповідно до цього, замість Держекоінспекції, має з'явитися Державна природоохоронна служба. Для її роботи планується оновлення чинної законодавчої бази, адаптування екологічних норм до стандартів ЄС. Крім цього передбачається скасування дублювання функцій екологічного контролю між різними організаціями.

Завданням нового відомства повинні стати моніторинг і запобігання загрозам в сфері екології на закріпленю територією. Всього в Україні з'являться 27 спеціальних обласних інспекцій.

Враховуючи послідовний перехід до нової організації нагляду у природоохоронній сфері, у теперішній час Держекоінспекція України продовжує функціонувати.

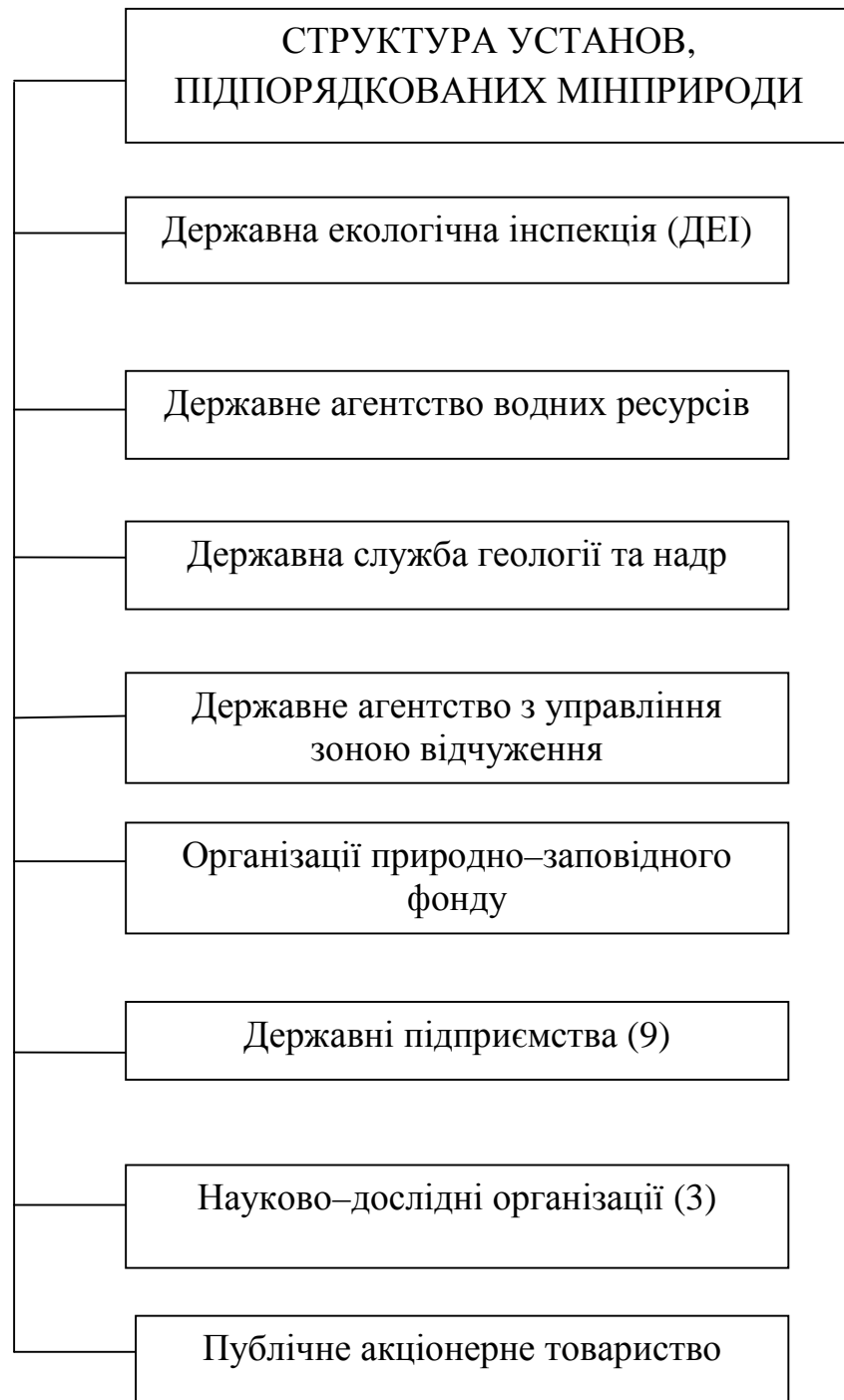


Рис. 3.3 – Структура установ, підпорядкованих Міністерству екології та природних ресурсів

Основними завданнями Держекоінспекції України є [9]:

1) внесення Міністрові пропозицій щодо формування державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;

2)реалізація державної політики зі здійснення державного нагляду (контролю) за:

а) додержанням вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів;

б)додержанням режиму територій та об'єктів природно–заповідного фонду;

в)екологічною та радіаційною безпекою (у тому числі у пунктах пропуску через державний кордон і в зоні діяльності митниць призначення та відправлення) під час імпорту, експорту та транзиту вантажів і транспортних засобів;

г)біологічною і генетичною безпекою щодо біологічних об'єктів природного середовища при створенні, дослідженні та практичному використанні ГМО у відкритій системі;

д)поводженням з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами) і небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами;

Держекоінспекція виконує інші завдання, визначені законами України та покладені на неї Президентом України.

Держекоінспекція України відповідно до покладених завдань:

1) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до її компетенції, розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та подає їх Міністрові для погодження і внесення в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України;

2) здійснює державний нагляд (контроль) за додержанням центральними органами виконавчої влади та їх територіальними органами, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності і господарювання,

громадянами України, іноземцями та особами без громадянства та ін. вимог законодавства про:

а) екологічну та радіаційну безпеку;

б) використання та охорону земель;

в) охорону і раціональне використання вод та відтворення водних ресурсів;

г) охорону атмосферного повітря;

д) охорону, захист, використання та відтворення лісів;

е) охорону, утримання і використання зелених насаджень;

є) використання, охорону і відтворення рослинного світу;

ж) охорону, раціональне використання та відтворення тваринного світу;

и) ведення мисливського господарства та полювання;

і) збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної та Зеленої книг України, формування, збереження й використання екологічної мережі;

ї) додержання режиму територій та об'єктів природно–заповідного фонду;

й) охорону, використання і відтворення риби та інших водних живих ресурсі;

м) поводження з відходами та ін.

Держекоінспекція України проводить перевірки із застосуванням інструментально–лабораторного контролю, складає відповідно до законодавства акти за результатами здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства з питань, що належать до її компетенції, надає обов'язкові до виконання приписи щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства та здійснює контроль за їх виконанням.

Держекоінспекція України надає центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування приписи щодо зупинення

дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, ліцензій, сертифікатів, висновків, рішень, лімітів, квот, погоджень, свідоцтв на спеціальне використання природних ресурсів, викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, поводження з небезпечними хімічними речовинами, транскордонне переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу (у тому числі водних живих ресурсів), а також щодо встановлення нормативів допустимих рівнів шкідливого впливу на стан навколишнього природного середовища.

Інспекція вносить до відповідного органу ліцензування подання про позбавлення ліцензіата права на провадження виду господарської діяльності.

Крім того, Держекоінспекція :

– звертається до суду із позовом щодо обмеження чи зупинення діяльності підприємств і об'єктів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, якщо їх експлуатація здійснюється з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог дозволів на використання природних ресурсів, з перевищенням нормативів гранично допустимих викидів впливу фізичних та біологічних факторів і лімітів скидів забруднюючих речовин;

– складає протоколи про адміністративні правопорушення та розглядає справи про адміністративні правопорушення, накладає адміністративні стягнення у випадках, передбачених законом;

– пред'являє претензії про відшкодування шкоди, збитків і втрат, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства з питань, що належать до її компетенції, та розраховує їх розмір, звертається до суду з відповідними позовами та ін.

Для виконання покладених на неї завдань Держекоінспекція України наділена відповідними правами.

Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство).

Центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства, використання та відтворення

поверхневих водних ресурсів, є Державне агентство водних ресурсів України (до 2010 р. Державний комітет України по водному господарству).

Держводагентство – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра екології та природних ресурсів і який реалізує державну політику у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Структура апарату Держводагенства представлена Управлінням водних ресурсів, Управлінням експлуатації водогосподарських систем, енергозбереження та механізації, Управлінням економіки, фінансів та інвестицій, а також відділами та секторами. Структурними територіальними підрозділами апарату Держводагенства є сектора областей та міст з особливим статусом (всього 21).

Основними завданнями Держводагентства України є [10]:

1) реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, розвитку водного господарства і меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних і осушувальних систем;

2) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики у сфері розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Держводагентство відповідно до покладених на нього завдань:

1) розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавчих актів, актів Президента України та КМУ, нормативно-правових актів міністерств та в установленому порядку подає їх Міністрові екології та природних ресурсів;

2) надає висновки дозвільним органам щодо можливості видачі дозволу на спеціальне водокористування;

3) розробляє та бере участь у виконанні державних цільових програм з питань водного господарства, меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

4) забезпечує задоволення потреб населення і галузей економіки у водних ресурсах, розробляє пропозиції щодо визначення пріоритетів розвитку водного господарства та гідротехнічної меліорації земель;

5) проводить моніторинг технічного стану меліоративних систем та гідротехнічних споруд підприємств, установ та організацій, що належать до сфери його управління;

6) проводить моніторинг якості вод у контрольних створах у районах основних водозаборів комплексного призначення, водогосподарських систем міжгалузевого та сільськогосподарського водопостачання;

7) забезпечує функціонування системи державного моніторингу довкілля у частині проведення радіологічних і гідрохімічних спостережень на водних об'єктах комплексного призначення, транскордонних водотоках, у зонах впливу атомних електростанцій та ін.;

8) проводить моніторинг водних об'єктів за радіологічними показниками на територіях, які зазнали радіоактивного забруднення;

9) проводить кризовий моніторинг водних об'єктів;

10) здійснює заходи щодо екологічного оздоровлення поверхневих вод та догляду за ними;

11) погоджує межі зон санітарної охорони водних об'єктів;

12) здійснює у межах повноважень, передбачених законом, разом з іншими органами виконавчої влади заходи щодо запобігання надзвичайним ситуаціям, зменшення руйнівних наслідків повеней;

13) розробляє та подає Мінприроди пропозиції щодо розроблення, перегляду і затвердження нормативної документації з проектування, будівництва та експлуатації водогосподарських об'єктів і меліоративних систем;

14) погоджує нормативи водопостачання;

15) проводить аналіз якості поверхневих вод та сповіщає органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування, організовує розроблення оперативних та довгострокових прогнозів зміни екологічного стану водних об'єктів і меліорованих земель;

16) готує та вносить на розгляд Міністра екології та природних ресурсів пропозиції до державних цільових програм щодо прогнозів розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

17) забезпечує інформування громадськості про реалізацію державної політики у сфері розвитку водного господарства і гідротехнічної меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

18) здійснює міжнародне співробітництво у галузі використання і охорони вод та відтворення поверхневих водних ресурсів прикордонних вод та ін.

Державна служба геології та надр (Держгеонадра.)

Державна служба геології та надр України утворена шляхом реорганізації Міністерства охорони навколишнього природного середовища України у 2010 р. (раніше Державна геологічна служба, Державний комітет природних ресурсів України).

Державна служба геології та надр реалізує державну політику у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр та вносить на розгляд Міністра екології та природних ресурсів пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр.

Держгеонадра відповідно до покладених на неї завдань проводить [11]:

- державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин;
- державний баланс запасів корисних копалин;
- державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин;
- державний облік підземних вод та водного кадастру;

Служба організовує і координує роботу з проведення моніторингу мінерально–сировинної бази, геологічного середовища та підземних вод.

Держгеонадра видає (зупиняє, анулює) в установленому порядку спеціальні дозволи на користування надрами (у тому числі на користування нафтогазоносними надрами); здійснює державний контроль за дотриманням правил і нормативів користування нафтогазоносними надрами; організовує проведення державної експертизи та оцінки запасів і ресурсів корисних копалин, а також інших геологічних матеріалів та ін.

Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра екології та природних ресурсів України. ДАЗВ реалізує державну політику у сфері [12]:

- управління зоною відчуження і зоною безумовного відселення;
- подолання наслідків Чорнобильської катастрофи;
- зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему.

ДАЗВ здійснює державне управління у сфері поводження з радіоактивними відходами на стадії їх довгострокового зберігання і захоронення.

3.2.3 Інші міністерства та урядові органи, що здійснюють управління природоохоронною діяльністю в Україні

Крім Міністерства екології та природних ресурсів та підпорядкованих йому установ цільові функції управління природоохоронною діяльністю у межах своєї компетенції здійснюють інші галузеві міністерства та урядові органи (рис. 3.4). Вони відносяться до спеціально уповноважених органів державної виконавчої влади.

Міністерство юстиції України (Мін'юст) відповідно до покладених на нього завдань згідно Постанови КМУ № 228 від 2 липня 2014 р. [13]

проводить діяльність, що у тому числі, стосується і природоохоронної сфери:

- розробляє проекти законів та інших нормативно–правових актів;
- розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства та подає їх в установленому порядку на розгляд Кабінету Міністрів України;
- здійснює правову експертизу проектів законів, інших актів законодавства, які подаються на розгляд КМУ, та проектів законів, які подаються на розгляд Верховної Ради України іншими суб'єктами права законодавчої ініціативи;
- готує зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентові України;
- проводить правову експертизу проектів міжнародних договорів України, готує висновки щодо здійснення внутрішньодержавних процедур, необхідних для набрання чинності такими договорами;
- укладає угоди про правове співробітництво з відповідними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, організовує у межах повноважень, передбачених законом, взаємодію з ними;
- забезпечує підготовку пропозицій щодо приведення законодавства України у відповідність з принципами та стандартами Ради Європи, інтеграції його в систему міжнародного права, координує роботу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади із зазначених питань.

Зазначений перелік завдань у повній мірі стосується екологічного законодавства, складовою якого є нормативно–правові акти у даній сфері.

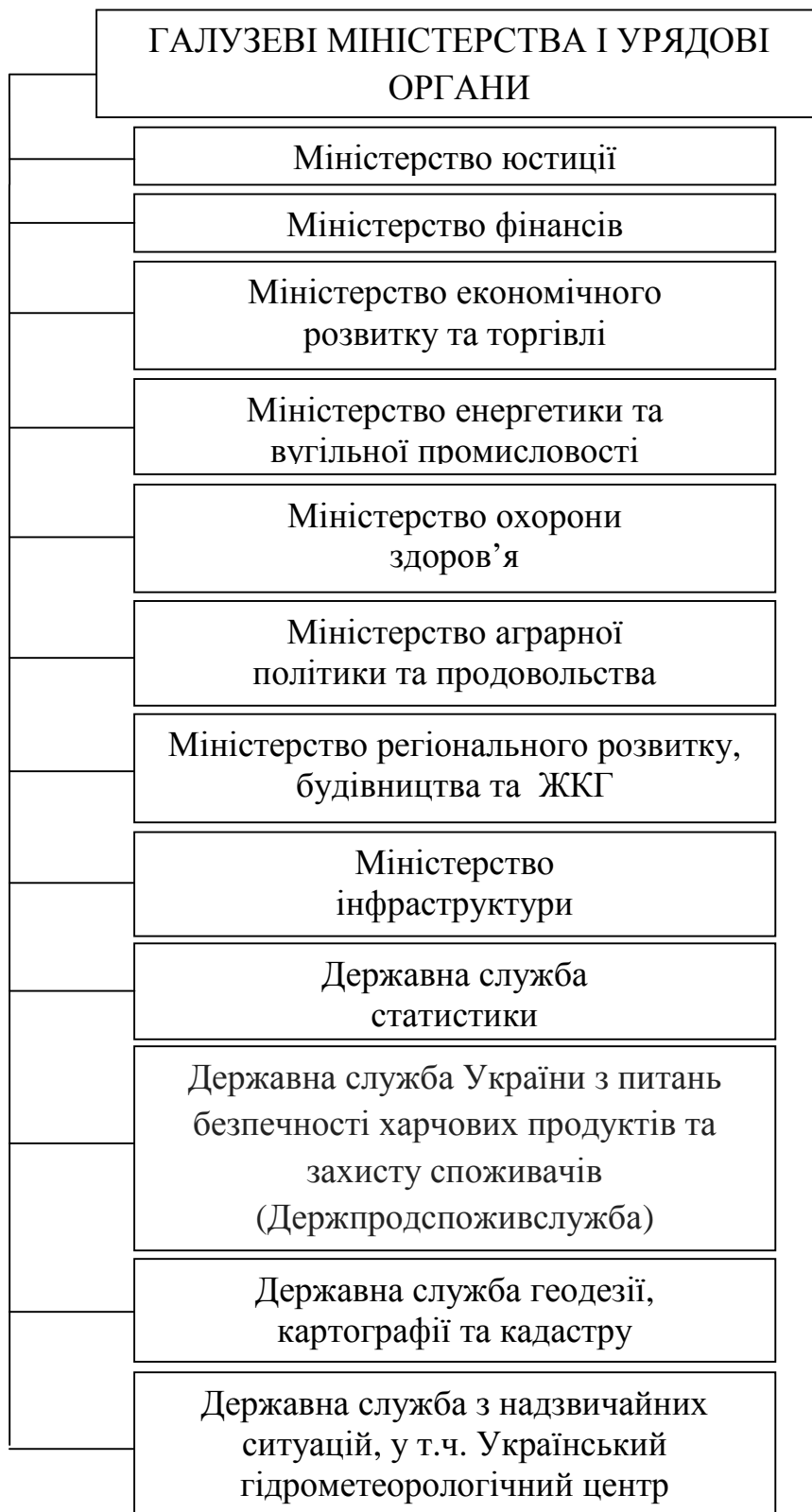


Рис. 3.4 – Галузеві міністерства та урядові органи, що здійснюють в межах своєї компетенції діяльність з охорони довкілля

Міністерство фінансів України – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади України з фінансових питань. У

галузі природоохоронної діяльності це стосується державної фінансової підтримки екологічної діяльності, фінансування проектів, які відносяться до цільових зелених інвестицій, програм щодо попередження зміни клімату та ін.

Міністерство економічного розвитку та торгівлі є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику економічного, соціального розвитку і торгівлі, державну промислову політику, державну інвестиційну політику, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, а також розвитку підприємництва та ін. Дані сфери діяльності у тому числі включають і діяльність, що стосується використання природних ресурсів та питань охорони навколишнього середовища.

Міністерство охорони здоров'я (МОЗ) розробляє та забезпечує реалізацію державної політики охорони здоров'я та санітарно-епідеміологічного благополуччя населення. МОЗ України [14]:

- затверджує державні санітарно-гігієнічні норми і правила, стандарти якості питної води, норми радіаційної безпеки;
- забезпечує гігієнічну регламентацію генетично модифікованих організмів, постачання харчових продуктів та медикаментів і ін.

Міністерство аграрної політики та продовольства розробляє і забезпечує реалізацію державної аграрної політики, а також політики у галузі сільського господарства і продовольчої безпеки в Україні [15]. На Міністерство покладені завдання по запровадженню державної політики у сфері рибальства і рибної промисловості, захисту і відновлення водних живих ресурсів, ветеринарної медицини, безпеки продовольчого забезпечення щодо карантину і захисту рослин. Це міністерство у межах своєї компетенції регулює питання земельних відносин і топографо-геодезичної та картографічної

діяльності, а також управління лісового та мисливського господарства і моніторингу та контролю в агропромисловому комплексі. Відповідно зазначеного Міністерство координує діяльність Державного агентства лісових ресурсів, Державної служби України з геодезії, картографії та кадастру, Державного агентства рибного господарства та Держпродспоживслужби.

Міністерство енергетики та вугільної промисловості є відповідальним державним органом у сфері розробки та забезпечення реалізації державної політики у паливно–енергетичному комплексі (ПЕК) країни, до якого входять електроенергетичний, атомно–промисловий, вугільно–промисловий, торфовидобувний та нафто–газопромисловий комплекси [16]. Структура апарату Міністерства включає відділ координації науково–дослідної та природоохоронної діяльності, метрології, сертифікації та акредитації, який входить до складу департаменту стратегії ПЕК та інвестиційної політики. Задачі Департаменту:

–організація реалізації в ПЕК а також його окремих галузях (за виключенням вугільно–промислового та торфодобувного комплексів), у тому числі на підприємствах ПЕК, державної політики у сфері охорони довкілля, у тому числі в частині дотримання вимог європейського законодавства щодо викидів забруднюючих речовин;

– забезпечення реалізації у ПЕК а також його окремих галузях, у тому числі на підприємствах ПЕК, державної політики у сферах охорони довкілля, ефективного використання паливно–енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива.

Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово–комунального господарства (Мінрегіонбуд) [17] :

–відповідає за розробку та забезпечення реалізації державної регіональної і житлової політики; політики будівництва, архітектури, містобудування, житлово–комунального господарства;

–реалізацію політики ефективного використання паливно–енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;

–реалізацію політики у галузі топографо–геодезичної і картографічної діяльності, земельних питань, охорони земель (за винятком використання та охорони земель сільськогосподарського призначення);

–діяльність у галузі державного земельного кадастру;

– діяльність, пов’язану з відновленням Донецької та Луганської областей (Донбас).

Міністерство має в своїй структурі відділ поводження з твердими побутовими відходами у і відділ з питань водопостачання та водовідведення. Міністерство також координує діяльність Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України.

Міністерство інфраструктури розробляє та забезпечує реалізацію державної політики у сфері повітряного, автомобільного, залізничного, морського, річкового транспорту, а також туризму та курортно–оздоровчої діяльності. Міністерство спрямовує діяльність державної авіаційної служби, Державного агентства автомобільних доріг, Державної служби України з безпеки на транспорті [18] .

Державна служба статистики України (Держстат України).

У відповідності з законодавством України та міжнародних актів Державна служба статистики проводить статистичні спостереження у галузі охорони навколишнього середовища і природних ресурсів [19]. Статистичні дані мають велике значення у сфері управління природоохоронною діяльністю, так як вони є підставою для прийняття управлінських рішень при розробці, в першу чергу, технічних природоохоронних заходів у поточний період та на перспективу. Вони використовуються для аналізу поточної ситуації по визначенню стану забруднення компонентів біосфери, використання

природних ресурсів, а також змін у екосистемах, накопичення відходів як вторинних сировинних та енергетичних ресурсів і ін. Їх застосовують у економічних аспектах при аналізі динаміки витрат на охорону навколишнього природного середовища та надходження екологічних податків, екологічних збитків та ін.

Державна служба статистики України є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі статистики, діяльність якої спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Держстат України забезпечує реалізацію державної політики у сфері статистики.

Згідно ст. 12 Закону України «Про державну статистику» основними завданнями органів державної статистики є:

- участь у формуванні державної політики в галузі статистики та забезпечення її реалізації;
- збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичної інформації щодо масових економічних, соціальних, демографічних, екологічних явищ і процесів, які відбуваються в Україні та її регіонах;
- забезпечення надійності та об'єктивності статистичної інформації;
- розроблення, вдосконалення і впровадження статистичної методології;
- забезпечення розроблення, вдосконалення та впровадження системи державних класифікаторів техніко–економічної та соціальної інформації, які використовуються для проведення статистичних спостережень;
- взаємодія інформаційної системи органів державної статистики з інформаційними системами державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб, міжнародних організацій та статистичних служб інших країн шляхом взаємного обміну інформацією, проведення методологічних, програмно–технологічних та інших робіт, спрямованих на ефективне використання інформаційних ресурсів;

- координація дій державних органів, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб у питаннях організації діяльності, пов'язаної із збиранням та використанням адміністративних даних;
- забезпечення доступності, гласності й відкритості статистичної інформації, її джерел та методології складання;
- збереження і захист статистичної інформації та ін.

Статистичні дані про навколишнє середовище отримуються від Міністерства екології та природних ресурсів, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово–комунального господарства, Міністерства охорони здоров'я, Державного агентства лісових ресурсів, Державного агентства водних ресурсів, Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру, Державної служби надзвичайних ситуацій України та інших органів. Створено Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України (автоматизовану систему збору, зберігання та обробки даних про всіх юридичних осіб в Україні). З ціллю гармонізації українського законодавства з прийнятим у країнах ЄС, у теперішній час проводиться узгодження правових документів, що стосуються статистики.

На основі одержаних даних розробляється та видається статистичний збірник, який включає розділи: "Охорона атмосферного повітря", "Утворення та поводження з відходами", "Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі", "Лісогосподарська діяльність", "Ведення мисливського господарства", "Внесення добрив та проведення інших агротехнічних робіт під урожай сільськогосподарських культур".

Форми представлення державних статистичних спостережень мають стандартизовану назву та вигляд. Так, у галузі екології, лісового та мисливського господарства використовуються форми [21]:

- № 1–екологічні витрати "Витрати на охорону навколишнього природного середовища та екологічні платежі";
- №1– відходи «Утворення та поводження з відходами»;
- № 2–тп (повітря) "Звіт про охорону атмосферного повітря";

- №2–тп водгосп;
- № 3–лг "Лісогосподарська діяльність";
- №2–тп (мисливство) "Ведення мисливського господарства".

Діяльність *Держпродспоживслужби* спрямовується і координується безпосередньо Кабінетом Міністрів України. У зв'язку з ліквідацією Державної санітарно–епідеміологічної служби України згідно з Постановою КМУ №348 від 29.10.2017 р. [22], на Державну службу з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) покладаються завдання і функції:

- з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення;
- здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства (крім функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників).

Згідно наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України №209 від 12.04.2017 р. «Про затвердження Положення про Головне управління Державної служби України з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів в області, в місті Києві» [23] Головне управління Держпродспоживслужби:

- здійснює Державний нагляд за додержанням підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами державних санітарних норм і правил, гігієнічних нормативів і регламентів безпечного виробництва, транспортування, зберігання, застосування пестицидів і агрохімікатів, за вмістом залишкової кількості пестицидів і агрохімікатів в імпортованих лікарських травах, водних об'єктах, воді, що використовується для господарського постачання, купання, спортивних занять, організованого

відпочинку та з лікувальною метою, лікувальних грязях, ґрунтах, на землях населених пунктів, оздоровчого та рекреаційного призначення;

- в межах компетенції контроль за факторами середовища життєдіяльності людини, що мають шкідливий вплив на здоров'я населення;

- бере участь у реалізації науково–технічної, технологічної та інноваційної політики, впровадженні у виробництво науково–технічних досягнень та передового досвіду з питань профілактики захворювань людини, а також факторів середовища життєдіяльності людини, реалізації державної політики в інших визначених сферах;

- бере участь у визначенні факторів, що можуть мати шкідливий вплив на здоров'я людини, у проведенні оцінки ризику та встановленні ступеня створюваного ними ризику;

- здійснює відповідно до законодавства моніторинг причин і кількості звернень фізичних та юридичних осіб щодо дотримання санітарного законодавства та випадків заподіяння шкоди здоров'ю людей внаслідок споживання продукції (користування нею) та впливу небезпечних факторів середовища життєдіяльності людини;

- організовує впровадження екологічно безпечних для людини і довкілля методів та заходів щодо захисту рослин; обігом пестицидів і агрохімікатів;

- здійснює нагляд за вмістом залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів у поверхневих водах, призначених для сільськогосподарських потреб, ґрунті на землях сільськогосподарського призначення;

- проводить екологічне та економічне обґрунтування доцільності захисту рослин від шкідливих організмів;

- організовує та здійснює державний контроль за своєчасним проведенням підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та громадянами заходів щодо захисту рослин, додержанням регламентів застосування засобів захисту рослин, вмістом у сільськогосподарській

продукції та сировині рослинного походження залишкової кількості пестицидів, агрохімікатів та важких металів;

– має право забороняти експлуатацію машин та інших технічних засобів для агропромислового комплексу, якщо їх технічний стан не відповідає вимогам нормативних документів щодо показників якості, технологічності та безпечності, охорони праці та охорони навколишнього природного середовища та якщо вони загрожують життю і здоров'ю працівників чи створюють можливість виникнення аварії та ін.

Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра аграрної політики та продовольства [24]. Держгеокадастр утворений у 2014 р. шляхом перетворення Державного агентства земельних ресурсів України, що існувало з 2011 року.

Основними завданнями Держгеокадастру є реалізація державної політики у сфері топографо–геодезичної і картографічної діяльності, земельних відносин, землеустрою, у сфері Державного земельного кадастру, державного нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі в частині дотримання земельного законодавства, використання та охорони земель усіх категорій і форм власності, родючості ґрунтів.

Державна служба з надзвичайних ситуацій (ДСНС) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. ДСНС відповідно до покладених на неї завдань стосовно навколишнього середовища [25]:

– веде державний облік, реєструє та зберігає матеріали гідрометеорологічних спостережень, веде інформаційну базу гідрометеорологічних даних та даних про стан навколишнього природного середовища;

– забезпечує проведення гідрометеорологічних, геліофізичних спостережень, фонових радіаційних та базових спостережень за станом забруднення навколишнього природного середовища;

– надає органам державної влади, органам місцевого самоврядування і населенню безоплатну інформацію загального користування про фактичні та очікувані зміни гідрометеорологічних умов і стану навколишнього природного середовища, здійснює попередження про небезпечні та стихійні гідрометеорологічні явища;

– взаємодіє з міжнародними організаціями і національними гідрометеорологічними службами іноземних держав, представляє Україну у Всесвітній метеорологічній організації, бере участь в межах повноважень, передбачених законом, у реалізації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату.

У склад ДСНС входить **Український гідрометеорологічний центр (УкрГМЦ)**. З 2011 року центр представляє національну гідрометеорологічну службу і проводить метеорологічні та гідрологічні спостереження на території України. УкрГМЦ у межах своєї компетенції реалізує державну політику у сфері гідрометеорології та моніторингу довкілля і здійснює управління і контроль у сфері гідрометеорологічної діяльності.

УкрГМЦ підпорядковано 25 підвідомчих гідрометеорологічних організацій. Центр є головною організаційною та методичною установою національної гідрометеорологічної служби України з питань спостережень, аналізу і прогнозування метеорологічних, гідрологічних та агрометеорологічних умов, ведення постійного моніторингу стану навколишнього природного середовища, а також забезпечення Уряду України, Адміністрації Президента України, центральних і місцевих органів виконавчої влади необхідною гідрометеорологічною інформацією. Центр здійснює завчасні попередження про загрозу виникнення небезпечних гідрометеорологічних явищ на території України та акваторії Чорного і Азовського морів. Крім того, УкрГМЦ виконує функції національного центру з

обміну інформацією з регіональними та світовими метеорологічними центрами в рамках діяльності Всесвітньої Метеорологічної організації.

Контрольні запитання та завдання.

1. Яка структура органів загальнодержавного рівня регулювання природоохоронних відносин в Україні?

2. В чому полягають компетенції Верховної Ради України у галузі регулювання відносин щодо охорони навколишнього природного середовища?

3. Вкажіть напрямки діяльності у природоохоронній сфері Кабінета Міністрів України.

4. Охарактеризуйте компетенції та повноваження сільських, селищних, міських рад у сфері охорони навколишнього середовища.

5. Які структурні підрозділи у сфері екології та природних ресурсів створюються в ОДА ? Наведіть перелік завдань щодо їх діяльності по охороні довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

6. Розкрийте зміст основних завдань діяльності Мінприроди України.

7. Яка структура апарату Міністерства екології та природних ресурсів?

8. Охарактеризуйте основні завдання щодо забезпечення реалізації державної політики та здійснення нагляду у сфері охорони довкілля і раціонального використання природних ресурсів, які виконує Держекоінспекція України.

9. Наведіть характеристику основних завдань та діяльності Державного агентства водних ресурсів України.

10. В чому полягає основна діяльність Державної служби геології та надр України?

11. Яку державну політику реалізує Державне агентство України з управління зоною відчуження України?

12. Наведіть перелік галузевих міністерств та урядових органів, що здійснюють в межах своєї компетенції діяльність з охорони довкілля.

13. Охарактеризуйте завдання Міністерства юстиції України, які у тому числі стосуються охорони довкілля.
14. Яку політику реалізує МОЗ України у сфері охорони здоров'я та санітарно–епідеміологічного благополуччя населення ?
15. В чому полягають завдання Міністерства аграрної політики та продовольства та які служби і агентства воно координує?
16. Який відділ у структурі Міністерства енергетики та вугільної промисловості вирішує задачі, пов'язані з природоохоронною діяльністю?
17. Охарактеризуйте діяльність Мінрегіонбуду у екологічній сфері.
18. В чому полягають завдання Державної служби статистики України? Які статистичні дані отримує служба від Міністерства екології та природних ресурсів?
19. Наведіть характеристику завдань, функцій та повноважень головного управління Держпродспоживслужби України.
20. Які завдання у галузі охорони довкілля виконує Державна служба з надзвичайних ситуацій та УкрГМЦ?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Конституція України: [прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 черв.1996 р. : в ред. від 2 черв. 2016 р.] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Київ : Парлам. вид- во, 2017. — 64 с. — (Закони України).
2. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : закон України від №1264–ХІІ від 25.06.91 [редакція від 04.06.2017 р.]. – Режим доступу <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
3. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : закон України № 280/97–ВР від 21.05.1997 [Редакція від 02.08.2017]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр

4. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [Електронний ресурс] //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 13, ст.91. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
5. Про затвердження типового положення про структурний підрозділ місцевої державної адміністрації [Електронний ресурс]: постанова КМУ №887 від 26.09.2012 р. .– Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/887-2012-%D0%BF>
6. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]: постанова КМУ №32 від 21.01.2015 р.– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-2017>
7. Про внесення змін до Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]: постанова КМУ №755 від 4 жовтня 2017 р.– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-2017>
8. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]: Офіційний портал.– Режим доступу: <https://menr.gov.ua/content/misiya-ta-strategiya.html>
9. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України [Електронний ресурс]: постанова КМУ №275 від 19.04.2017 р.– Режим доступу: <http://dei.gov.ua/2012-01-22-11-16-00/2012-01-22-11-16-33/3806-poljgennja-2017-kabmin.html>
10. Положення про Державне агентство водних ресурсів України [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 393 від 20.08. 2014 р. зі змінами, внесеними згідно Постанови КМУ №372 від 31.05.2017 р. – Режим доступу: <http://www.scwm.gov.ua/polozhennya>
11. Положення про державну службу геології та надр [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 1174 від 30.12.2016 р. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248756242&cat_id=244274160

12. Про затвердження Положення про Державне агентство України з управління зоною відчуження [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 564 від 22 жовтня 2014 р.– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2014>
13. Положення про Міністерство юстиції України [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 228 від 2 липня 2014 р.– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-п>
14. Міністерство охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_statute
15. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>
16. Положення про Департамент стратегії розвитку ПЕК та інвестиційної політики Міністерства енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://regulation.gov.ua/documents/id242011>
17. Про затвердження Положення про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово– комунального господарства України [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 197 від 30 квітня 2014 р.– Режим доступу: http://www.old.minregion.gov.ua/attachments/files/pro_ministerstvo/
18. Міністерство інфраструктури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mtu.gov.ua/content/struktura-ministerstva.html>
<https://mtu.gov.ua/timeline/Zakonotvorcha-diyalnist.html>
19. Положення про Державну службу статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/396/2011>
20. Про державну статистику [Електронний ресурс]: закон України № 2614–ХІІ від 17.09.1992 [редакція від 19.04.2014 р.] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>
21. Про затвердження форм державних статистичних спостережень із екології, лісового та мисливського господарства [Електронний ресурс]: наказ Державної служби статистики України № 243 від 19.08.2014 р. – Режим

доступу: http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article;jsessionid=88329241EC3D337A044C283580676ECA.app1?art_id=126094&cat_id=104385

22. Деякі питання Державної санітарно–епідеміологічної служби [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 348 від 29 березня 2017 р. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/348-2017-п>

23. Про затвердження Положення про Головне управління Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів в області, в місті Києві [Електронний ресурс]: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України №209 від 12.04.2017 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0604-17>

24. Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру [Електронний ресурс]: постанова КМУ №15 від 14.01.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-п>

25. Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]: постанова КМУ № 1052 від 16 грудня 2015 р.– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-п>

26. Шевчук, Ю.М. Екологічне управління [Текст]: підруч. /В.Я. Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О.Білявський.– Київ:Либідь, 2004. – 432 с.

Допоміжна література

27. Гетьман, А. П. Організаційно–правовий механізм охорони навколишнього природного середовища [Текст] / А. П. Гетьман // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – Вип. 125. – С. 119–128.

28. Оліфіренко О.В. Концептуальні основи формування екологічного управління в Україні [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління. – 1 (45).– с.72–79 – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2014-1/doc/2/05.pdf>

29. Енциклопедичний словник з державного управління [Текст] / Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

3.3 Корпоративне екологічне управління

3.3.1 Система корпоративного екологічного управління та вимоги стандартів щодо системи екологічного управління.

У теперішній час господарчі суб'єкти і, в першу чергу, корпорації, мають велике значення для соціально–економічного розвитку країни, а також відіграють значну роль у сфері взаємодії суспільства і природного середовища.

Корпорація (лат. – *об'єднання, співтовариство*) розглядається як об'єднання підприємств і власників для ведення різного роду підприємницької діяльності з метою утримання прибутку. Сюди входять об'єднання, що надають послуги населенню, різні некомерційні організації, а також державні і муніципальні структури.

У теперішній час термін «корпорація» хоча і використовується у широкому контексті, але найчастіше він представляється синонімом акціонерного товариства. З точки зору обсягів негативного впливу на довкілля найбільш вагомими є корпорації у вигляді акціонерних товариств, що займаються промисловою діяльністю. Такі товариства — база промислового потенціалу країни. Основна їх кількість відноситься до великих промислових об'єднань (металургійні та машинобудівні комплекси і т.п.), на яких утворюються значні обсяги викидів, скидів забруднюючих речовин та відходів.

У юридичному аспекті корпорація представляється як сукупність осіб, об'єднаних для досягнення загальних цілей і здійснення спільної діяльності, що утворюють самостійний суб'єкт права (юридичну особу). При цьому юридичною особою може виступати організація, і саме цей термін найбільш частіше використовується у нормативно–правових документах природоохоронного призначення. Враховуючи зазначене, у даному розділі корпорація розглядається як *організація*, що здійснює негативний вплив на довкілля та намагається екологізувати напрямки своєї діяльності.

Вітчизняні та зарубіжні науковці поняття корпоративного управління (англ. *corporate governance*) трактують по-різному. У загальному значенні *корпоративне управління* — це внутрішні системи, структури та процедури, що використовуються для управління та контролю корпорації.

Корпоративне управління розглядається як система, за допомогою якої спрямовується та контролюється діяльність товариства. Така діяльність стосується правових, економічних, організаційних, соціальних, а також екологічних аспектів його роботи. Корпоративне управління характеризується взаємодією корпорацій, уряду та суспільства. Система корпоративного партнерства включає корпоративну філософію, корпоративну культуру, корпоративні цінності, корпоративний стиль управління. При цьому корпоративною цінністю повинно бути довкілля, яке у даному контексті не пов'язується з прибутком.

Корпоративне екологічне управління (КЕУ) — діяльність, що направлена на розширену екологізацію загальної системи корпоративного управління з ціллю раціонального використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища та здоров'я людини.

Система корпоративного екологічного управління – складова національної системи екологічного управління і загальної системи корпоративного управління, яка, згідно з чинним законодавством України і міжнародними стандартами, функціонує і ставить за мету здійснення корпоративної екологічної політики, а також гармонізацію суспільно-природних відносин на корпоративному рівні.

Складові системи корпоративного екологічного управління узгоджуються з державними і міжнародними концепціями та принципами охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів та включають:

–відповідальність, що передбачає пошук та ідентифікацію джерел екологічної шкоди, відповідальність за порушення екологічних регламентів і норм;

–раціональність – досягнення господарських цілей за мінімальних впливів на навколишнє середовище;

–превентативність, що заключається у постійному моніторингу та проведенні попереджувальних заходів щодо негативних впливів;

–мотивацію відносно ефективного природокористування;

–компенсацію за шкоду, що завдана природному та соціальному середовищу.

Корпоративне екологічне управління багато в чому пов'язується з корпоративним екологічним менеджментом. Але слід зазначити, що в цілому корпоративне управління знаходиться на вищому рівні керівництва корпорацією, ніж менеджмент. Останній може виступати як елемент КЕУ.

Корпоративний екологічний менеджмент являє собою систему управління охороною довкілля, раціональним використанням природних ресурсів, екологізацією виробництва, що здійснюються у корпорації шляхом встановлення екологічних цілей, розподілу обов'язків, відповідальності, повноважень. Принципи екоменеджменту, які зазначені у Хартії підприємницької діяльності Міжнародної торгової палати, цілком відповідають КЕУ. Вони передбачають наступне.

1. **Корпоративний пріоритет** — визнати управління охороною довкілля одним з найвищих корпоративних пріоритетів і ключовим визначальним фактором для сталого розвитку; сформулювати політику, прийняти програми і встановити методи проведення операцій екологічно прийнятним способом.

2. **Інтегроване управління** — повністю ввести згадані політику, програми та методи в підприємницьку справу в якості істотного елементу у всіх його функціях.

3. **Процес вдосконалення** — продовжувати удосконалювати політику, програми і підвищувати екологічну ефективність з урахуванням технічних

розробок, наукових досягнень, вимог споживача і очікувань суспільства, вважаючи вихідною точкою правові норми.

4. **Навчання персоналу** — навчати, готувати і мотивувати персонал здійснювати свою діяльність з розумінням відповідальності за стан навколишнього середовища.

5. **Попередня оцінка** — оцінювати дії на навколишнє середовище до початку нової діяльності або реалізації нового проекту, до виведення обладнання з експлуатації і до того, як покинути дане місце.

6. **Продукція або послуги** — розробляти і поставляти продукцію або послуги, які не роблять надмірного впливу на навколишнє середовище і є безпечними при їх використанні за призначенням і економічними з точки зору споживання енергії та природних ресурсів і які можуть бути повторно використані і безпечно утилізовані .

7. **Консультація для споживачів** — консультивати і, де це доцільно, навчати споживачів, дистриб'юторів і населення безпечного використання, транспортування, зберігання та утилізації продукції, що поставляється, і застосовувати аналогічні міркування при наданні послуг.

8. **Обладнання та операції** — розробляти, проектувати і експлуатувати обладнання і здійснювати діяльність, беручи до уваги ефективне використання енергії та матеріалів, стале використання поновлюваних ресурсів, мінімізацію негативного впливу на навколишнє середовище і виробництва відходів, а також безпечне і відповідальне видалення відходів, що не можуть бути використані.

9. **Вивчення** — проводити (забезпечувати) вивчення впливу на навколишнє середовище сировини, продукції, процесів, викидів і відходів, пов'язаних з підприємствами, а також способів мінімізації негативних впливів.

10. **Попереджувальний підхід** — модифікувати виробництво, маркетинг або використання продукції чи послуг, або ведення робіт згідно з науковими і технічними досягненнями, з тим, щоб запобігти серйозному або необоротному погіршенню якості навколишнього середовища.

11. **Підрядники і постачальники** — сприяти прийняттю цих принципів підрядниками з тим, щоб останні відповідали методам, прийнятим на підприємстві, а також заохочувати більш активне прийняття цих принципів постачальниками.

12. **Готовність до аварійних ситуацій** — розробити і підтримувати в робочому стані там, де існує значна небезпека, плани готовності до аварійних ситуацій спільно з аварійними службами, відповідними органами влади і місцевою громадою, визнаючи потенційні транскордонні впливи.

13. **Передача технологій** – робити внесок в передачу екологічно безпечних технологій і методів управління за допомогою промислового і державного секторів.

14. **Внесок в загальний ефект** — робити внесок в розвиток державної політики, а також в підприємництво, урядові та міжурядові програми і навчальні починання, які повинні розширити обізнаність про проблеми, пов'язані з навколишнім середовищем, і посилити її охорону.

15. **Відкритість до діалогу** — заохочувати відкритість і діалог із співробітниками та громадськістю, передбачаючи їх заклопотаність потенційною небезпекою і впливами операцій, продукції, відходів і послуг і реагуючи на цю заклопотаність.

16. **Відповідність і звітність** — визначати екологічну ефективність; регулярно проводити екологічні аудиту і підтвердження відповідності вимогам фірми, вимогам законодавчих актів та справжнім принципам; періодично надавати необхідну інформацію раді керівництву, акціонерам, співробітникам, органам влади і громадськості.

Подолання екологічних загроз, зміни клімату і інших проблем навколишнього середовища та використання природних ресурсів потребують об'єднання зусиль усіх країн. Міжнародна організація по стандартизації ISO (International Organization for Standardization, ISO), у склад якої входять 165 країн, розробила серію міжнародних стандартів серії ISO 14000. Стандарти цієї серії не є технічними, а розглядають процес системи управління охороною

навколишнього середовища. Вони можуть затверджуватись як обов'язкові на національному рівні або ж в межах окремих організацій. Такі стандарти дозволяють організаціям досягти системного і ефективного підвищення рівня охорони навколишнього середовища та здійснити обґрунтовані заходи щодо удосконалення природоохоронної діяльності.

Стандарти серії ISO 14000 розглядають і питання проведення екологічного аудиту, який необхідний для застосування у системі екологічного менеджменту. Більш розширено основи проведення екологічного аудиту та застосування його процедур представлені у таких міжнародних стандартах як EMAS (країни ЄС), BS 7750 (Великобританія), CSZA 750–94 (Канада).

В Україні введена в дію система стандартів серії ДСТУ ISO 14000, які направлені на створення ефективної і ідентифікованої системи екологічного управління і на які орієнтована більшість передових промислових організацій. Крім того, ці стандарти розглядають основні питання екологічного управління. Перелік стандартів даної серії приведений у таблиці 3.1

Таблиця 3.1 — Національні стандарти серії ДСТУ ISO 14000

Позначення	Назва
ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT)	Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування
ДСТУ ISO 14004:2016 (ISO 14004:2016, IDT)	Системи екологічного управління. Загальні настанови щодо запровадження
ДСТУ ISO 14005:2015	Системи екологічного управління. Наставови щодо поетапного запровадження системи екологічного управління, використовуючи оцінювання екологічних характеристик (ISO 14005:2010, IDT)

ДСТУ ISO 14006:2013	Системи екологічного управління. Настанови щодо запровадження екологічного проектування (ISO 14006:2011, IDT)
ДСТУ ISO 14015:2005	Екологічне керування. Екологічне оцінювання виробничих об'єктів та організацій (ISO 14015:2001, IDT)
ДСТУ ISO 14031:2016 (ISO 14031:2013, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання екологічної дієвності. Настанови
ДСТУ ISO/TR 14032:2004	Екологічне керування. Приклади оцінювання екологічної характеристики (ISO/TR 14032:1999, IDT)
ДСТУ ISO/TS 14033:2016 (ISO/TS 14033:2012, IDT)	Екологічне управління. Кількісна екологічна інформація. Настанови та приклади
ДСТУ ISO 14040:2013	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Принципи та структура (ISO 14040:2006, IDT)
ДСТУ ISO 14041:2004	Екологічне керування. Оцінювання життєвого циклу. Визначання цілі і сфери застосування та аналізування інвентаризації (ISO 14041:1998, IDT)
ДСТУ ISO 14044:2013	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Вимоги та настанови (ISO 14044:2006, IDT)
ДСТУ ISO 14045:2016 (ISO 14045:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання екологічної ефективності продуктивних систем. Принципи, вимоги та настанови

ДСТУ ISO/TR 14047:2016 (ISO/TR 14047:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14044 до ситуацій оцінювання впливу життєвого циклу
ДСТУ ISO/TR 14049:2016 (ISO/TR 14049:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Ілюстративні приклади застосування ISO 14044 для визначення цілі, сфери застосування та інвентаризаційного аналізування
ДСТУ ISO 14050:2016 (ISO 14050:2009, IDT)	Екологічне управління. Словник термінів
ДСТУ ISO 14051:2015	Екологічне управління. Обліковування витрат, пов'язаних із матеріальними потоками. Загальні принципи та структура (ISO 14051:2011, IDT)
ДСТУ ISO/TR 14062:2006	Екологічне управління. Враховування екологічних аспектів у проектуванні та розроблянні продукції (ISO/TR 14062:2002, IDT)
ДСТУ ISO 14063:2008	Екологічне управління. Обмінювання екологічною інформацією. Настанови та прилади (ISO 14063:2006, IDT)

Головним документом даної серії вважається стандарт ДСТУ ISO 14001. У 2016 р. на заміну стандарту ДСТУ ISO 14001:2006 введений стандарт ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2015, IDT). Слід зазначити, що у перекладах стандарту термін «менеджмент» замінений на термін «управління».

Призначеність стандарту ДСТУ ISO 14001:2015 — надати організаціям загальну схему діяльності для охорони довкілля та реагування на зміни умов довкілля у поєднанні з соціально–економічними потребами.

Стандарт установлює вимоги, виконання яких дає змогу організації досягти запланованих результатів, які вона визначила для своєї системи екологічного управління.

У стандарті вказується, що системний підхід до екологічного управління може забезпечити найвище керівництво інформацією, яка буде сприяти досягненню довгострокового успіху та сталого розвитку. Це досягається завдяки:

- збереженню стану довкілля запобіганням або послабленням несприятливих впливів на нього;
- підвищенню екологічної дієвості;
- контролюванню (або впливанню на них) способів розроблення продукції та послуг організації, їх виготовлення, розподілення, споживання та видалення з урахуванням аспектів передбачуваного життєвого циклу;
- досягненню фінансових переваг і переваг у функціонуванні, що можуть бути наслідком запровадження екологічно обґрунтованих альтернативних підходів;
- обмінюванню екологічною інформацією з відповідними зацікавленими сторонами та ін.

Цей стандарт застосовується до будь–якої організації і поширюється на екологічні аспекти її діяльності, а також продукцію та послуги, що стосуються їх життєвого циклу. Він може бути використаний в цілому чи частково для того, щоб систематично поліпшувати екологічне управління.

Згідно стандарту в основі системи екологічного управління використовується концепція циклу Plan–DoCheck–Act (PDCA). Його складові описуються таким чином:

– Plan: встановити екологічні цілі та процеси, необхідні для виробництва результатів, які відповідають екологічній політиці організації;

– Do: виконати процеси як заплановано;

– Check: вести моніторинг і вимірювати процеси на відповідність екологічній політиці екологічним цілям і критеріям, а також формувати звіти про результати.

– Act: вживати заходів щодо постійного поліпшення.

Організація повинна визначати зовнішні і внутрішні чинники, які істотні з точки зору її цілей та впливають на здатність системи екологічного управління досягати очікуваного результатів. Також організація повинна визначити зацікавлені сторони та їх суттєві потреби і очікування або вимоги.

В стандарті вказується, що для досягнення запланованих результатів організація повинна встановити, впровадити, підтримувати в робочому стані, а також постійно поліпшувати систему екологічного управління. Для цього необхідно здійснювати діяльність за такими напрямками: *лідерство, планування, забезпечення, функціонування, оцінка результатів діяльності, поліпшення.*

Лідерство. Даний напрямок пов'язується з тим, що найвище керівництво показує своє лідерство і зацікавленість щодо системи екологічного управління. Це передбачає прийняття відповідальності за результативність системи екологічного управління, а також гарантію того, що екологічна політика розроблена і погоджена зі стратегічним напрямом розвитку організації та ін.

Екологічна політика повинна відповідати наступним вимогам:

— відповідність цілям організації, включаючи характер, масштаб і вплив її діяльності на навколишнє середовище;

— забезпечення основи для постановки цілей;

— зобов'язання захищати навколишнє середовище та постійно покращувати систему екологічного управління з метою підвищення показників екологічної діяльності.

Розроблена екологічна політика офіційно оформлюється та доводиться до відома співробітників організації і іншим зацікавленим сторонам (вище керівництво гарантує доведення відповідальності та повноважень своїм співробітникам).

Планування. Організація повинна визначити екологічні аспекти своєї діяльності, продуктів і послуг, які вона може контролювати та на які вона може впливати. На основі встановлених критеріїв організація визначає найбільш суттєвий екологічний вплив та доводить цю інформацію до різних рівнів своєї структури.

Організація повинна планувати:

- виконання заходів щодо суттєвих екологічних аспектів, обов'язкових вимог, екологічних ризиків;
- оцінювати результативність цих заходів.

При плануванні організація повинна встановити екологічні цілі для значимих функцій, а також рівнів своєї структури. Такі цілі повинні: бути узгоджені з екологічною політикою; являтися вимірними; відслідковуватися з точки зору їх виконання; бути доведені до відома зацікавлених сторін та оновлюватися в разі потреби.

Забезпечення. За даним напрямком діяльності організація повинна:

- визначати і забезпечувати ресурсами, необхідними для розробки, впровадження, функціонування і постійного поліпшення системи екологічного управління;
- визначати необхідну компетенцію осіб, що виконують роботу, яка впливає на показники екологічної діяльності;
- гарантувати поінформованість осіб щодо екологічної політики, суттєвих екологічних аспектів та ін.;
- визначати, запроваджувати та підтримувати процеси, які необхідні для внутрішніх та зовнішніх комунікацій (обмін інформацією, терміни та особи, що інформуються).

Ефективність екологічного управління залежить від стану поводження з документацією, тому стандарт потребує, щоб інформація була задокументованою. Така інформація в організації повинна мати відповідну ідентифікацію та вихідні дані (наприклад, назва, дата, автор або номер документу), формат (мова, версія програмного забезпечення, носій), перегляд та затвердження документів. Задокументована інформація розсилається, зберігається і контролюється.

Функціонування. Функціонування системи екологічного управління включає оперативне планування та управління. Організація повинна визначати, впроваджувати, управляти і забезпечувати процеси, необхідні для системи екологічного управління. Виконуються дії стосовно ризиків, реалізації можливостей, екологічних цілей та плануванню їх досягнення.

Оцінка результатів діяльності. Даний напрямок діяльності включає проведення моніторингу, вимірювання, аналізу та оцінки показників екологічної діяльності. Визначається: предмет моніторингу та застосування обчислювальної техніки; методи моніторингу, вимірювання, аналізу та оцінки; критерії, в порівнянні з якими організація оцінюватиме свої показники екологічної діяльності, та відповідні індикатори.

Через заплановані проміжки часу організація повинна проводити *внутрішній аудит*. Його ціль – отримання інформації про відповідність системи екологічного управління вимогам самої організації та визначення результативності впровадження екологічного управління.

Найвище керівництво повинне аналізувати систему екологічного управління організації системно, із запланованою періодичністю. Це буде гарантувати її постійну результативність.

Поліпшення. Організація повинна виявляти можливості для поліпшення моніторингу, аналізу, оцінки, а також внутрішнього аудиту та екологічного управління. Необхідно виконувати дії для досягнення запланованих результатів щодо системи екологічного управління.

Таким чином, система корпоративного екологічного управління, що розроблена у відповідності зі стандартами серії ДСТУ ISO 14000, надає можливості корпорації добитись зниження шкідливого впливу на довкілля у процесі виробництва та використання природних ресурсів, а також вийти на новий рівень управління екологічною безпекою.

Етапи формування системи корпоративного екологічного управління встановлюються кожною організацією окремо, з урахуванням специфіки її загального управління, виробничої сфери, стану організації управління природоохоронною діяльністю у поточний час та ін.

3.3.2 Спеціальні функції корпоративного екологічного управління.

Сучасні організації створюють в загальній системі управління підсистеми КЕУ, які мають не тільки загальні (прогнозування, планування, контролювання та ін.), але й спеціальні функції. Спеціальні функції характеризують особливості конкретного суб'єкта чи об'єкта управління. До спеціальних функцій (механізмів) КЕУ належать:

- оцінка характеристик екологічності;
- оцінка характеристик життєвого циклу продукції;
- екологічне маркування і сертифікація;
- екологічний аудит;
- корпоративний екологічний маркетинг;
- інжиніринг;
- лізинг;
- екологічне страхування;
- екологічна модернізація виробничої системи.

Оцінка характеристик екологічності відноситься до внутрішніх корпоративних процедур. Мета такої оцінки — забезпечення управлінської ланки актуальною і об'єктивною інформацією, яка необхідна для аналізу стану

екологічності та змін, що впливають на неї, а також розробки відповідних управлінських рішень. Дана оцінка передбачає облік усієї діяльності корпорації, що стосується споживання природних ресурсів, і, в першу чергу, енергетичних, утворення відходів, ведення технологічних процесів і операцій та ін. Сама оцінка проводиться з використанням корпоративних критеріїв і направлена на досягнення цілей та завдань екологічної політики.

Типові характеристики екологічності стосуються:

- 1) стану навколишнього середовища;
- 2) загальної системи управління;
- 3) виробничої системи.

Оцінка характеристик стану навколишнього середовища проводиться за напрямками:

- 1) використання природних ресурсів (витрати не відновлювальних природних ресурсів, вплив на відновлювальні ресурси та ін.);
- 2) вплив на біосистеми (біологічне різноманіття, деградація видів, відновлення біоценозу);
- 3) зміна клімату (утворення викидів діоксиду вуглецю, застосування технологій по його уловлюванню та утилізації);
- 4) вплив на водні об'єкти (утворення забруднених скидів та їх ефективна чистка, вплив на водні екосистеми і ін.);
- 5) вплив на людину (захворюваність та втрата здоров'я).

Оцінка характеристик екологічності системи управління включає:

- 1) нормативні вимоги (застосування стандартів серії ДСТУ ISO 14000, екологічна політика та її реалізація, актуальність та повнота нормативної інформації);
- 2) функціонування системи корпоративного екологічного управління (документоване забезпечення системи, екологічні програми, складові КЕУ);
- 3) взаємовідношення з зацікавленими сторонами (комунікації, спільність інтересів);

4) організація робіт (обов'язки та повноваження, підвищення кваліфікаційного рівня співробітників, мотивація та стимулювання).

Оцінка характеристик екологічності для виробничих систем проводиться по напрямкам:

1) сировина, матеріали та комплектуючі (номенклатура, витрати, наявність шкідливих інгредієнтів, використання вторинних матеріальних ресурсів);

2) енергозабезпечення (вид енергетичних ресурсів, використання вторинного тепла, енергозбереження та енергоефективність);

3) продукція (види, безпека для навколишнього природного середовища, утилізація);

4) виробництво (технологічне обладнання, виконання технологічних регламентів, аварійність, сполучення технологічного та очисного обладнання);

5) емісія забруднюючих речовин у довкілля (викиди, скиди, утворення відходів та їх утилізація).

В Україні оцінювання екологічних характеристик підлягає стандартам ДСТУ ISO 14005:2015; ДСТУ ISO 14015:2005.

Оцінка життєвого циклу продукції (ЖЦП) розглядає впливи на довкілля продукції впродовж всього її життєвого циклу (від «народження до смерті»): *дослідження та проектування — одержання сировини та матеріалів — виробництво — експлуатація — утилізація*. Практичне використання результатів оцінки ЖЦП передбачає їх застосування:

1) для аналізу можливостей підвищення екологічності етапів життєвого циклу продукції;

2) для підвищення екологічності та ресурсо– і енергозбереження проектно–конструкторських розробок продукції та технологічних процесів її виготовлення;

3) у концепції стратегічного планування випуску продукції та екологізації виробничих процесів її виготовлення;

- 4) для вибору адекватних оцінці екологічності методів вимірювань;
- 5) для застосування у екологічному маркетингу;
- 6) у екологічному маркуванні.

Для проведення оцінки ЖЦП розроблено багато методик (більше 10), але при цьому, як правило, визначається чотири етапи:

- 1) визначення цілей і змісту оцінки життєвого циклу (окреслення меж системи, вибір джерел дослідження та його методу);
- 2) інвентаризаційний аналіз (формування бази даних матеріальних та енергетичних потоків на стадіях життєвого циклу продукції, проведення необхідних розрахунків у рамках інвентаризаційного аналізу);
- 3) оцінка потенційних впливів на навколишнє середовище, пов'язаних із вхідними й вихідними потоками речовини та енергії;
- 4) інтерпретація результатів інвентаризаційного аналізу й аналізу впливів (проводиться після кожного етапу та після закінчення визначення оцінки ЖЦП).

Оцінювання життєвого циклу продукції в Україні підлягає стандартизації. У таблиці 3.2 приведений перелік національних стандартів України щодо життєвого циклу продукції

Таблиця 3.2 — Перелік національних стандартів України щодо життєвого циклу продукції

Позначення	Назва
ДСТУ–Н ІЕС Guide 113:2007	Анкети декларування матеріалів. Основоположні настанови (ІЕС Guide 113:2000, IDT)
ДСТУ ISO 14044:2013	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Вимоги та настанови (ISO 14044:2006, IDT)
ДСТУ ISO 14045:2016 (ISO 14045:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання екологічної ефективності продуктивних систем. Принципи, вимоги та настанови

ДСТУ ISO/TR 14047:2007	Екологічне управління. Оцінювання впливів у процесі життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14042 (ISO/TR 14047:2003, IDT)
ДСТУ ISO/TR 14047:2016 (ISO/TR 14047:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Приклади застосування ISO 14044 до ситуацій оцінювання впливу життєвого циклу
ДСТУ–П ISO/TS 14048:2013	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Формат документування даних (ISO/TS 14048:2002, IDT)
ДСТУ ISO/TR 14049:2016 (ISO/TR 14049:2012, IDT)	Екологічне управління. Оцінювання життєвого циклу. Ілюстративні приклади застосування ISO 14044 для визначення цілі, сфери застосування та інвентаризаційного аналізування

Екологічне маркування і сертифікація. Поняття «екологічне маркування» визначено згідно ДСТУ ISO 14020:2003 Екологічні маркування та декларації — Загальні принципи (ISO 14020:2000, IDT)

Екологічне маркування (*en – environmental label*), **екологічна декларація** (*en – environmental declaration*) — твердження, в якому зазначено екологічні аспекти певної продукції чи послуги

Призначення екологічного маркування — надання споживачеві перевіреної та достовірної інформації щодо екологічних аспектів продукції чи послуг. Така інформація представляється в документації на продукцію, технічних бюлетенях, рекламних матеріалах у формі:

- виразу (формулювання);
- символу чи зображення на етикетці або пакуванні.

Маркування ділиться на два типи: перший застосовується у випадку, коли продукція пройшла екологічну сертифікацію, а другий — при декларуванні продукції за її екологічною характеристикою.

Екологічна сертифікація та маркування I типу застосовується до різноманітних категорій груп продукції: будівельних та оздоблювальних матеріалів, меблів, текстилю, мийних засобів, косметики, іграшок, продукції харчової промисловості та ін. Крім того, така сертифікація та маркування використовуються для послуг: тимчасового розміщення (готелі), туристичних, організацій офісного типу («зелений офіс»), закладів освіти («зелений клас»).

Приклади знаків екологічного маркування, що належать регіональним та національним програмам I типу, визнаним на міжнародному рівні, приведені у Додатку 3.

Екологічні самодекларації відносяться до екологічного маркування типу II. Екологічна самодекларація (en – self-declared environmental claim) — екологічне твердження, яке робиться (без проведення незалежної сертифікації третьою стороною) виробниками, імпортерами, дистриб'юторами, роздрібними торговцями або ще будь-якою особою, для якої таке твердження може бути корисним. Самодекларації супроводжуються поясненнями.

Приклади екологічного маркування II типу представлені у Додатку 4.

Екологічне маркування та декларації підлягають стандартизації. У таблиці 3.3 приведений перелік стандартів даного виду, що прийняті в Україні.

Таблиця 3.3 — Перелік національних стандартів України щодо маркування та декларації

Позначення	Назва
ДСТУ ISO 14020:2003	Екологічні маркування та декларації. Загальні принципи (ISO 14020:2000, IDT)
ДСТУ ISO 14021:2002	Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (Екологічне маркування типу II) (ISO 14021:1999, IDT)

ДСТУ ISO 14021:2016 (ISO 14021:2016, IDT)	Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації (екологічне маркування типу II)
ДСТУ ISO 14024:2002	Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та методи (ISO 14024:1999, IDT)
ДСТУ ISO/TR 14025:2002	Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III (ISO/TR 14025:2000, IDT)
ДСТУ ISO 14025:2008	Екологічні маркування та декларації. Екологічні декларації типу III. Принципи та процеси (ISO 14025:2006, IDT)

Екологічний аудит. Призначення екологічного аудиту у якості спеціальної функції системи екологічного управління — це підвищення ефективності управління проведенням аналізу та оцінки характеристик функціонування системи, а також інших процедур, що впливають на неї.

Екологічний аудит — це засіб управління, який надає систематичну, періодичну, об'єктивну і задокументовану оцінку системи управління та процесів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, щоб підвищити ефективність та полегшити контроль за діяльністю компанії, яка впливає на довкілля; а також оцінювати узгодженість діяльності компанії з екологічною політикою (визначення Ради ЄС).

Аудит системи екологічного управління являє собою один із видів екологічного аудиту. Принципи та процедури такого аудиту визначаються стандартом ДСТУ ISO 19011:2012. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління (ISO 19011:2011, IDT).

Згідно стандарту *внутрішні аудити* («аудити першого ступеню») проводяться самою організацією (або від її імені) для аналізу зі сторони керівництва чи інших внутрішніх цілей. Вони можуть слугувати основою для декларації про відповідальність. Зовнішні аудити включають «аудити другої сторони» чи «аудити третьої сторони». Аудити другої сторони проводять такі сторони, які зацікавлені у діяльності організації (наприклад, споживачі чи інші особи від їх імені). Аудити третьої сторони проводять зовнішні незалежні організації, такі як органи регулювання, надзору або організації, які проводять реєстрацію та сертифікацію.

Аудит двох або декількох систем менеджменту для різних аспектів (якість, охорона довкілля, охорона праці) називається комплексним.

Організація, яка проводить аудит розробляє *програму* аудиту, яка дозволить визначати результативність системи менеджменту в цій організації. Програма аудиту повинна включати в себе інформацію і ресурси, необхідні для організації аудитів та їх результативного і ефективного проведення. Така програма може включати розробку ряду послідовних процедур (рис. 3.1).

Послідовність процесів управління програмою аудиту приведена на рис. 3.2.

До типових дій, що використовуються при проведенні аудиту, відносяться:

- організація проведення аудиту;
- підготовка до проведення аудиту на місці;
- підготовка і розсилка звіту по аудиту;
- завершення аудиту;
- дії за результатами аудиту (якщо потрібно)

Важливою вимогою до аудиторів у сфері екологічного управління є наявність спеціальних знань та навичок щодо охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів.



Рис.3.1 — Процедури програми аудиту

Аудитор повинен знати:

- термінологію в галузі охорони навколишнього середовища;
- екологічні методики і статистичні методи;
- методологію вимірювань і моніторингу;
- питання взаємодії екосистем і їх біологічного різноманіття;

— основи антропогенного впливу на елементи природного середовища (повітряний басейн, водні і земельні ресурси, рослинний і тваринний світ, ландшафти) та його наслідки;



Рис. 3.2 – Послідовність процесів управління програмою аудиту

- оцінювання екологічних показників;
- запобігання забрудненню навколишнього середовища, у т.ч. використання найкращих із доступних способів контролю та техніки захисту довкілля;
- методи та способи зниження споживання природних ресурсів, утилізації промислових відходів та вторинних енергетичних ресурсів;
- використання небезпечних речовин;
- розрахунок і управління викидами в атмосферу парникових газів;
- управління щодо природних ресурсів (природні енергетичні ресурси, вода, рослинний та тваринний світ, ґрунти);
- основи екологічного проектування;
- екологічну звітність;
- ефективне управління ресурсами при реалізації процесів випуску продукції;
- технології випуску продукції з використанням поновлюваних ресурсів і зниженим утворенням вуглекислого газу.

Аудитор повинен мати навички щодо технічних прийомів для визначення екологічних ризиків, вміти провести оцінку життєвого циклу і ін.

Також важливими для аудитора є знання та навички щодо принципів, процедур і методів аудиту. До них, частково, відноситься ефективне планування та організація робіт; встановлення пріоритетів; оцінка факторів, які впливають на достовірність висновків щодо результатів аудиту та ін.

Екологічний маркетинг. Екологічний маркетинг («зелений», «сталий») маркетинг є видом людської діяльності, яка направлена на задоволення екологічних нужд та потреб. У теперішній час існує багато визначень щодо поняття «екологічний маркетинг», що у тому числі розглядають його як функцію управління.

Екологічний маркетинг — функція управління, яка організовує і спрямовує діяльність підприємств (організацій), пов'язану з оцінкою і перетворенням запитів споживачів в екологічно орієнтований попит на товари і послуги, що сприяють збереженню якісного та кількісного рівня основних екосистем, задовольняють потреби як окремих осіб, так і організацій або суспільства в цілому.

Екологічний маркетинг входить у загальну систему маркетинга організації. При цьому складовою екологічного маркетингу є як задоволення потреб покупців та збереження довкілля, так і фінансові прибутки підприємства.

Екологічний маркетинг представляється як господарський процес, який має такі характеристики:

- задоволення екологічних потреб споживачів;
- забезпечення прибутку організації;
- виконання екологічних вимог щодо охорони довкілля та раціонального використання ресурсів;
- сприяння утворенню благоприємного соціального, економічного та екологічного ефектів.

Екологічний ринок представляється ринком «зелених» технологій, товарів, послуг, екологічної інформації.

Виділяється п'ять типів екологічного маркетингу. До *першого типу* відноситься маркетинг товарів та послуг, виробництво яких здійснюється з урахуванням екологічних нормативів та вимог природоохоронного законодавства. *Другий тип* також включає маркетинг товарів та послуг, виробництво яких здійснюється із застосуванням екологічних технологій. При цьому виробник проводить діяльність по підвищенню екологічної свідомості людей. *Третій тип* екомаркетингу є маркетингом природних ресурсів та екологічних товарів, споживачем яких є державний сектор (наприклад, торгівля квот на викиди та скиди). До *четвертого типу* відноситься маркетинг природоохоронної діяльності, що здійснюється на державному та громадському рівні. *П'ятий тип* маркетингу включає знання та технології.

До методів екологічного маркетингу відноситься екологізація виробництва товарів та надання послуг, що у тому числі включає енергозбереження та енергоефективність, утилізацію відходів та ін.

Екологічний інжиніринг. У сучасних умовах діяльності організацій значне місце відводиться інжинірингу. Тракткування поняття “інжиніринг” немає однозначного визначення. Існують три групи його представлення:

—перша — інжиніринг розглядається як певні роботи і послуги (інженерно–консультаційні, проектні, консалтингові тощо);

—друга — інжиніринг трактується як діяльність чи сфера діяльності (науковий підхід);

—третя — інжиніринг представляється як надання певних послуг чи виконання робіт.

Розробка та використання сучасних технологій виробництва і надання послуг повинно задовольнятися вимогам екологічної безпеки. Це передбачає еколого–інженерну діяльність щодо зменшення негативного впливу на довкілля, а також ресурсо– та енергозбереження. У цьому зв'язку виділяється

особлива сфера інженерної діяльності, яка називається як екологічний інжиніринг.

Екологічний інжиніринг (екоінжиніринг) — комплекс цілеспрямованих дій, що має результатом створення нових технічних рішень в цілях мінімізації негативного впливу на довкілля та раціонального використання природних ресурсів.

Спеціалізовані інжинірингові організації, на вимогу замовника (як правило, промислової організації) виконують проектування, виготовлення та поставку технічних систем для екологічної модернізації виробництва чи окремих його ділянок, вузлів обладнання та ін. Проводяться дослідження щодо удосконалення технологічних процесів у напрямку їх екологізації, розробляються технології утилізації відходів та ефективної роботи очисного обладнання.

Основні завдання екоінжинірингу:

- проведення пошуку на ринку «зелених» технологій відповідних технічних рішень, здатних задовольнити можливість виконання програми екологічної модернізації підприємства;
- еколого–економічне обґрунтування запропонованої програми екологізації виробництва;
- проведення необхідних технологічних досліджень на пілотних установках щодо доцільності використання запропонованих для модернізації технічних рішень (очищення стоків і викидів, перероблення відходів тощо);
- розробка програми впровадження «зеленої» технології в діюче виробництво (програми екологічної модернізації виробництва);
- організація виконання програми впровадження «зеленої» технології;
- екологічне навчання персоналу підприємства;
- виробництво екологічно безпечної продукції та послуг.

Лізинг. Прогресивність, економічність та екологічність виробництва безпосередньо залежить від досконалості технологій та обладнання, яке в ньому використовується. У цьому зв'язку важливим є своєчасне їх оновлення та модернізація. Додатковим фінансовим джерелом для проведення таких дій на підприємстві може стати лізинг. Використання лізингу надає можливість використовувати у виробництві найбільш передову техніку та технології та не виплачувати її повної вартості.

Тлумачення лізингу не є сталим. Термін «лізинг» походить від [англ.](#) слова *leasing* — оренда, майновий найм. У загальному контексті лізинг представляє відносини, які поєднують у собі ознаки інвестиційних, орендних та кредитних відносин.

Лізинг можливо представити як довготермінову оренду машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд на умовах поворотності, терміновості й платності. Лізинг здійснюється на підставі договору між орендодавцем (лізингодавцем) і орендарем (лізингоодержувачем).

Екологічний лізинг направлений на підвищення екологічної безпеки діяльності організації шляхом придбання за лізинговими умовами інноваційних енергозберігаючих та енергоефективних технологій і обладнання, маловідхідних технологій виробництва продукції, а також технологій утилізації і ефективною очистки викидів та скидів.

До об'єктів екологічного лізингу відносяться:

- очисне обладнання для уловлювання забруднюючих речовин у викидах та скидах;
- обладнання для переробки та утилізації відходів;
- контрольно-вимірювальні прилади і обладнання, що застосовується у системах очистки забруднених викидів та скидів;
- енергоефективне обладнання, яке використовується у сфері енергозбереження;

- обладнання для забезпечення економії (раціонального використання) води;
- обладнання для поновлювальних джерел енергії;
- смарт– та зелені будівлі;
- екологічні види транспорту.

Лізингодавцями можуть бути спеціалізовані лізингові компанії, банківські та небанківські установи, а також неспеціалізовані фірми та інші власники об'єктів лізингу. До суб'єктів екологічного лізингу належать потенційні користувачі, що відносяться до промислових та непромислових організацій державної і приватної форми власності, а також фізичні особи.

Екологічне страхування. Більшість суб'єктів промислової та іншої господарської діяльності є діючими чи потенційними джерелами підвищеної екологічної небезпеки. Страхування екологічних ризиків для них є одним із дієвих інструментів захисту навколишнього середовища.

Екологічне страхування — страхування в обов'язковій формі відповідальності суб'єктів господарювання, діяльність яких є джерелом ризику аварійного забруднення навколишнього природного середовища, за заподіяння ними шкоди майновим інтересам третіх осіб внаслідок аварійного забруднення навколишнього природного середовища (проект Закону України «Про екологічне страхування»).

До третіх осіб відносяться фізичні та юридичні особи, яким може бути заподіяна або заподіяна пряма шкода внаслідок пожежі та/або аварії на об'єкті підвищеної небезпеки. Аварія на об'єкті підвищеної небезпеки визначається як небезпечна подія техногенного характеру: наднормативний викид небезпечних речовин, пожежа, вибух тощо. Така аварія виникає під час експлуатації об'єкта підвищеної небезпеки і призводить до некерованих змін його стану, загибелі людей чи тимчасової або незворотної втрати працездатності або здоров'я людини, заподіяння шкоди довкіллю.

Екологічне страхування передбачає страховиками відшкодування шкоди, спричиненої наслідками аварій та іншими надзвичайними ситуаціями. Дане страхування добре розвинене у багатьох зарубіжних країнах. У міжнародній практиці використовується таке страхування як:

- страхування відповідальності власників транспортних засобів при перевезеннях, що передбачає їх відповідальність за забруднення навколишнього середовища;

- екологічне майнове страхування як страхування забрудненого нерухомого майна;

- страхування відповідальності за викид забруднюючих речовин з наземних чи підземних ємностей;

- екологічне страхування організацій по наданню деяких сервісних послуг;

- страхування відповідальності організацій, які займаються рекультивацією забруднених земель та ін.

Великі компанії мають глобальні корпоративні програми страхування, які виступають складовою стратегії їх сталого розвитку та направлені на попередження виникнення екологічних проблем і підтримання позитивного іміджу.

Екологічне страхування сприяє запобіганню аваріям, підвищенню безпеки потенційно небезпечних об'єктів. Цьому спонукають аудиторські перевірки, превентивні заходи, фінансування виробництва безпечної та екологічно чистої технології з фонду екологічного страхування і ін.

Правовою основою екологічного страхування в Україні є низка законів України: «Про страхування», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про екологічний аудит», «Про об'єкти підвищеної небезпеки», «Про перевезення небезпечних вантажів», «Про нафту та газ» та підзаконні акти.

Закон України «Про страхування» визначає види обов'язкового і добровільного страхування, у тому числі і страхування ризиків екологічного

характеру. Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачається, що в країні здійснюється добровільне й обов'язкове державне та інші види страхування громадян та їхнього майна, майна і доходів підприємств, установ і організацій на випадок шкоди, заподіяної внаслідок забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Добровільне страхування здійснюється на основі договору між страховиком та страхувальником. Обов'язковим є страхування підприємств, внесених до затвердженого законодавством переліку екологічно небезпечних об'єктів.

Постановою КМУ від 16.11.2002 р. № 1788 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких, може призвести до аварій екологічного і санітарно–епідеміологічного характеру» затверджується Порядок і правила проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання. Визначається, що страхувальниками є суб'єкти господарювання, яким належать об'єкти підвищеної небезпеки. Перелік таких об'єктів приводиться у Додатку 5.

Екологічному страхуванню також підлягає діяльність:

- щодо утилізації (видалення) небезпечних відходів, у тому числі при їх транскордонному перевезенні і утилізації;
- з перевезення небезпечних вантажів;
- відносно можливого завдання екологічної шкоди внаслідок аварій чи технічних неполадок при розробці нафтогазового родовища;
- щодо можливого заподіяння шкоди довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів та ін.

У теперішній час в Україні існують проблеми, які гальмують поширення екологічного страхування. Зокрема, до них відноситься недостатній рівень

нормативно–правового та методичного забезпечення страхування, слабкі стимули добровільного екологічного страхування, невеликі власні фінансові ресурси організацій для здійснення страхування і інші. Активізація екологічного страхування в Україні пов'язується з прийняттям Закону України «Про екологічне страхування» та проведенням широкої роз'яснювальної діяльності щодо переваг екологічного страхування для суб'єктів господарювання.

Екологічна модернізація виробничої системи. Сучасна модернізація виробництва полягає у екологічній модернізації усіх складових його частин.

У загальному випадку екологічна модернізація є комплексом технологічних, управлінських і господарських удосконалень, що проводяться на підприємстві для подолання екологічних ризиків та екологічних проблем.

Екологічна модернізація передбачає екологізацію функцій системи загального управління підприємством: запровадження стандартів екологічного менеджменту, екологічного аудиту, екологічних інжинірингу, маркетингу, лізингу, страхування.

Необхідність екологічної модернізації на підприємстві викликається зношуванням виробничого обладнання та виникненням екологічних проблем.

Фізичне зношування обладнання — це його зношення, яке настає в процесі експлуатації і призводить до зниження його можливостей виконувати початкові функції. *Моральне (технологічне) зношування* вказує на те, що з появою новітнього кращого технологічного обладнання використання старого, не модернізованого обладнання, стає не ефективним та не економічним. Функціональне та вартісне зношення стосується економічних аспектів роботи підприємства і стосується змін у попиті на продукцію, втрати початкової вартості обладнання.

Технологічне зношування є найбільш актуальним для сучасних підприємств. Тому основний напрямок екологічної модернізації пов'язується з діяльністю щодо заміни існуючих промислових технологій на технічно більш

досконалі та екологічні. Формулюються завдання щодо розробки і впровадження технологій, які одночасно з підвищенням ефективності та ресурсозбереженням, сприяють зменшенню негативного впливу діяльності на навколишнє природне середовище й здоров'я населення, а також поліпшення стану довкілля та якості життя.

Енергозберігаючі технології реалізуються по наступним напрямкам.

1. Економія теплової енергії (виробничі операції, споживання)
2. Економія електричної енергії (основні та допоміжні виробництва, споживання)
3. Економне використання води (виробничі та господарські потреби)
4. Економія палива (основний виробничий процес, виробництво теплової енергії)
5. Використання поновлювальних джерел енергії (тепла та електрична енергія)
6. Облік води, газу, теплової та електричної енергії

До технологічних напрямків з охорони атмосферного повітря належать:

- удосконалення технологічного процесу з метою зниження загального обсягу утворення викидів та забруднюючих речовин, що поступають у них;
- розробка замкнутих технологічних циклів, які виключають потрапляння в атмосферу шкідливих забруднюючих речовин;
- герметизація технологічного обладнання та допоміжних пристроїв для запобігання неорганізованих викидів;
- перехід на максимально можливе використання безперервних технологічних процесів та їх автоматизація;
- утилізація у виробничому процесі уловлених із викидів забруднюючих речовин;
- використання «маловуглецевих» технологій, що надають можливості зменшити викиди оксидів вуглецю.

Технологічні напрямки з раціонального використання та охорони вод включають:

— розробка і впровадження екологічно чистих технологій водопідготовки та очищення стічних вод;

— упровадження смартсистем щодо раціонального водоспоживання та обліку споживання води та ін.

Технології щодо екологічно безпечного поводження з відходами:

— технології утилізації та переробки різних видів промислових та твердих побутових відходів, що супроводжуються утворенням мінімальних обсягів викидів та скидів;

— технології та обладнання для переробки й знищення матеріалів та сировини, що містять небезпечні й особливо небезпечні забруднюючі речовини (медичні, хімічні відходи);

— технології об'єктів сфери поводження з відходами виробництва і споживання, включаючи особливо токсичні.

Для оцінки рівня екологічної модернізації використовуються певні методики, що передбачають аналіз та оцінку інформації по заданим показникам.

Показники екологічної модернізації у сфері охорони атмосферного повітря

1. Впровадження заходів з удосконалення технологічних процесів (включаючи перехід на інші види палива, сировини і ін.), тис.грн

2. Впровадження заходів з підвищення ефективності існуючих очисних установок (включаючи їх модернізацію, реконструкцію і ремонт), тис.грн

3. Впровадження заходів з будівництва і введення в дію нових газоочисних установок і систем, тис.грн

4. Впровадження заходів з ліквідації джерел забруднення, тис.грн

Показники екологічної модернізації у сфері охорони водних ресурсів

1. Економія забору води за рахунок оборотного та повторно– послідовного водопостачання, м³
2. Частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні, у %
3. Водоемність продукції, у м³/грн
4. Потужність очисних споруд, м³
5. Втрати води при транспортуванні, у % до загального забору води з природних водних об'єктів
6. Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону та раціональне використання природних ресурсів, тис. грн.
7. Капітальні інвестиції в очищення, тис. грн.
8. Капітальні інвестиції в інтегровані технології, тис. грн.

Показники екологічної модернізації сфери поводження з відходами

1. Частка капітальних інвестицій в інтегровані технології у сфері поводження з відходами в загальному обсязі капітальних інвестицій на поводження з відходами, %
2. Обсяги капітальних інвестицій в інтегровані технології у сфері поводження з відходами, тис. грн.
3. Обсяги утворення відходів I–IV класів небезпеки на особу, т на од. продукції
4. Обсяги утилізації відходів I–IV класів небезпеки, т
5. Обсяги спалення відходів I–IV класів небезпеки, т
6. Обсяги видалення відходів I–IV класів небезпеки, тис. т
7. Частка знешкоджених та утилізованих відходів I–IV класів небезпеки від їх утворення, %
8. Частка спалювання з використанням енергії у загальному обсязі спалювання відходів, %

3.3.3 Організаційна структура корпоративного екологічного управління.

Система корпоративного екологічного управління може створюватись на базі існуючих екологічних служб чи управлінь як складова загальної системи корпоративного управління відповідно до основних вимог стандарту ДСТУ ISO 14001:2015.

Функціональним структурним підрозділом апарату управління, діяльність якого пов'язується з охороною навколишнього середовища в корпорації або підприємстві є відділ, служба, рідше – бюро. У випадку невеликих виробництв та незначних впливів виробничої діяльності організації на довкілля уповноваженим вирішувати відповідні питання є окремий кваліфікований спеціаліст. Загалом структури систем екологічного управління, що застосовуються в різних типах організацій, поділяються на такі категорії:

- 1) структура, в якій відсутній функціональний підрозділ природоохоронного призначення або відповідний уповноважений фахівець;
- 2) структура, в якій функціональний підрозділ (служба, бюро) підприємства природоохоронного призначення поєднаний з іншим підрозділом (частіше з охорони праці). Відповідно цьому уповноважений фахівець поєднує інші посадові обов'язки;
- 3) структура, в якій створений окремий функціональний підрозділ з охорони довкілля;
- 4) структура, в якій існує окремий відділ з охорони навколишнього середовища та інші структурні елементи природоохоронного значення (наприклад, лабораторії), що керується керівником на рівні заступника генерального директора організації.

Найменш ефективною є структура екологічного управління першої категорії, а найбільш ефективна — четвертої. Позитивним в останньому випадку створюються умови щодо комплексного підходу до вирішення

екологічних проблем підприємства та більш повного поєднання природоохоронних та економічних цілей.

На ефективність роботи підрозділу суттєво впливає спосіб організації діяльності, що застосовується в ній. Найбільш розповсюдженими є наступні типи.

1. *Диференційований*. Розподіл обов'язків серед співробітників підрозділу здійснюється спеціалізовано, а саме по напрямку охорони елементів довкілля:

- охорона атмосферного повітря;
- охорона водних об'єктів;
- охорона довкілля від відходів.

Кількість спеціалістів, що уповноважені проводити діяльність по конкретному напрямку, залежить від обсягів негативного впливу організації на елемент навколишнього середовища. Наприклад, виробнича діяльність організації по випуску цементної продукції найбільший негативний вплив чинить на атмосферне повітря. Тому кількість спеціалістів, що виконують обов'язки по охороні повітряного басейну, буде більша ніж у випадку інших видів охорони елементів довкілля.

Даний тип розподілу обов'язків співробітників доцільний для великих організацій (металургійних, машинобудівних, хімічних). Достоїнством такого розподілу є можливість набуття досконалих знань та навичок співробітників, що спеціалізуються на певному напрямку. Разом з тим, у випадку перерозподілу обов'язків можуть виникати труднощі виконання робіт з нового напрямку.

2. *Інтегрований*. У даному випадку співробітники підрозділу виконують роботи, що стосуються різних сфер охорони довкілля. Наприклад, повітряного та водного басейну або сфери поводження з відходами та охорони водних об'єктів. Такий випадок має місце, коли негативний вплив організації на атмосферне повітря значний, а на інші елементи довкілля значно менший. Вказаний тип структури підрозділу характерний для середніх та невеликих організацій. Достоїнством такого розподілу є певна взаємозамінність

співробітників та можливість мати ширший професійний кругозір щодо комплексного вирішення екологічних завдань.

3.Змішаний. Співробітники можуть виконувати обов'язки щодо різних напрямків природоохоронної діяльності підрозділу. Такий тип організації діяльності характерний для середніх і дрібних організацій.

Підрозділ, що здійснює природоохоронну діяльність в організації, співпрацює та інформаційно взаємодіє з іншими її структурними підрозділами: технічними службами, лабораторіями, економічною службою.

Підрозділ організації з питань діяльності у природоохоронній сфері повинен мати відповідні організаційно–розпорядчі документи. *Організаційні документи* – це документи, що закріплюють функції, обов'язки та права органів протягом тривалого терміну.

Основними видами організаційних документів, які необхідні для діяльності підрозділу з охорони довкілля в організації є положення про структурний підрозділ та посадові інструкції його співробітників.

Положення про структурний підрозділ — внутрішній нормативний документ організації. Він встановлює порядок створення цього підрозділу, його завдання, функції, права та обов'язки, організацію роботи, а також взаємовідносини з іншими підрозділами організації. Зразок структури положення про відділ приведений на рис. 3.5.

На основі положення розробляються посадові інструкції працівників. Приклад положення про відділ охорони навколишнього середовища приведений у Додатку 6.

Посадові інструкції — документи, які визначають організаційно–правове становище працівника у структурному підрозділі, що забезпечує умови для його ефективної праці. Такі документи регламентують виробничий процес працівника, що відноситься до його посади.

Зразок структури посадової інструкції приведений на рис. 3.6.

Завдання, обов'язки, кваліфікаційні вимоги щодо начальника відділу охорони навколишнього середовища приведені в Довіднику кваліфікаційних

характеристик професій працівників (Випуск 1. "Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності").

Завдання та обов'язки начальника відділу охорони навколишнього середовища наступні.

1. Керує розробленням та впровадженням заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства, додержання правил і норм у галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, створення економіки замкненого циклу в процесі проектування, будівництва і експлуатації нових об'єктів підприємства, а також розширенні і реконструкції діючих виробництв.

ЗАТВЕРДЖУЮ Генеральний директор
_____ (підпис і його розшифрування)
ПОЛОЖЕННЯ про функціонування структурного підрозділу
<i>Структура тексту</i>
1. Загальні положення.
2. Основні завдання.
3. Функції.
4. Права й обов'язки.
5. Керівництво.
6. Взаємовідносини, зв'язок
 Керівник структурного підрозділу (підпис і його розшифрування)

Рис.3.5 — Зразок структури положення про функціонування структурного підрозділу

2. Організовує складання перспективних і поточних планів з охорони навколишнього середовища, здійснює контроль за їх виконанням.

3. Бере участь у розробленні заходів із забезпечення екологічної чистоти продукції, її безпечності для споживачів, створенні нових товарів і технологічних процесів з поліпшеними екологічними характеристиками.

4. Забезпечує проведення екологічної експертизи техніко–економічних обґрунтувань, проектів, а також створюваних нових технологій і обладнання, упровадження систем екологічного маркування продукції підприємства.

5. Керує розробленням екологічних стандартів і нормативів підприємства згідно з чинними державними, міжнародними (регіональними) і галузевими стандартами, забезпечує контроль за їх виконанням і своєчасний перегляд.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Заступник директора з кадрів
<hr style="width: 20%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/> <u>Особистий підпис</u>
«___»_____р.
Посадова інструкція працівника відділу
<i>Структура тексту</i>
1. Загальні положення (основні завдання працівника; порядок посідання посади; професійні вимоги; кому підпорядковується; основні документи, якими треба керуватися).
2. Функції (предмет, зміст, перелік видів робіт).
3. Права.
4. Посадові обов'язки.
5. Відповідальність.
6. Взаємини (зв'язки за посадою).
Керівник структурного підрозділу
<u>(підпис і його розшифрування)</u>
Співробітника ознайомлено_____

Рис.3.6 — Зразок структури посадової інструкції

6. Контролює правильність експлуатації очисних і захисних споруд.

7. Розробляє заходи щодо запобігання забрудненню навколишнього середовища, додержання екологічних норм, що забезпечують сприятливі умови праці, а також запобігання аваріям і катастрофам.

8. Бере участь у розробленні планів упровадження нової техніки, проведення науково–дослідних робіт зі створення на підприємстві економіки замкненого циклу, яку засновано на екологічно раціональній циркуляції матеріалів, збереженні і заміщенні не поновлюваних ресурсів, мінімізації, повторному використанні, переробленні і утилізації відходів, упровадженні маловідходної, безвідходної і екологічно чистої технології виробництва, раціональному використанні природних ресурсів, а також розробленні планів капітального будівництва природоохоронних об'єктів.

9. Проводить обґрунтований розрахунок ризиків для стану навколишнього середовища в процесі реалізації підприємством програм з очищення та інших природоохоронних заходів. Організовує розслідування причин і наслідків викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище, готує пропозиції щодо їх запобігання.

10. Керує розробленням заходів з поліпшення охорони навколишнього середовища на основі вивчення і узагальнення передового досвіду вітчизняних і зарубіжних підприємств.

11. Організовує ведення обліку показників, які характеризують стан навколишнього середовища, складання системи збереження відомостей про нещасні випадки, дані екологічного моніторингу, документації з ліквідації відходів і іншої інформації екологічного характеру, яка надається у розпорядження координатора природоохоронної діяльності.

12. Проводить роботу зі створення на підприємстві ефективної системи екологічної інформації, що розповсюджується на всіх рівнях управління, ознайомлення працівників підприємства з вимогами екологічного законодавства.

13. Бере участь у розробленні програм екологічного навчання. Забезпечує складання встановленої звітності.

14. Керує працівниками відділу.

Начальник відділу охорони навколишнього середовища повинен знати:

- екологічне законодавство;
- методичні, нормативні та інші керівні матеріали з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- систему екологічних стандартів та нормативів;
- перспективи розвитку галузі та підприємства;
- технологію виробництва продукції підприємства;
- устаткування підприємства і принципи його роботи;
- організацію роботи з охорони навколишнього середовища;
- чинні норми та правила з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- порядок проведення екологічної експертизи передпланових, передпроектних і проектних матеріалів;
- систему екологічної сертифікації;
- метрологічне забезпечення заходів з охорони навколишнього середовища
- порядок проведення екологічного моніторингу; передовий вітчизняний та світовий досвід у галузі охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування;
- порядок і строки складання звітності з охорони навколишнього середовища;
- основи економіки, організації праці, виробництва та управління;
- основи трудового законодавства;
- засоби обчислювальної техніки, комунікацій і зв'язку.

Кваліфікаційні вимоги начальника відділу: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); стаж роботи з охорони навколишнього середовища – не менше 2 років.

Приклад посадової інструкції начальника відділу охорони навколишнього середовища приведений у Додатку 7.

У посадовій інструкції інженера з охорони навколишнього середовища формулюються завдання, обов'язки, права, відповідальність, а також вимоги щодо знань, які вимагаються за посадою.

Завдання та обов'язки інженера з охорони навколишнього середовища наступні.

1. Здійснює контроль за додержанням у підрозділах підприємства чинного екологічного законодавства, інструкцій, стандартів і нормативів з охорони навколишнього середовища, сприяє зниженню шкідливого впливу виробничих факторів на життя і здоров'я працівників.

2. Розроблює проекти перспективних і поточних планів з охорони навколишнього середовища, контролює їх виконання.

3. Бере участь у проведенні екологічної експертизи техніко–екологічних обґрунтувань, проектів розширення і реконструкції діючих виробництв, а також створюваних нових технологій і устаткування, розробленні заходів з упровадження нової техніки.

4. Бере участь у проведенні науково–дослідних і дослідних робіт з очищення промислових стічних вод, запобігання забрудненню навколишнього середовища, викидів шкідливих речовин в атмосферу, зменшення або повної ліквідації технологічних відходів, раціонального використання земельних і водних ресурсів.

5. Здійснює контроль за додержанням технологічних режимів природоохоронних об'єктів, аналізує їх роботу, стежить за додержанням екологічних стандартів і нормативів, за станом навколишнього середовища в районі розташування підприємства.

6. Складає технологічні регламенти, графіки аналітичного контролю, паспорти, інструкції та іншу технічну документацію.

7. Бере участь у перевірці відповідності технічного стану устаткування вимогам охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування.

8. Складає встановлену звітність про виконання заходів з охорони навколишнього середовища, бере участь у роботі комісій з проведення екологічної експертизи діяльності підприємства.

Інженер з охорони навколишнього середовища повинен знати:

- екологічне законодавство;
- нормативні та методичні матеріали з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- систему екологічних стандартів і нормативів;
- виробничу та організаційну структуру підприємства і перспективи його розвитку;
- технологічні процеси і режими виробництва продукції підприємства;
- порядок проведення екологічної експертизи передпланових, передпроектних і проектних матеріалів;
- методи екологічного моніторингу;
- засоби контролю відповідності технічного стану устаткування підприємства вимогам охорони навколишнього середовища і раціонального природокористування; чинні екологічні стандарти і нормативи;
- передовий вітчизняний і світовий досвід у сфері охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- порядок обліку і складання звітності з охорони навколишнього середовища;
- основи економіки, організації праці, виробництва та управління;
- засоби обчислювальної техніки, комунікацій та зв'язку.

Кваліфікаційні вимоги щодо інженера з охорони навколишнього середовища наступні.

Провідний інженер з охорони навколишнього середовища: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст). Стаж роботи за

професією інженера з охорони навколишнього середовища I категорії – не менше 2 років.

Інженер з охорони навколишнього середовища I категорії: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); для магістра – без вимог до стажу роботи, спеціаліста – стаж роботи за професією інженера з охорони навколишнього середовища II категорії – не менше 2 років.

Інженер з охорони навколишнього середовища II категорії: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст). Стаж роботи за професією інженера з охорони навколишнього середовища – не менше 1 року.

Інженер з охорони навколишнього середовища: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціаліст) без вимог до стажу роботи.

Приклад посадової інструкції інженера з охорони навколишнього середовища приведений у Додатку 8.

Розпорядчі документи – це документи, за допомогою яких здійснюються розпорядча діяльність, оперативне керівництво в організації, відділі.

Розпорядження в контексті його застосування у рамках організації – документ управління, що видається керівником у рамках наданої компетенції для оперативного вирішення питань і є обов'язковим для працівників, яким він адресований. В розпорядженні використовуються слова «Зобов'язую, пропоную, доручаю, вимагаю».

Діяльність організації та її підрозділів також здійснюється у формі іншого розпорядчого документу – наказу. *Наказ* – розпорядчий документ, що видається керівником підприємства, організації, установи на правах єдиноначальності й в межах своєї компетенції. При цьому існує така класифікація наказів: наказ про особовий склад; наказ із загальних питань (з питань основної діяльності):

- ініціативний;
- на виконання розпоряджень вищих органів.

Наказ підписує лише перший керівник установи.

3.4 Громадське екологічне управління

У теперішній час громадське екологічне управління в Україні набуває все більшого поширення і сприяє підвищенню екологічної активності і свідомості населення та проведення ним дієвих екологічних заходів. Крім того, громадськість на умовах співпраці з публічною владою та контролю за її діяльністю поліпшує дієвість і якість прийняття управлінських рішень з охорони довкілля органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Юридичною основою громадського екологічного управління є система національних та міжнародних правових актів. Згідно їх положень участь громадян та їх об'єднань в екологічному управлінні може мати такі напрямки:

- участь у формуванні екологічної політики на різних рівнях її представлення;
- участь у прийнятті управлінських рішень;
- громадський екологічний моніторинг та контроль;
- ініціація та проведення екологічної експертизи.

У Декларації Ріо–де–Жанейро (принцип 10) зазначається, що екологічні проблеми найкраще вирішуються за участю всіх зацікавлених громадян на відповідному рівні. На національному рівні кожна людина повинна мати можливість належного доступу до всієї інформації про навколишнє середовище, яка є в розпорядженні владних структур, а також можливість брати участь у процесі прийняття рішень.

Орузька Конвенція детально визначає форми та механізми участі громадськості про доступ до інформації, участь громадськості в прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Для одержання найбільш оптимального результату форми участі громадськості у природоохоронній діяльності вибираються в залежності від конкретної ситуації, існуючих юридичних, матеріальних та організаційних можливостей.

До форм участі громадськості в управлінні охороною довкілля відносять:

- референдум;
- звернення громадян;
- збори громадян за місцем проживання;
- громадське обговорення проектів рішень в галузі екології;
- громадську екологічну експертизу;
- громадський екологічний контроль;
- збори, мітинги, демонстрації;
- звернення до суду та інші.

Національне законодавство у галузі громадського екологічного управління базується на Конституції України та включає низку нормативно-правових актів.

Конституція України визначає (ст.36), що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” закріплює екологічні права громадян України щодо об'єднання в громадські природоохоронні формування (ст.9) та встановлює права громадських природоохоронних об'єднань (ст.21).

Громадські природоохоронні організації мають право:

а) брати участь у розробці планів, програм по охороні навколишнього природного середовища, розробляти і пропагувати свої екологічні програми;

б) утворювати громадські фонди охорони природи; за погодженням з місцевими радами за рахунок власних коштів і добровільної трудової участі членів громадських організацій виконувати роботи по охороні та відтворенню природних ресурсів, збереженню та поліпшенню стану навколишнього природного середовища;

в) брати участь у проведенні центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів, перевірок виконання

підприємствами, установами та організаціями природоохоронних планів і заходів;

д) вільного доступу до екологічної інформації;

е) виступати з ініціативою проведення всеукраїнського і місцевих референдумів з питань, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, використанням природних ресурсів та забезпеченням екологічної безпеки;

є) вносити до відповідних органів пропозиції про організацію територій та об'єктів природно–заповідного фонду;

ж) подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій;

з) брати участь у заходах міжнародних неурядових організацій з питань охорони навколишнього природного середовища;

и) брати участь у підготовці проектів нормативно–правових актів з екологічних питань;

і) оскаржувати в установленому законом порядку рішення про відмову чи несвоєчасне надання за запитом екологічної інформації або неправомірне відхилення запиту та його неповне задоволення.

Діяльність громадських організацій в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до законодавства України на основі їх статутів.

Доступ до екологічної інформації в Україні забезпечується Законами України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та Постановою Верховної Ради України «Про інформування громадськості з питань, що стосуються довкілля». Згідно прийнятих положень розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати та надавати інформацію про стан довкілля, аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статись і загрожують здоров'ю та безпеці громадян. Підзаконними актами затверджено Перелік видів екологічної

інформації, яка повинна розміщатись на веб-сайті Міністерства екології та природних ресурсів України та Регламент розміщення видів екологічної інформації на веб-сайті цього ж міністерства.

Важливими нормативно-правовими документами для діяльності громадських організацій в Україні є Постанова Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики». В ній розглядається Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики та Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади та інших органах влади.

Громадська рада при Міністерстві екології та природних ресурсів України (далі – Громадська рада при Мінприроди України) є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом. Він утворений для забезпечення участі Інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю Мінприроди України, налагодження ефективної взаємодії з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики у сфері:

- 1) охорони навколишнього природного середовища, екологічної біологічної, генетичної та радіаційної безпеки;
- 2) поводження з відходами, пестицидами і агрохімікатами, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів;
- 3) відтворення та охорони земель, збереження, відтворення і невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття, формування, збереження і використання екологічної мережі, організації, охорони та використання природно-заповідного фонду;
- 4) збереження озонового шару, регулювання негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до неї;
- 5) розвитку водного господарства і меліорації земель;

б) геологічного вивчення та раціонального використання надр;

7) здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів.

Основними завданнями Громадської ради при Мінприроди України є:

1) створення умов для реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами;

2) здійснення громадського контролю за діяльністю Мінприроди України;

3) сприяння врахуванню громадської думки під час формування та реалізації державної політики в сферах діяльності Мінприроди України;

4) співпраця з Мінприроди України у підготовці та проведенні громадських обговорень з питань, що відносяться до його повноважень;

5) підготовка пропозицій до проектів нормативно-правових актів з питань забезпечення прав, свобод і законних інтересів громадян, розробником яких є Мінприроди України.

У склад Громадської ради при Мінприроді України входять громадські екологічні організації, серед яких: Громадська організація «Україна без сміття», Всеукраїнська громадська організація «Жива планета», Всеукраїнська екологічна громадська організація «МАМА-86», Громадська організація «Соціальна та екологічна безпека», Громадська організація «Український екологічний союз», Всеукраїнська громадська організація "Громада Рибалок України", Громадська організація «Асоціація незалежних екологічних аудиторів» та інші, діяльність яких зосереджена також на других важливих для суспільства питаннях. Крім цього Громадська рада включає благодійні фонди і організації, громадські спілки і асоціації.

В Україні існує декілька десятків громадських об'єднань, організацій, асоціацій екологічної спрямованості національного рівня. У кожній області проводять природоохоронну діяльність громадські організації, що спеціально створені для охорони навколишнього середовища, а також організації, що

виконують поряд з другими функціями окремі функції з охорони навколишнього середовища. Наприклад, у Харківській обл. у 2016 р. діяло 13 таких громадських організацій.

Важлива роль в управлінській екологічній діяльності громадськості України належить громадським інспекторам з охорони довкілля. Розпорядженням КМУ №616–р від 31 травня 2017 р. «Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища» визначено необхідність організувати здійснення громадського природоохоронного контролю з урахуванням нових засад і принципів. Зокрема планується:

- розширення повноважень громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища (природоохоронних інспекторів) у сфері природоохоронного моніторингу і нагляду (контролю);
- постійне підвищення професійної кваліфікації державних та громадських інспекторів шляхом запровадження спеціальних освітніх програм.

Контрольні запитання та завдання.

1. Охарактеризуйте поняття корпорації. Приведіть приклади відомих вам корпорацій.
2. Що являє собою система корпоративного екологічного управління? Поясніть її суть.
3. Визначте зв'язок корпоративного екологічного управління з корпоративним екологічним менеджментом та із загальною системою корпоративного управління.
4. Для яких цілей призначені міжнародні стандарти серії ISO 14000 та ДСТУ ISO 14000?
5. Охарактеризуйте основні положення стандарту ДСТУ ISO 14001:2015. Що передбачає діяльність, яка відповідає напрямкам: лідерство, планування, забезпечення, функціонування, оцінка результатів діяльності, поліпшення?

6. В чому полягає оцінка характеристик екологічності організації як спеціальної функції КЕУ?
7. Розкрийте суть поняття «оцінка життєвого циклу продукції» за стандартом ДСТУ ISO 14001:2015.
8. В чому полягає екологічне маркування і сертифікація продукції і послуг?
9. Охарактеризуйте суть екологічного аудиту, що проводиться в організації.
10. Визначте особливості корпоративного екологічного маркетинга.
11. Що таке «екологічний інжиніринг»? Які завдання ставляться щодо екоінжинірингу?
12. Як застосовується лізинг у екологічній діяльності організації?
13. Для чого призначається екологічне страхування? В чому полягає його суть?
14. В чому полягають завдання екологічної модернізації виробничої системи підприємства? Які технології рекомендуються для впровадження в промисловій організації при проведенні екологічної модернізації?
15. Охарактеризуйте диференційований, інтегрований та змішаний типи організаційної діяльності екологічного підрозділу підприємства.
16. Дайте визначення організаційним документам, які застосовуються в організації. Приведіть приклади таких документів.
17. Яку структуру рекомендується використовувати при розробці положення про відділ охорони довкілля в організації?
18. Що таке посадова інструкція? Яку структуру має посадова інструкція начальника відділу з охорони довкілля?
19. Охарактеризуйте основні положення інструкції інженера з охорони навколишнього середовища.
20. Які документи відносяться до розпорядчих? Приведіть приклади таких документів.

21. Охарактеризуйте і напрямки участі громадян та їх об'єднань в екологічному управлінні згідно національних та міжнародних правових актів.

22. Назвіть форми участі громадськості в управлінні охороною довкілля.

23. В чому полягають права громадських природоохоронних організацій згідно законодавства України?

24. У яких сферах державної політики проводиться діяльність Громадської ради при Мінприроди України?

25. Який склад Громадської ради при Мінприроди України?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Конституція України [Електронний ресурс]: закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: закон України № 1264–ХІІ від 25.06.1991 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>

3. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція); Ратифіковано Законом України N 832–ХІV ([832-14](#)) від 06.07.99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015

4. Декларація Декларація Ріо–де–Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 14.06.1992 . – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_455

5. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики [Електронний ресурс]: постанова КМУ №996 від 03.11.2019 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>

6. [Положення про Громадську раду при Міністерстві екології та природних ресурсів України](http://old.menr.gov.ua/index.php/public/rada/647-polozhennia-pro-hromadsku-radu-pry-ministerstvi-ekolohii-ta-pryrodnykh-resursiv-ukrainy) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.menr.gov.ua/index.php/public/rada/647-polozhennia-pro-hromadsku-radu-pry-ministerstvi-ekolohii-ta-pryrodnykh-resursiv-ukrainy>
7. Про схвалення Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища [Електронний ресурс]: розпорядження КМУ №616-р від 31 травня 2017 р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616-2017-%D1%80>
8. Шевчук, Ю.М. Екологічне управління [Текст]: підруч. /В.Я. Шевчук, Ю.М.Саталкін, Г.О.Білявський. — Київ:Либідь, 2004. – 432 с.
9. Хартія підприємницької діяльності в інтересах сталого розвитку. Принципи природоохоронної політики [Електронний ресурс]: Міжнародна торгівельна палата, ICC [Business Charter for Sustainable Development](https://www.iisd.org/business/tools/principles_icc.aspx) – Режим доступу: https://www.iisd.org/business/tools/principles_icc.aspx
10. Ігнат'єва, І.А. Корпоративне управління [Текст]: підручник / І.А.Ігнат'єва, О.І.Гарафонова. – К. : «Центр учбової літератури», 2013. – 600 с.
11. ДСТУ ISO 14001:2015 (ISO 14001:2015, IDT). Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування. Видання офіційне. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2016.
12. Заверуха, Н.М. Основи екології [Текст]: нав,пос./ Н.М.Заверуха, В.В.Серебряков, Ю.А.Скиба. — К.:Каравела, 2015. – 304 с.
13. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. Випуск 1 "Професії працівників, що є загальними для всіх видів економічної діяльності" [Електронний ресурс]: наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 336 від 29.12.2004 – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/big/text15/pg1.htm>
14. Вічевич, А. М.Екологічний маркетинг [Текст]: нав,пос./ А. М. Вічевич, Т.В. Вайданич, І.І. Дідович, А. П. Дідович. — Львів: УкрДЛТУ, 2002. — 248 с.

15. Екологічна модернізація в системі природно–техногенної та екологічної безпеки / [М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016.– 455 с.

Додаткова література

16. ДСТУ 4163–2003. Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно–розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. – К.: Держспоживстандарт України, 2003. — 22 с.

17. Карпенко, О.О. Сучасне діловодство [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. О. Карпенко, М. М. Матліна. – Х. : Нац. аерокосм. ун–т «Харк. авіац. ін–т», 2009. — 75 с. — Режим доступу: <http://ito.vspu.net/ENK/2016–2017/>

18. Чекавська, Я.О. Теоретико–правові підходи до функцій екологічного менеджменту [Текст] / Науковий вісник Херсонського державного університету, 2014. — Вип 1 (Т.2) — с.34 — 40.

19. Екологічне маркування. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://menr.gov.ua/content/ekologichne–markuvannya.html>

20. Юрченко, Л.І. Екологія [Текст]: навч. посіб. / Л.І. Юрченко. — К.:Видавничий дім “Професіонал”, 2009. — 304 с.

21. Авраменко, Н.Л. Екологія [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Н.Л. Авраменко, С.Я. Цимбалюк. — УДФСУ, Ірпінь, 2011. — 249 с. — Режим доступу: <http://ito.vspu.net/ENK/2016–2017/>

22. Городиська, Н.А. Поняття інжинірингу та його значення у ринкових умовах господарювання [Текст]/Н.А.Городиська//Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2012. – № 727. – С. 33–39.

23. Лісовська, Н.В. Екологічний лізинг як перспективний напрям розвитку інноваційної економіки в інформаційну добу [Текст] // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 103 (Частина I), 2011. — С. 179–183.

24. Дмитренко, Т.В. Проблеми та перспективи страхування екологічних ризиків в Україні [Текст] / Т.В.Дмитренко, Н.О.Телюра // Комунальне господарство міст, 2017, випуск 137. — С.80 — 86.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1 — Постанова КМУ від 17 вересня 1996 р. №1147

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 17 вересня 1996 р. N 1147

Київ

Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів

{ Із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ

N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001

N 1534 (1534-2003-п) від 02.10.2003

N 702 (702-2004-п) від 26.05.2004

N 1607 (1607-2004-п) від 30.11.2004

N 1700 (1700-2004-п) від 17.12.2004

N 635 (635-2009-п) від 24.06.2009

N 991 (991-2009-п) від 31.08.2009

N 1132 (1132-2009-п) від 21.10.2009

N 834 (834-2010-п) від 27.08.2010

N 996 (996-2011-п) від 19.09.2011

N 1359 (1359-2011-п) від 28.12.2011

N 507 (507-2012-п) від 31.05.2012

N 837 (837-2012-п) від 25.07.2012

N 804 (804-2013-п) від 30.10.2013

N 464 (464-2014-п) від 17.09.2014

N 711 (711-2015-п) від 16.09.2015

ПЕРЕЛІК

видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів

Охорона і раціональне використання водних ресурсів

1. Будівництво у населених пунктах, на новобудовах і розширення та реконструкція на діючих підприємствах: { Абзацперший пункту 1 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 } необхідних споруд для очищення стічних вод, що утворюються в промисловості, комунальному господарстві, інших галузях народного господарства;

· дослідних та дослідно-промислових установок, пов'язаних з розробленням методів очищення стічних вод;

· берегових споруд для прийому та очищення з плавзасобів господарсько-побутових стічних вод (в тому числі баластних) і сміття для утилізації, складування і очищення;

· систем роздільної каналізації, каналізаційних мереж і споруд на них;

· систем водопостачання з замкнутими циклами з поверненням для потреб технічного водопостачання стічних вод після їх відповідного очищення і оброблення (включаючи оборотні системи гідрозоловидалення і гідровидалення різних шламів);

· оборотних систем виробничого водопостачання, а також систем послідовного і повторного використання води, в тому числі води, що надходить від інших підприємств;

· споруд для збирання, очищення та використання вод поверхневого стоку у системах водопостачання; водопровідних мереж у місцях утворення депресійних ліюк.

{ Пункт 1 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ N 991(991–2009–п) від 31.08.2009 }

2. Придбання насосного і технологічного обладнання для заміни такого, що використало свої технічні можливості на комунальних каналізаційних системах, установок, обладнання і технічного флоту для збирання нафти, сміття та інших рідких, твердих відходів з суден.

3. Створення водоохоронних зон з комплексом агротехнічних, лісомеліоративних, гідротехнічних, санітарних та інших заходів, спрямованих на запобігання забрудненню, засміченню та виснаженню водних ресурсів, а також винесення об'єктів забруднення з прибережних смуг.

4. Будівництво, розширення та реконструкція руслових аераційних станцій.

{ Пункт 4 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519–2001–п) від 17.11.2001 }

5. Будівництво та реконструкція розсіюючих випусків очищених стічних вод та проведення заходів щодо запобігання тепловому забрудненню водойм.

{ Пункт 5 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519–2001–п) від 17.11.2001 }

6. Ліквідаційний тампонаж або переведення на регульований режим роботи самовиливних артезіанських свердловин.

7. Заходи з охорони підземних вод та ліквідації джерел їх забруднення.

8. Реконструкція або ліквідація фільтруючих накопичувачів стічних вод з метою відвернення чи припинення забруднення підземних і поверхневих вод.

8–1. Реконструкція гідротехнічних споруд.

{ *Перелік доповнено пунктом 8–1 згідно з Постановою КМ N 635 (635–2009–п) від 24.06.2009* }

9. Роботи, пов'язані з поліпшенням технічного стану та благоустрою водойм.

10. Ведення водного кадастру.

11. Паспортизація малих річок і водойм.

12. Заходи щодо відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок, а також заходи для боротьби з шкідливою дією вод (біологічна меліорація водних об'єктів, винесення водоохоронних зон в природу, упорядкування джерел, очищення русел від дерев, що потрапили до них внаслідок проходження весняних повеней, будівництво протиповеневих водосховищ і дамб тощо).

13. Обстеження та паспортизація ставків–відстійників шахтних вод, шламонакопичувачів та хвостосховищ, гідротехнічних споруд.

14. Заходи очищення стічних скидних і дренажних вод з меліоративних систем (включаючи скидні води з рисових полів) та поліпшення їх якості (акумуляючі ємкості, відстійники, споруди та пристрої для аерації вод, біологічні канали, екрани для затримування пестицидів та інші).

15. Розроблення методик, технологій, установок, обладнання, приладів контролю, проведення робіт з очищення водних ресурсів, забруднених пестицидами і агрохімікатами та їх знезараження.

16. Спорудження установок для очищення і поліпшення якості води для зрошення сільськогосподарських культур.

17. Розроблення, виготовлення та придбання систем, приладів, оснащення спеціального транспорту для здійснення контролю за кількістю та якістю поверхневих, підземних та стічних вод і скидів шкідливих речовин у водні ресурси.

17-1. Роботи із заповнення водою водосховищ та інших водних об'єктів Автономної Республіки Крим.

{Перелік доповнено пунктом 17-1 згідно з Постановою КМ N 834 (834-2010-п від 27.08.2010; із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N837 (837-2012-п) від 25.07.2012}

17-2. Проведення водообміну Краснопавлівського водосховища.

{Перелік доповнено пунктом 17-2 згідно з Постановою КМ N 507 (507-2012-п) від 31.05.2012}

Охорона атмосферного повітря

18. Організація виробництва, установлення та реконструкція обладнання для очищення газопилового потоку від забруднюючих речовин хімічного та біологічного походження, що викидаються в атмосферу повітря, та зниження рівня впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря; розроблення технології, організація виробництва та застосування матеріалів, використання методів та впровадження технологій, що забезпечують запобігання виникненню, зниження рівня впливу чи усунення факторів забруднення атмосферного повітря. { Пункт 18 в редакції Постанови КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

19. Будівництво дослідних та дослідно-промислових установок для розроблення методів очищення газів, що відводяться від джерел шкідливих викидів в атмосферу.

20. Розроблення та виготовлення систем і приладів контролю та оснащення ними стаціонарних джерел викидів шкідливих речовин в атмосферу та пунктів контролю і спостереження за забрудненням атмосферного повітря.

21. Спорудження і оснащення контрольно-регулювальних пунктів для перевірки і зниження токсичності відпрацьованих газів транспортних засобів.

22. Розроблення, організація виробництва пристроїв для очищення відпрацьованих газів двигунів та оснащення ними транспортних засобів.

{ Пункт 22 в редакції Постанови КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

23. Проведення робіт з інвентаризації джерел забруднення навколишнього природного середовища.

Охорона і раціональне використання земель

24. Впровадження ґрунтозахисної системи землеробства з контурно-меліоративною організацією території.

25. Будівництво, розширення та реконструкція протиерозійних, гідротехнічних, протикарстових, берегозакріплювальних, протизсувних, протиобвальних, протилавинних і протиселевих споруд, а також проведення заходів з захисту від підтоплення і затоплення, направлених на запобігання розвитку небезпечних геологічних процесів, усуненню або зниженню до допустимого рівня їх негативного впливу на території і об'єкти. Проведення заходів щодо хімічної меліорації ґрунтів.

{ Пункт 25 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519(1519-2001-п) від 17.11.2001 }

26. Проведення агролісотехнічних заходів на ярах, балках та інших ерозійно небезпечних землях.

27. Рекультивація порушених земель та використання родючого шару ґрунту під час проведення робіт, пов'язаних із порушенням земель.

27-1. Рекультивація територій полігонів твердих побутових відходів.

{ Перелік доповнено пунктом 27–1 згідно з Постановою КМ N 1132 (1132–2009–п) від 21.10.2009 }

28. Засипка і виположування ярів, балок з одночасним їх дренажуванням.

29. Заходи, пов'язані з створенням захисних лісових насаджень на еродованих землях, вздовж водних об'єктів (в тому числі водойм, магістральних каналів, тощо) та полезахисних смуг.

30. Терасування крутих схилів.

31. Консервація деградованих і забруднених земель.

32. Поліпшення малопродуктивних земельних угідь.

33. Розроблення технологій, обладнання для знезараження, очищення землі, забрудненої пестицидами і агрохімікатами.

34. Проведення обстеження ґрунтів

35. Ведення земельного кадастру.

Охорона і раціональне використання мінеральних ресурсів

36. Заходи, здійснювані з метою застосування раціональних, екологічно безпечних технологій видобування корисних копалин і вилучення наявних у них компонентів, що мають промислове значення, недопущення наднормативних втрат і погіршення якості корисних копалин, а також відбіркового відпрацювання багатих ділянок родовищ корисних копалин, що призводитиме до втрат їх запасів.

37. Будівництво, розширення та реконструкція комплексів для закладки відпрацьованих, відкритих та підземних гірничих виробок супутніми породами, що не утилізуються.

{Пункт 37 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519–2001–п) від 17.11.2001 }

38. Розроблення технологій і обладнання для вилучення супутніх цінних компонентів з мінеральної сировини, розкривних і вміщуючих порід, відходів виробництва, з уловлюваних продуктів пригазо– і водоочищенні та будівництво відповідних установок.

39. Заходи, пов'язані з селективним видобуванням і зберіганням корисних копалин, розкривних та вміщуючих порід, відходів виробництва, що містять компоненти, які тимчасово не використовуються у народному господарстві, але є потенційно корисними.

40. Заходи щодо захисту родовищ (газових, нафтових, вугільних, торфових та ін.) від пожеж, затоплення, обвалів та придбання для цієї мети обладнання.

41. Картування забруднених територій, ведення аерокосмічного моніторингу геологічного середовища, ведення постійно діючих моделей геологічного середовища, радіоекологічні дослідження, ліквідаційний тампонаж свердловин.

Охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів

42. Спорудження установок для утилізації відходів лісозаготівельної та деревообробної промисловості.

43. Ліквідація лісових та степових пожеж і пожеж торфовищ та їх наслідків.

{ Пункт 43 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519–2001–п) від 17.11.2001 }

44. Ліквідація наслідків буреломів, сніголомів, вітровалів.

45. Ліквідація негативних наслідків техногенного впливу на лісові насадження.

46. Проведення заходів з виявлення запасів природних рослинних ресурсів, затрати на їх охорону і відтворення.

47. Заходи з озеленення міст і сіл.

48. Створення станцій і лабораторій біологічного та хімічного захисту лісових насаджень

Охорона і раціональне використання ресурсів тваринного світу

49. Будівництво, розширення та реконструкція розплідників і ферм для розведення диких звірів та птахів з метою їх розселення в природному середовищі.

{ Пункт 49 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

49-1. Будівництво та облаштування притулків для утримання безпритульних тварин.

{ Перелік доповнено пунктом 49-1 згідно з Постановою КМ N 1359 (1359-2011-п) від 28.12.2011 }

50. Заходи щодо охорони тваринного світу та боротьби з браконьєрством (придбання матеріально-технічних засобів тощо).

51. Ведення кадастру тваринного світу.

52. Будівництво, реконструкція, розширення, технічне переозброєння, оснащення рибозаводних підприємств і виробничо-кліматизаційних баз для одержання та вирощування личинок життестійкої молоді цінних промислових риб для зариблення природних водойм і водосховищ комплексного призначення.

До зазначеного не входять витрати на одержання та вирощування личинок і молоді риб для товарного вирощування в ставкових, озерних та інших спеціалізованих рибних господарствах.

53. Оптимізація роботи гідровузлів ГЕС на Дніпрі, Дністрі та інших ріках, забезпечення рибогосподарських та екологічних попусків води.

Обводнення природних нерестовищ, будівництво міграційних каналів, штучних нерестовищ з керованим гідрологічним режимом.

54. Будівництво, розширення та реконструкція механічних, гідравлічних, фізіологічних рибозахисних пристроїв на промислових, комунальних і сільськогосподарських водозаборах.

{ Пункт 54 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

55. Будівництво, розширення та реконструкція рибоходів.

{ Пункт 55 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

56. Створення криогенного банку генофонду цінних промислових видів риб.

Збереження природно-заповідного фонду

57. Будівництво, обладнання, реконструкція і розширення приміщень, призначених для проведення науково-дослідних робіт, пропаганди природоохоронних знань і створення експозицій, а також інших об'єктів (майстерень, кордонів, установок для миття машин з безстічним циклом, мостів, доріг, стежок, огорож і вольєрів), будівництво гідротехнічних та інших споруд, об'єктів зв'язку взаповідниках, національних природних парках, ботанічних садах, дендрологічних парках, зоологічних парках та парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва з метою збереження та відтворення природних екологічних систем і пов'язаних з діяльністю цих установ, а також витрати на утримання об'єктів природно-заповідного фонду.

58. Створення центрів для розведення рідкісних та зникаючих тварин і рослин.

59. Придбання спеціального обладнання, транспортних засобів і засобів зв'язку, віднесених до організацій заповідників та інших природоохоронних установ.

60. Проведення спеціальних заходів, спрямованих на запобігання знищенню чи пошкодженню природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

61. Витрати на резервування територій для заповідання.

62. Розроблення проектів створення територій і об'єктів природно-заповідного фонду та організації їх територій.

63. Діяльність щодо збереження видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, поліпшення середовища їх перебування чи зростання, створення належних умов для розмноження у природних умовах, розведення та розселення.

64. Створення центрів і банків генетичного матеріалу тварин і рослин, які знаходяться під загрозою зникнення.

65. Створення екологічних фондів при природно-заповідних об'єктах.

66. Здійснення заходів щодо відновлення корінних природних комплексів на заповідних територіях.

Раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів

67. Будівництво, технічне переобладнання і реконструкція сміттєпереробних і сміттєспалювальних заводів.

68. Будівництво, розширення та реконструкція споруд, придбання та провадження установок, обладнання та машин для збору, транспортування, перероблення, знешкодження та складування побутових, сільськогосподарських і промислових відходів виробництва, кубових залишків.

{ Пункт 68 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

69. Будівництво, розширення та реконструкція установок, виробництв, цехів для одержання сировини або готової продукції з відходів виробництва та побутових відходів.

{ Пункт 69 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

70. Будівництво, розширення та реконструкція комплексів, спеціалізованих полігонів та інших об'єктів для знешкодження та захоронення непридатних для використання пестицидів, шкідливих і токсичних промислових та інших відходів.

{ Пункт 70 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

71. Гасіння породних відвалів, що горять, та їх реформування. Спеціальне складування відходів вуглевидобутку та вуглезбагачення, що запобігає їх самозайманню. Рекультивация та озеленення породних відвалів.

72. Спеціальні роботи щодо запобігання пилоутворенню на прилеглих територіях шламонакопичувачів і хвостосховищ.

73. Будівництво, розширення та реконструкція цехів утилізації осадів на очисних каналізаційних та водопровідних комплексах. { Пункт 73 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

74. Будівництво та реконструкція установок знешкодження та утилізації шламів. { Пункт 74 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001 }

74-1. Забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних речовин, у тому числі непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин, твердого ракетного палива.

{ Перелік доповнено пунктом 74–1 згідно з Постановою КМ N 1132 (1132–2009–п) від 21.10.2009; із змінами, внесеними згідно з постановою КМ N 464 (464–2014–п) від 17.09.2014 }

Ядерна і радіаційна безпека

75. Розроблення і реалізація державних цільових і регіональних екологічних програм першочергових заходів захисту населення від факторів радіаційного забруднення навколишнього природного середовища.

{ Пункт 75 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1607 (1607–2004–п) від 30.11.2004 }

75–1. Підтримка у безпечному стані енергоблоків Чорнобильської АЕС та об'єкта "Укриття", заходи з підготовки дозв'язання її з експлуатації, підтримка екологічно безпечного стану у зонах відчуження і безумовного (обов'язкового) відселення, виконання робіт у сфері поводження з радіоактивними відходами неядерного циклу, будівництво комплексу "Вектор" та експлуатація го об'єктів.

{ Розділ "Ядерна і радіаційна безпека" доповнено пунктом 75–1 згідно з Постановою КМ N 711 (711–2015–п) від 16.09.2015 }

{ Пункт 76 виключено на підставі Постанови КМ N 1519 (1519–2001–п) від 17.11.2001 }

Наука, інформація і освіта, підготовка кадрів, екологічна експертиза, організація праці, забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища

{ Назва розділу із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ N 702 (702–2004–п) від 26.05.2004, N 1700 (1700–2004–п) від 17.12.2004 }

76. Запровадження та обслуговування функціонування державної системи моніторингу навколишнього природного середовища, автоматизованих геоінформаційних систем та приладів, у тому числі впровадження технологій дистанційного зондування Землі із застосуванням засобів автоматизації та геоінформаційних систем.

{ Пункт 76 в редакції Постанови КМ N 996 (996–2011–п) від 19.09.2011, N 804 (804–2013–п) від 30.10.2013 }

77. Розроблення державних цільових і регіональних екологічних програм.

{ Пункт 77 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1607 (1607–2004–п) від 30.11.2004 }

78. Наукові дослідження, проектні та проектно–конструкторські розроблення, що охоплюють зазначені у переліку природоохоронні заходи.

79. Розроблення екологічних стандартів і нормативів.

80. Проведення науково–технічних конференцій і семінарів, організація виставок, фестивалів та інших заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища, видання поліграфічної продукції з екологічної тематики, створення бібліотек, відеотек, фонотек тощо.

81. Організація і здійснення робіт з екологічної освіти, підготовки кадрів, підвищення кваліфікації та обміну досвідом роботи працівників природоохоронних органів.

82. Проведення екологічної експертизи.

83. Утримання та оснащення природоохоронних організацій приладами, обладнанням і спеціальними транспортними засобами, зміцнення матеріально-технічної бази спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища, його урядових і територіальних органів, а також установ та організацій, що належать до сфери його управління.

{ Пункт 83 в редакції Постанови КМ N 1519 (1519-2001-п) від 17.11.2001, із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 1534 (1534-2003-п) від 02.10.2003 }

84. Забезпечення участі у діяльності міжнародних організацій природоохоронного спрямування, у тому числі сплата членських внесків. { Розділ доповнено пунктом 84 згідно з Постановою КМ N 702 (702-2004-п) від 26.05.2004 }

85. Впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

{ Перелік доповнено пунктом 85 згідно з Постановою КМ N 1700 (1700-2004-п) від 17.12.2004 }

Додаток 2 — Класифікація видів природоохоронної діяльності (СЕРА, 2000)

1. Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату

1.1 Попередження утворення забруднення за допомогою зміни виробничого процесу з метою охорони атмосферного повітря, збереження клімату і захисту озонового шару

1.2 Очищення димових газів і вентиляційних викидів метою охорони атмосферного повітря, збереження клімату і захисту озонового шару

1.3 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

1.4 Інша

2. Очищення стічних вод (включаючи запобігання та очищення скидів у поверхневі води)

2.1 Попередження утворення забруднення за допомогою внесення зміни у виробничий процес

2.2 Системи каналізації

2.3 Очищення стічних вод

2.4 Очищення охолоджуючої води

2.5 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

2.6 Інша

3. Поводження з відходами (включаючи переробку малорадіоактивних відходів, компостування, зметене сміття при збиранні на вулицях, утилізацію)

3.1 Попередження утворення відходів за допомогою внесення зміни у виробничий процес

3.2 Збір і транспортування відходів

3.3 Переробка і розміщення небезпечних відходів: термічна переробка, розміщення на полігоні, інші методи

3.4 Переробка і розміщення безпечних відходів: спалювання, розміщення на полігоні, інші методи

3.5 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

3.6 Інша

4. Захист і реабілітація ґрунту, підземних і поверхневих вод (включаючи всі види усунення забруднення)

4.1 Запобігання інфільтрації забруднювачів

4.2 Очищення ґрунтів і водних об'єктів

4.3 Запобігання ерозії та інших видів фізичної деградації ґрунту

4.4 Запобігання засолонення, розсолення ґрунтів

4.5 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

4.6 Інша

5. Зниження шумового і вібраційного впливу (за винятком заходів з охорони праці)

5.1 Заходи запобігання на джерелі шумового і вібраційного впливу: автомобільний і рейковий транспорт, авіаційний транспорт, промислові виробництва, інші

5.2 Застосування антишумових і антивібраційних конструкцій для автомобільного і рейкового транспорту, авіаційного транспорту, промислових виробництв, інших

5.3 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

5.4 Інша

6. Збереження біорізноманіття та середовища існування

6.1 Захист і відновлення чисельності видів, збереження довкілля

6.2 Збереження природних і ландшафтних об'єктів

6.3 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

6.4 Інша

7. Радіаційна безпека (за винятком заходів із запобігання аваріям та катастрофам)

7.1 Забезпечення безпеки навколишнього середовища

7.2 Транспортування та переробка високорадіоактивних відходів

7.3 Аналітичні виміри, контроль, лабораторні дослідження і т.п.

7.4 Інша

8. Науково–дослідні роботи

8.1 Охорона атмосферного повітря і проблеми зміни клімату

8.2 Охорона вод

8.3 Поводження з відходами

- 8.4 Охорона ґрунтів і водних об'єктів
- 8.5 Шум і вібрація
- 8.6 Збереження біорізноманіття та середовища існування
- 8.7 Радіаційна безпека
- 8.8 Інші

9. Інші напрямки природоохоронної діяльності

9.1 Загальні управлінські витрати при проведенні природоохоронної діяльності, включаючи адміністративні витрати, організацію управління і т.п .; природоохоронний менеджмент

9.2 Освіта, навчання, інформаційне забезпечення

9.3 Види діяльності, витрати по яким не вдається розділити відповідно до зазначених вище напрямками

9.4 Неназвані напрямки

Додаток 3 — Приклади знаків екологічного маркування, що належать регіональним та національним програмам I типу, визнаним на міжнародному рівні (<https://menr.gov.ua/content/ekologichne-markuvannya.html>)

1. ЄС.

Європейська комісія. Реєстр сертифікованої продукції



2. Країни Північної Європи (Швеція, Норвегія, Данія, Фінляндія, Нідерланди) Північний орган екологічного маркування. Реєстр сертифікованої продукції



3. Україна

Центр екологічної сертифікації та маркування ВГО «Жива планета». Реєстр сертифікованої продукції



4. США

НПО «Зелена печатка». Реєстр сертифікованої продукції



5. Японія

Японська асоціація з навколишнього середовища. Реєстр сертифікованої продукції



Додаток 4 — Приклади екологічного маркування II типу.

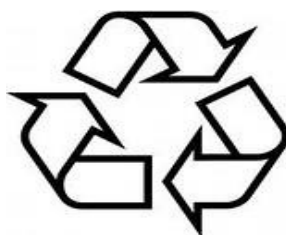
1. Знак рециклінгу («Стрічка Мебіуса»)

Продукт чи упаковка для нього містять повторно перероблену сировину



2. Знак рециклінгу.

Продукція чи її упаковка можуть бути повторно перероблені.



3. Виріб чи пакувальний матеріал підлягають біологічному розкладу на 100%.



4. Не смітити, здавати використані вироби на повторну переробку і викидати їх у роздільні сміттєві баки для паперу, скла, полімеру, ганчір'я тощо. Такий знак зазвичай наноситься разом з написами «Тримай країну в чистоті!» («Keep your country tidy») чи «Дякуємо» («Thank you», «Gracias»).



5. Спеціальне маркування, яке дозволяє відрізнити різні види полімерів та інших пакувальних матеріалів за їх походженням. Цифра у середині знаку та код PS вказує на вид пакувального матеріалу.



ДОДАТОК 5 — ДОДАТОК 1 до Постанови КМУ від 16.11.2002 р. № 1788

Перелік груп об'єктів підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру, за категорією небезпеки

Групи об'єктів підвищеної небезпеки	Категорія небезпеки
Об'єкти, на яких можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, у тому числі пожежовибухонебезпечні, в кількості, що дорівнює чи перевищує норматив граничної маси для об'єкта 1 класу, визначеного відповідно до Порядку ідентифікації та обліку об'єктів підвищеної небезпеки, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 р. N 956 (<u>956-2002-п</u>) (далі – Порядок)	1
Гідротехнічні споруди 1, 2 і 3 класу (таблиця 1)	2
Хвостосховища, шламонакопичувачі, накопичувачі токсичних відходів (таблиця 2 Додатку 1 до Порядку і правил Постанови)	3
Об'єкти, на яких можуть використовуватися або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини, у тому числі пожежовибухонебезпечні, в кількості, що дорівнює чи перевищує норматив граничної маси для об'єкта 2 класу, але не більше ніж норматив граничної маси для об'єкта 1 класу, визначеного відповідно до Порядку	3
Гідротехнічні споруди 4 класу (таблиця 1 Додатку 1 до Порядку і правил Постанови)	

ДОДАТОК 6 – ПРИКЛАД ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДДІЛ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

(<http://trudova-ohrana.ru/primery-dokumentov/zrazki-polozhennja-pro-vddli/3904-polozhennja-pro-vddl-ohoroni-navkolishnogo-seredovishha.html>)

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ВІДДІЛ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

(приклад типового Положення)

1. Загальні положення відділу охорони навколишнього середовища

1.1. Відділ охорони навколишнього середовища є самостійним структурним підрозділом підприємства.

1.2. Відділ створюється і ліквідується наказом директора підприємства.

1.3. Відділ підпорядковується безпосередньо директору підприємства.

1.4. Керівництво відділу:

1.4.1. Відділ очолює начальник відділу охорони навколишнього середовища, призначуваний на посаду наказом директора підприємства.

1.4.2 Начальник відділу охорони навколишнього середовища має ____ заступника (ів).

1.4.3 Обов'язки заступника (ів) визначаються (розподіляються) начальником відділу охорони навколишнього середовища.

1.4.4. Заступник(и) і керівники структурних підрозділів у складі відділу охорони навколишнього середовища, інші працівники відділу призначаються на посади і звільняються з посад наказом директора підприємства за наданням начальника відділу охорони навколишнього середовища.

2. Структура відділу охорони навколишнього середовища

2.1. Склад і штатну кількість співробітників відділу охорони навколишнього середовища затверджує директор підприємства виходячи з умов і особливостей діяльності підприємства за наданням начальника відділу охорони навколишнього середовища і за узгодженням з

(відділом кадрів; відділом організації й оплати праці)

2.2 До складу відділу входять

(структурні підрозділи, групи фахівців та ін.)

3. Задачі і функції підрозділу

№ пп	Задачі	Функції
3.1	Забезпечення дотримання на підприємстві екологічних норм і правил.	Розробка і впровадження заходів, спрямованих на виконання вимог законодавства по дотриманню стандартів і нормативів в області: – охорони навколишнього середовища; – раціонального використання природних ресурсів; – розширення і реконструкції діючих виробництв. Складання перспективних і поточних планів охорони навколишнього середовища на всіх стадіях господарського процесу: – доексплуатаційній (розміщення об'єктів, підготовка проектів, будівництво, прийняття та експлуатація об'єктів);

		<p>– (встановлення нормативів викидів, одержання дозволів на викид, проведення контрольних заходів);</p> <p>– післяексплуатаційній (вихід продукції, розміщення відходів).</p> <p>Участь у розробці заходів для забезпечення екологічної чистоти продукції, що випускається, її безпеки для споживачів, у створенні нових товарів і технологічних процесів з поліпшеними екологічними характеристиками.</p> <p>Забезпечення проведення екологічної експертизи техніко–економічних обґрунтувань, проектів, а також новостворюваних технологій і устаткування, впровадження систем екологічного маркування продукції підприємства.</p>
3.2	<p>Забезпечення дотримання нормативів якості навколишнього середовища на основі дотримання затверджених технологій, впровадження екологічно безпечних технологій і виробництв.</p>	<p>Одержання державних дозволів на викид і скидання шкідливих речовин, сховища відходів.</p> <p>Розробка екологічних стандартів і нормативів підприємства відповідно до діючих державних, міжнародних (регіональних) і галузевих стандартів, контроль за їхнім виконанням і вчасний перегляд.</p> <p>Контроль за дотриманням у підрозділах підприємства діючого екологічного законодавства, інструкцій, стандартів і нормативів по охороні навколишнього середовища.</p> <p>Контроль за експлуатацією очисних і захисних споруд.</p> <p>Підготовка документів і матеріалів, необхідних для оформлення податкових, кредитних та інших пільг, передбачених Законом України "Про охорону навколишнього середовища", при впровадженні маловідхідних та ресурсозберігаючих технологій і нетрадиційних видів енергії, здійсненні інших ефективних заходів по охороні навколишнього середовища на підприємстві.</p> <p>Організація розслідування причин і наслідків викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище і підготовка пропозицій щодо їхнього попередження.</p> <p>Складання технологічних регламентів, графіків аналітичного контролю, паспортів, інструкцій та іншої технічної документації.</p> <p>Складання звітності про проведення на підприємстві заходів щодо охорони навколишнього середовища.</p> <p>Участь у роботі комісій з перевірки діяльності підприємства.</p>

3.3	Первинний облік природних ресурсів і облік шкідливих речовин, що викидаються підприємством.	<p>Облік показників, що характеризують стан навколишнього середовища.</p> <p>Створення системи збереження відомостей про нещасливі випадки, даних екологічного моніторингу, документації з ліквідації відходів та іншої інформації екологічного характеру.</p> <p>Робота зі створення на підприємстві ефективної системи екологічної інформації, розповсюджуваної на всіх рівнях управління, а також проведення заходів щодо ознайомлення працівників підприємства з вимогами екологічного законодавства.</p>
3.4	Запобігання шкідливому впливу виробництва на навколишнє середовище.	<p>Участь:</p> <p>У розробці планів упровадження нової техніки.</p> <p>У проведенні науково–дослідних і досвідчених робіт зі створення на підприємстві економії замкнутого циклу, заснованої на:</p> <ul style="list-style-type: none"> – екологічно раціональній циркуляції матеріалів; – заощадженні і заміщенні непоновлюваних ресурсів; – мінімізації; – повторному використанні; – переробці й утилізації відходів; – упровадженні маловідхідної та екологічно чистої технології виробництва. <p>У проведенні науково–дослідних і фахових робіт з очищення промислових стічних вод, запобігання забруднення навколишнього середовища, викидів шкідливих речовин в атмосферу, раціонального використання земельних і водних ресурсів.</p> <p>Проведення обґрунтованих розрахунків ризиків для стану навколишнього середовища при реалізації програм з очищення й інших природоохоронних заходів.</p>

4. Регламентуючі документи

4.1 Зовнішні документи:

Законодавчі нормативні акти

4.2 Внутрішні документи: Устав підприємства, Положення про підрозділ, Посадова інструкція, Правила внутрішнього трудового розпорядку.

5. Взаємодія відділу охорони навколишнього середовища з іншими підрозділами

Для виконання функцій і реалізації прав, передбачених дійсним положенням, відділ охорони навколишнього середовища взаємодіє з виробничими та технічними підрозділами.

№ пп	Підрозділ	Одержання	Надання
5.1	З усіма виробничими і технічними підрозділами	<ul style="list-style-type: none"> – технічної проектної документації для експертизи і видачі висновків про відповідність екологічним стандартам і нормам; – інструкцій, стандартів, технічних умов на продукцію, а також проектів змін і доповнень до них; – проектів виробництва нових зразків і самих зразків; – заявок на висновки за технологією експлуатації засобів автоматизації і механізації виробництва на предмет дотримання норм екологічної безпеки; – планів упровадження засобів автоматизації і механізації виробництва; – заявок на висновки щодо технології обслуговування і ремонту енергоустаткування на предмет дотримання екологічних правил і норм; – документів і матеріалів, необхідних для проведення державної експертизи техніки і технології, сировини і матеріалів, проектів будівництва і 	<ul style="list-style-type: none"> – висновків по технічних проектах на відповідність екологічним стандартам і нормам; – оперативних розпоряджень по координації виробництва; – нових розробок і технологій по раціональній витраті природних, матеріальних і паливно–енергетичних ресурсів; – затверджених вимог по випуску екологічно безпечної продукції; – рекомендацій із придбання й оснащення виробництва високопродуктивним мало– чи безвідхідним технологічним устаткуванням; – переліку впливів на навколишнє середовище (склад, властивості) і номенклатури показників шкідливого впливу, методів їхнього контролю; – інформації щодо джерел впливу – порушення проведення планувальних і інших будівельних робіт, скидання, викидів, відходів виробництва (із зазначенням токсичності забруднюючих речовин, що привносяться в навколишнє середовище,), фізичних та інших впливів на навколишнє середовище; – узгоджених у державних і муніципальних органах обмежень щодо

	<p>проектів розміщення об'єктів підприємства, продукції;</p> <ul style="list-style-type: none"> – характеристик умов використання, збереження, транспортування і ліквідації матеріалів, сировини, відходів виробництва; – відомостей про способи утилізації, переробки і знищення після закінчення терміну користування (експлуатації) чи збереження матеріально-технічних ресурсів; – даних про місце розміщення об'єктів, розташування земельних ділянок, що відводяться в постійне і тимчасове користування для будівництва об'єктів; – відомостей про плановане використання території (відповідно до схем і програм розвитку), у тому числі користуванні природними ресурсами при реалізації запланованої діяльності 	<p>природокористування;</p> <ul style="list-style-type: none"> – переліку природоохоронних заходів, сформованого на основі оптимізованих значень гранично припустимих викидів і скидань; – переліку необхідних заходів для забезпечення екологічної безпеки; – попередньої оцінки впливу запланованої діяльності на навколишнє природне середовище; – попередньої оцінки екологічного ризику розміщення об'єктів
--	---	--

6 Права відділу охорони навколишнього середовища

6.1. Відділ охорони навколишнього середовища має право:

6.1.1. Вимагати від технічних і виробничих підрозділів підприємства надання матеріалів, звітів і інформації, необхідних для роботи відділу.

6.1.2. Давати технічним і виробничим підрозділам підприємства обов'язкові для виконання вказівки по дотриманню екологічного законодавства і перевіряти їхнє виконання в будь-який час.

6.1.3. Вимагати припинення робіт, що порушують екологічні правила, норми і стандарти, аж до зупинки діяльності підприємства.

6.1.4. Самостійно вести листування з екологічних питань, а також з інших питань, що входять до компетенції відділу і не потребують узгодження з керівником підприємства.

6.1.5. Виступати у встановленому порядку від імені підприємства з питань, що належать до компетенції відділу у взаєминах з державними і муніципальними органами, а також іншими підприємствами, організаціями, установами.

6.1.6. За узгодженням з директором підприємства чи технічним директором залучати експертів і фахівців в області екології для консультацій, підготовки висновків, рекомендацій і пропозицій.

6.1.7. Давати роз'яснення, рекомендації і вказівки з питань, що входять до компетенцію відділу.

6.1.8. Вносити пропозиції керівництву підприємства про залучення до матеріальної і дисциплінарної відповідальності посадових осіб підприємства за результатами перевірок.

6.2. Начальник відділу охорони навколишнього середовища підписує документи, пов'язані з екологічною експертизою, паспортизацією й екологічним контролем.

6.3. Начальник відділу охорони навколишнього середовища також має право:

6.3.1. Вносити пропозиції до відділу кадрів і керівництву підприємства про переміщення працівників відділу, заохочення їх за успішну роботу, а також пропозиції про накладання дисциплінарних стягнень на працівників, що порушують трудову дисципліну.

7. Відповідальність відділу охорони навколишнього середовища

7.1. Відповідальність за якість і вчасність виконання функцій відділу несе начальник відділу охорони навколишнього середовища.

7.2. На начальника відділу покладається персональна відповідальність за:

7.2.1. Відповідність законодавству інструкцій і вказівок з питань якості продукції, що видаються відділом.

7.2.2. Складання, затвердження і представлення достовірної інформації про якість продукції.

7.2.3. Забезпечення керівництва підприємства інформацією про якість продукції, що випускається.

7.2.4. Вчасне, а також якісне виконання розпоряджень керівництва підприємства з питань якості продукції.

7.2.5. Недопущення використання несправних приладів контролю.

7.2.6. Недопущення застосування застарілих нормативів і стандартів.

7.3. Відповідальність працівників відділу охорони навколишнього середовища встановлюється відповідними посадовими інструкціями.

Заключні положення

8.1. У разі виявлення невідповідності якого-небудь пункту положення реальному стану справ у відділі охорони навколишнього середовища керівником відділу, співробітником або іншою особою, необхідно звернутись до (*служби персоналу, відділу кадрів, експертної комісії з положень і посадових інструкцій тощо*) із заявкою на внесення змін і доповнень у положення.

8.2. Внесена пропозиція розглядається підрозділом, зазначеним у п. 8.1 даного положення, протягом одного дня від дня подачі заявки.

За результатами розгляду виносяться рішення:

– прийняти зміни чи доповнення;

– відправити на доопрацювання (із зазначенням терміну доопрацювання і виконавця);

– відмовити у прийнятті внесеної пропозиції (у цьому випадку заявнику надсилається обґрунтована відмова в письмовому вигляді).

8.3 Внесення змін і доповнень у положення затверджується

(технічним директором, заст. генерального директора, генеральним директором тощо)

по представленню

(менеджера з персоналу, начальника відділу кадрів, керівника експертної комісії з положень і посадових інструкцій тощо).

Керівник

структурного

підрозділу

підпис)

(прізвище, ініціали)

УЗГОДЖЕНО:

Начальник юридичного відділу

(підпис)

(прізвище, ініціали)

ДОДАТОК 7 — ПРИКЛАД ПОСАДОВОЇ ІНСТРУКЦІЇ НАЧАЛЬНИКА ВІДДІЛУ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

([HTTPS://JOBS.UA/UKR/JOB_DESCRIPTION/VIEW/1840](https://jobs.ua/ukr/job_description/view/1840))

(назва установи, організації)

ЗАТВЕРДЖУЮ

(уповноважена особа)

(ПІБ, підпис)

" ____ " _____ 201_ р.

ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ НАЧАЛЬНИКА ВІДДІЛУ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

I. Загальні положення

1.1 Дана посадова інструкція визначає функціональні обов'язки, права і відповідальність Начальника відділу охорони навколишнього середовища.

1.2 Начальник відділу охорони навколишнього середовища призначається на посаду і звільняється з посади в установленому чинним трудовим законодавством порядку наказом директора підприємства.

1.3 Начальник відділу охорони навколишнього середовища підпорядковується безпосередньо _____.

1.4 На посаду Начальника відділу охорони навколишнього середовища призначається особа, яка має вищу професійну освіту і стаж роботи за фахом на інженерно-технічних і керівних посадах з охорони навколишнього середовища.

1.5 Начальник відділу охорони навколишнього середовища повинен знати:

— екологічне законодавство;

— нормативні та методичні матеріали з охорони навколишнього середовища та

раціонального використання природних ресурсів;

— систему екологічних стандартів і нормативів;

— перспективи розвитку галузі і підприємства;

- технологію виробництва продукції підприємства;
 - устаткування підприємства і принципи його роботи;
 - організацію роботи з охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів;
 - порядок проведення екологічної експертизи передпланових, передпроектних і проектних матеріалів;
 - систему екологічної сертифікації;
 - метрологічне забезпечення заходів з охорони навколишнього середовища;
 - порядок проведення екологічного моніторингу;
 - передовий вітчизняний та зарубіжний досвід у галузі охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування;
 - порядок і строки складання звітності з охорони навколишнього середовища;
 - основи економіки, організації праці, виробництва і управління;
 - основи трудового законодавства;
 - засоби обчислювальної техніки, комунікацій та зв'язку;
 - правила і норми охорони праці.
- 1.6 На період тимчасової відсутності Начальника відділу охорони навколишнього середовища його обов'язки покладаються на _____.

2. Завдання та обов'язки

- 2.1 Керує розробкою та впровадженням заходів, спрямованих на виконання вимог екологічного законодавства щодо дотримання стандартів і нормативів у галузі охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів, створення економіки замкнутого циклу при проектуванні, будівництві та експлуатації нових об'єктів підприємства, а також розширенні і реконструкції діючих виробництв.
- 2.2 Організовує складання перспективних і поточних планів з охорони навколишнього середовища, здійснює контроль за їх виконанням.
- 2.3 Бере участь у розробці заходів щодо забезпечення екологічної чистоти продукції, що випускається, її безпеки для споживачів, створення нових товарів і технологічних процесів з поліпшеними екологічними характеристиками.
- 2.4 Забезпечує проведення екологічної експертизи техніко-економічних обґрунтувань, проектів, а також створюваних нових технологій і обладнання, впровадження систем екологічного маркування продукції підприємства.
- 2.5 Керує розробкою екологічних стандартів і нормативів підприємства відповідно до чинних державних, міжнародних (регіональних) і галузевих стандартів, забезпечує контроль за їх виконанням і своєчасний перегляд.
- 2.6 Контролює правильність експлуатації очисних і захисних споруд.
- 2.7 Розробляє заходи щодо запобігання забруднення навколишнього середовища, дотримання екологічних норм, що забезпечують сприятливі умови праці, а також щодо попередження можливості аварій і катастроф.
- 2.8 Бере участь у розробці планів:
- впровадження нової техніки, проведення науково-дослідних і дослідних робіт зі створення на підприємстві економіки замкнутого циклу, заснованої на екологічно раціональній циркуляції матеріалів, збереженні і заміщенні непоновлюваних ресурсів, мінімізації, повторному використанні, переробці та утилізації відходів;
 - впровадження маловідходної, безвідходної та екологічно чистої технології виробництва, раціональному використанню природних ресурсів;
 - капітального будівництва по природоохоронних об'єктах.
- 2.9 Проводить обґрунтований розрахунок ризиків для стану навколишнього середовища при реалізації підприємством програм з очищення та інших природоохоронних заходів.
- 2.10 Організовує розслідування причин і наслідків викидів шкідливих речовин в навколишнє середовище, готує пропозиції щодо їх попередження.

2.11 Керує розробкою заходів щодо поліпшення охорони навколишнього середовища на основі вивчення та узагальнення передового досвіду вітчизняних і зарубіжних підприємств.

2.12 Організовує ведення обліку показників, що характеризують стан навколишнього середовища, створення системи зберігання відомостей про нещасні випадки, даних екологічного моніторингу, документації з ліквідації відходів і іншої інформації екологічного характеру, що надається в розпорядження координатора природоохоронної діяльності.

2.13 Проводить роботу зі створення на підприємстві ефективної системи екологічної інформації, поширюваної на всіх рівнях управління, ознайомлення працівників підприємства з вимогами екологічного законодавства.

2.14 Бере участь у розробці програм екологічного навчання.

2.15 Забезпечує складання встановленої звітності.

2.16 Керує працівниками відділу.

3. Права

Начальник відділу охорони навколишнього середовища має право:

- давати підлеглим йому співробітникам доручення, завдання по колу питань, що входять в функціональні обов'язки його відділу;
- контролювати виконання планових завдань і роботу, своєчасне виконання окремих доручень та завдань працівниками відділу;
- запитувати й одержувати необхідні матеріали і документи, що стосуються питань діяльності відділу охорони навколишнього середовища;
- вступати у взаємини з підрозділами сторонніх установ і організацій для вирішення оперативних питань виробничої діяльності, що входить в компетенцію начальника відділу охорони навколишнього середовища;
- представляти інтереси підприємства в сторонніх організаціях з питань, які належать до виробничої діяльності відділу охорони навколишнього середовища.

4. Відповідальність

Начальник відділу охорони навколишнього середовища несе відповідальність за:

- неналежне виконання або невиконання своїх посадових обов'язків, помилкові дії чи бездіяльність,
- неприйняття рішень, що входять у сферу його компетенції, а також за невикористання або неповне використання своїх функціональних прав, що передбачені цією посадовою інструкцією, а також правилами внутрішнього трудового розпорядку, – в межах, визначених чинним законодавством України про працю та кримінальним законодавством України;
- заподіяння матеріальної шкоди — в межах, визначених чинним цивільним законодавством України
- правопорушення, скоєні в процесі здійснення своєї діяльності – в межах, визначених чинним адміністративним, кримінальним, цивільним законодавством України.

УЗГОДЖЕНО

Керівник
структурного підрозділу:

_____ (підпис)

_____ (ПІБ)

Начальник
юридичного відділу:

_____ (підпис)

_____ (ПІБ)

З інструкцією ознайомлений:

_____ (підпис)

_____ (ПІБ)

**Додаток 8 – ПРИКЛАД ПОСАДОВОЇ ІНСТРУКЦІЇ ІНЖЕНЕРА З ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА**

(search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/file/TI924.DOC)

_____	ЗАТВЕРДЖУЮ
(назва установи, організації)	_____
_____	(керівник установи, організації, інша посадова особа,
ПОСАДОВА ІНСТРУКЦІЯ	_____
ІНЖЕНЕРА З ОХОРОНИ	уповноважена затверджувати
НАВКОЛИШНЬОГО	_____
СЕРЕДОВИЩА	посадову інструкцію)

	(підпис) (прізвище, ініціали)
	"__" _____ р.

I. Загальні положення

1. Інженер з охорони навколишнього середовища належить до професійної групи "Професіонали".
2. Призначення на посаду інженера з охорони навколишнього середовища та звільнення з неї здійснюється наказом керівника підприємства за поданням начальника відділу охорони навколишнього середовища з дотриманням вимог Кодексу законів про працю України та чинного законодавства про працю.
3. Інженер з охорони навколишнього середовища підпорядковується безпосередньо начальнику відділу охорони навколишнього середовища.
4. _____

II. Завдання та обов'язки

Інженер з охорони навколишнього середовища:

1. Здійснює контроль за додержанням у підрозділах підприємства чинного законодавства, інструкцій, правил і норм з охорони навколишнього середовища.

2. Розробляє проекти перспективних та річних планів проведення заходів з охорони навколишнього середовища, контролює їх виконання.

3. Бере участь у підготовці технічних завдань на проектування нових, розширення і реконструкції діючих виробництв і об'єктів підприємства з урахуванням вимог раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, у здійсненні заходів щодо впровадження нової техніки, проведення науково-дослідних і дослідних робіт з очищення виробничих стічних вод, запобігання забрудненню навколишнього середовища, викидів шкідливих речовин у атмосферу, зменшення або повної ліквідації технологічних відходів, раціонального використання земельних і водних ресурсів.

4. Здійснює контроль за додержанням технологічних режимів природоохоронних об'єктів, аналізує їх роботу, стежить за додержанням правил охорони природи, за станом навколишнього середовища в районі підприємства.

5. Складає технологічні регламенти, графіки аналітичного контролю, паспорти, інструкції та іншу технічну документацію.

6. Бере участь у перевірці відповідності технічного стану устаткування вимогам охорони навколишнього середовища.

7. Складає встановлену звітність про виконання заходів з охорони навколишнього середовища, бере участь у роботі комісії з перевірки діяльності підприємства в цій сфері.

8. Виконує окремі службові доручення свого безпосереднього керівника.

9. _____

III. Права

Інженер з охорони навколишнього середовища має право:

1. Ознайомлюватися з проектами рішень керівництва підприємства, що стосуються його діяльності.

2. Вносити на розгляд керівництва підприємства пропозиції по вдосконаленню роботи, пов'язаної з обов'язками, що передбачені цією інструкцією.

3. В межах своєї компетенції повідомляти начальнику відділу охорони навколишнього середовища про всі виявлені недоліки в діяльності підприємства та вносити пропозиції щодо їх усунення.

4. Вимагати та отримувати особисто або за дорученням начальника відділу охорони навколишнього середовища у керівників структурних підрозділів та фахівців інформацію та документи, необхідні для виконання його посадових обов'язків.

5. Залучати фахівців усіх структурних підрозділів до виконання покладених на нього завдань.

6. Вимагати від керівництва підприємства сприяння у виконанні своїх посадових обов'язків.

7. _____
_____.

IV. Відповідальність

Інженер з охорони навколишнього середовища несе відповідальність:

1. За неналежне виконання або невиконання своїх посадових обов'язків, що передбачені цією посадовою інструкцією, – в межах, визначених чинним законодавством України про працю.

2. За правопорушення, скоєні в процесі здійснення своєї діяльності, – в межах, визначених чинним адміністративним, кримінальним та цивільним законодавством України.

3. За завдання матеріальної шкоди – в межах, визначених чинним цивільним законодавством та законодавством про працю України.

4. _____
_____.

V. Інженер з охорони навколишнього середовища повинен знати:

1. Закони, постанови, розпорядження, накази, методичні, нормативні та інші керівні матеріали з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів.

2. Виробничу і організаційну структуру підприємства і перспективи його розвитку.

3. Технологічні процеси і режими виробництва продукції підприємства.

4. Порядок і методи контролю за додержанням встановлених вимог з охорони навколишнього середовища.

5. Засоби контролю відповідності технічного стану устаткування підприємства вимогам охорони навколишнього середовища.

6. Чинні норми і правила з охорони навколишнього середовища і раціонального використання природних ресурсів.

7. Передовий вітчизняний і світовий досвід у галузі охорони навколишнього середовища.

8. Методи і форми пропагування та інформації, порядок обліку і складання звітності про виконання заходів з охорони навколишнього середовища.

9. Основи економіки, організації праці, виробництва і управління.

10. Правила та норми охорони праці.

11. _____

УЗГОДЖЕНО

Керівник
структурного підрозділу: _____
(підпис) (ПІБ) " ____ " _____ р.

Начальник
юридичного відділу: _____
(підпис) (ПІБ) " ____ " _____ р.

З інструкцією ознайомлений: _____
(підпис) (ПІБ) " ____ " _____ р.

Навчальне видання

САМОЙЛЕНКО Наталія Миколаївна

РАЙКО Діана Валеріївна

АВЕРЧЕНКО Валентина Іллівна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник для студентів спеціальності 101 «Екологія»

Відповідальний за випуск проф. Шапорев В.П.

Роботу до друку рекомендувала проф. Зінченко М.Г.

В авторській редакції

Оригінал–макет – В.І. Аверченко

План 2018 року, позиція 76
Підписано до друку 18.07.2018. Формат Папір
Ум.друк.арк. 14,0. Зам. №
Тираж 200 прим. Ціна договірна

Видавничий центр НТУ «ХПІ»
Свідоцтво про державну реєстрацію Д №5478 від 21.08.2017 р.
Харків, вул.Кирпичова,2

Друкарня «Мадрид»,ООО
Харків, вул.Максиміліанівська, 11

Навчальне видання

САМОЙЛЕНКО Наталія Миколаївна
РАЙКО Діана Валеріївна
АВЕРЧЕНКО Валентина Іллівна

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ В ПРИРОДООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник для студентів спеціальності 101 «Екологія»

В авторській редакції

Роботу до друку рекомендувала проф. Зінченко М. Г.

Оригінал-макет В. І. Аверченко

План 2018 року, позиція 76
Видавничий центр НТУ «ХП»
Свідоцтво про державну реєстрацію Д №5478 від 21.08.2017 р.
Харків, вул. Кирпичова, 2

Відповідальний за випуск Рева С. Л.

Підписано до друку 18.07.2018 р.
Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Друк ксерографічний.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 10,1. Обл.-вид. арк. 8,7.
Наклад 200 прим. Зам. №07-18

ТОВ «Видавництво «Лідер»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК №4224 від 08.12.2011 р.
61168, м. Харків, вул. Валентинівська, 12
тел. (057) 758-77-75